

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง “การบริหารงานปกครองคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในอำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี” ได้กำหนดขอบเขตการศึกษาตามการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ๔ ด้าน ประกอบด้วย ๑) การรับสมาชิกเข้าองค์กร ๒) การทำสังฆกรรม ๓) การบริหารงานปกครอง ๔) การตัดสินอธิกรณ์และการระงับอธิกรณ์ ผู้วิจัยได้ศึกษาทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจากเอกสาร ตำราทางวิชาการ รวมไปถึงผลงานวิจัยที่ได้มีการศึกษาวิจัยไว้ นำมากำหนดประเด็นการวิจัยครั้งนี้ โดยมีประเด็นรายละเอียดดังนี้

- ๒.๑ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหาร
- ๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการปกครองคณะสงฆ์
- ๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับพระสังฆาธิการ
- ๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารงานปกครองคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการ
- ๒.๕ ข้อมูลพื้นฐานของพื้นที่การวิจัย
- ๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๒.๗ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๒.๑ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหาร

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหาร ผู้วิจัยได้ประมวลมาจากแนวคิดของนักวิชาการ โดยจะนำเสนอในประเด็นที่เกี่ยวกับความหมาย แนวคิดและทฤษฎี ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๒.๑.๑ ความหมายของการบริหาร

จากการทบทวนความหมายของการบริหาร จากนักวิชาการทั้งของไทยและต่างประเทศ พบว่า นักวิชาการเหล่านั้นได้ให้ความหมายไว้หลากหลาย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

การบริหาร หมายถึง ศิลปะในการทำงานให้บรรลุเป้าหมายร่วมกับคนอื่น^๑ ซึ่งโดยความเป็นจริง การบริหาร หมายถึง การดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ โดยอาศัยปัจจัยต่างๆ ได้แก่ คน (Man) เงิน (Money) วัสดุสิ่งของ (Material) และวิธีการปฏิบัติงาน (Method) เป็นอุปกรณ์ในการดำเนินงาน^๒

^๑Campbell, Roaid F. and Others, *Introduction to Educational Administration*, (Boston : Allyn and Bacon, 1997), p. 6.

^๒สุธี สุทธิสมบุญ, *หลักการบริหารเบื้องต้น*, (กรุงเทพมหานคร : สวัสดิการสำนักพิมพ์สำนักงานข้าราชการพลเรือน, ๒๕๓๖), หน้า ๑๒.

ทั้งสองความหมายให้ความสำคัญกับการบริหาร ในฐานะที่เป็นการทำงานภายในองค์กร โดยร่วมกันทำกิจกรรมของคนสองคนขึ้นไปให้บรรลุเป้าหมาย ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดที่ว่า การบริหาร ต้องใช้ความรู้ในภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ ในการบริหารงานต้องอาศัยบุคคล (Man) เงินทุน (Money) อุปกรณ์ต่างๆ (Material) และการจัดการ (Management) และควรนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มาเป็นเครื่องมือในการสร้างความมั่นคงทางจิตใจ^๓ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดที่ว่า การบริหาร เป็นการวินิจฉัยสั่งงาน การควบคุม และการจัดการในเรื่องเกี่ยวกับงานหรือกิจกรรมของโรงเรียนรวมทั้งการบริหารธุรกิจของโรงเรียน โดยมุ่งให้บรรลุผลตามจุดหมายปลายทางของการศึกษาที่ได้วางไว้ ภาระหน้าที่ดังกล่าวจะเกี่ยวข้องกับครู นักเรียนและบุคลากรอื่น ๆ ในโรงเรียน โปรแกรมการศึกษา และโครงการด้านกิจกรรมต่าง ๆ หลักสูตร วิธีสอน วัสดุอุปกรณ์การสอนและการแนะแนว^๔

จากแนวคิดดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า การจะทำงานให้สำเร็จต้องอาศัยความรู้ทั้งภาคทฤษฎี และปฏิบัติมาเป็นปัจจัยทางการบริหาร สอดคล้องกับแนวคิดที่ว่า การบริหาร หมายถึง ศิลปะแห่งการทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยคนอื่น ซึ่งนักบริหารมีหน้าที่ในการวางแผน จัดองค์กร อำนาจการและควบคุมทรัพยากรบุคคลและทรัพยากรอื่นๆ ให้ดำเนินงานไปในทิศทางเดียวกันเพื่อบรรลุเป้าหมายที่วางไว้ หน้าที่ของนักบริหารมีอยู่ ๕ ประการ คือ การวางแผน (Planning) การจัดองค์กร (Organizing) การแต่งตั้งบุคลากร (Staffing) การอำนาจการ (Directing) และการควบคุม (Controlling) แม้ว่าหน้าที่ของนักบริหารทั้ง ๕ ประการ จะถูกกำหนดโดยวิชาการสมัยใหม่ก็ตาม แต่เมื่อก่อนทางปฏิบัติแล้ว คนไทยเราก็บริหารบ้านเมืองแบบนี้มานานแล้ว หน้าที่ของนักบริหารปรากฏชัดเจนในการปฏิบัติขององค์กร ตั้งแต่สมัยโบราณ^๕

สรุปได้ว่า การบริหาร มีความหมายได้หลายนัย ขึ้นอยู่กับว่า จะพิจารณาการบริหารจากแง่มุมใด ส่วนใหญ่จะพิจารณาว่า การบริหารเป็นกิจกรรมหรือมีฉะนั้นก็เป็นกระบวนการ อย่างไรก็ตามการบริหารจะอาศัยแต่ศาสตร์เพียงอย่างเดียวไม่ได้ แต่ต้องอาศัยศิลป์ควบคู่ไปด้วย คือต้องสามารถประยุกต์ความรู้ต่างๆ ทางการบริหารให้เข้ากับสถานการณ์ที่เป็นจริง และก่อให้เกิดความคุ้มค่าในทุกๆ ด้าน

จากความหมายของการบริหาร ที่นักวิชาการได้แสดงทัศนะไว้ดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงได้สังเคราะห์แนวคิดหลักของนักวิชาการไว้ ดังตารางที่ ๒.๑

^๓วีระ อัมพันธุ์, **พุทธธรรมกับการบริหารบุคคล**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : เอรารักษ์การพิมพ์, ๒๕๒๖), หน้า ๙-๑๐.

^๔Good, **Dictionary of Education**, (New York : McGraw-Hill Book Company, 1973), p. 221.

^๕พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **คุณธรรมสำหรับนักบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร : มุลินีพุทธธรรม, ๒๕๓๙), หน้า ๒-๓.

ตารางที่ ๒.๑ แสดงการสังเคราะห์ความหมายหลักเกี่ยวกับการบริหาร

นักวิชาการ/นักวิจัย	แนวคิดหลัก
Campbell, Roaid F., (1997, p. 6)	๑) ศิลปะการทำงานให้บรรลุผล ๒) การทำงานร่วมกับคนอื่น
สุธี สุทธิสมบูรณ์, (๒๕๓๖, หน้า ๑๒)	๑) คน (Man) ๒) เงิน (Money) ๓) วัสดุสิ่งของ (Material) ๔) วิธีการปฏิบัติงาน (Method)
วีระ อัมพันธ์สุข, (๒๕๒๖, หน้า ๙-๑๐)	๑) บุคคล (Man) ๒) เงินทุน (Money) ๓) วัสดุอุปกรณ์ (Material) ๔) การจัดการ (Management)
Good, (1973, p. 221)	๑) วินิจฉัยสั่งงาน ๒) การควบคุม ๓) การจัดการ
พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมมจิตโต), (๒๕๓๙, หน้า ๒-๓)	๑) การวางแผน (Planning) ๒) การจัดองค์การ (Organizing) ๓) การแต่งตั้งบุคลากร (Controlling) ๔) การอำนวยการ (Directing) ๕) การควบคุม (Controlling)

๒.๑.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการบริหาร

จากการทบทวนแนวคิดเกี่ยวกับการบริหาร จากนักวิชาการทั้งของไทยและต่างประเทศ พบว่านักวิชาการเหล่านั้นได้ให้แนวคิดของคำว่าบริหารไว้หลากหลาย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

การบริหารงาน เป็นการดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ โดยอาศัยปัจจัยต่างๆ อันได้แก่ คน (Man) เงิน (Money) วัสดุสิ่งของ (Material) และวิธีการปฏิบัติงาน (Method) เป็นอุปกรณ์ในการดำเนินงาน^๖

^๖ สุธี สุทธิสมบูรณ์ และคณะ, **หลักการบริหารเบื้องต้น**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ สำนักงานข้าราชการพลเรือน, ๒๕๓๖), หน้า ๑๒.

ซึ่งโดยความเป็นจริง การบริหาร หมายถึง การนำไปสู่กระบวนการของการทำกิจการที่มีการวางแผน (Planning) การอำนวยการ (Directing) และความร่วมมือ (Coordinating) โดยเฉพาะกิจกรรมด้านเศรษฐกิจ^๗

ทั้งสองความหมายให้ความสำคัญกับการบริหาร ในฐานะของกระบวนการของการทำกิจการ ให้บรรลุเป้าหมายร่วมกับผู้อื่น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดที่ว่า การบริหาร คือ การทำงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์การโดยมีหลักการดังนี้

๑) ต้องมีองค์การ (Organization) และองค์การนั้นต้องมีการกำหนดวัตถุประสงค์ (Objective) อันแน่ชัด

๒) ต้องมีคนทำงานร่วมกัน คนเป็นส่วนสำคัญในการบริหารหรือการทำงาน

๓) ต้องมีทรัพยากรในการบริหาร ซึ่งนอกจากคน (Man) แล้วต้องมีทรัพยากรอื่นๆ ที่สำคัญ ได้แก่เงิน (Money) วัสดุ (Material) ในการทำงาน

๔) ต้องมีการจัดการในการบริหารหรือการทำงาน เพื่อให้การทำงานเป็นไปโดยราบรื่นและบรรลุวัตถุประสงค์^๘

จากแนวคิดดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า มีความแตกต่างกับความหมายที่ว่า การบริหาร คือ กิจกรรมต่างๆ ที่บุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไป มาทำงานร่วมมือกันดำเนินการให้บรรลุเป้าหมายอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายๆ อย่างร่วมกัน โดยประกอบไปด้วยส่วนต่างๆ ดังนี้

๑) บุคคลตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป

๒) ต้องมีการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกัน

๓) ต้องมีเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ในการกระทำร่วมกันเด่นชัด

๔) วัตถุประสงค์นั้นๆต้องตรงกันในหมู่บุคคลผู้ร่วมกระทำ^๙

ซึ่งกลุ่มนี้มีมุมมองต่อการบริหาร ที่ต้องการจะให้เห็นว่าการบริหาร หลักความร่วมมือกัน ดำเนินการให้บรรลุเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ขององค์การ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดที่ว่า การบริหาร “Management” หมายถึง ศิลปะในการทำงานให้บรรลุเป้าหมายร่วมกับผู้อื่น^{๑๐}

^๗Dale Yoder, **Personnel Principles and Policies**, fourth printing, (Englewood Cliffs : New Jersey Prentice-Hall, Inc., 1956), p. 7.

^๘ประทาน คงฤทธิศึกษากร, **สุขาภิบาลในฐานะปกครองตนเอง**, (กรุงเทพมหานคร : คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตบริหารศาสตร์, ๒๕๓๙), หน้า ๑๗๖.

^๙บรรจบ เนียมมณี, **หลักการบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร : คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๒๓), หน้า ๒๖๑.

^{๑๐}Don Hellriegel, **Management** (third edition, Addison - Wesley Publishing Company .lnc., 1982), p. 6.

สรุปได้ว่า การบริหาร คือ การทำงานของบุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไป โดยมีวัตถุประสงค์ของการทำงาน และในการกระทำกิจกรรมนั้นมีการใช้ทรัพยากรการบริหาร และวิธีการต่างๆ ให้เหมาะสมเกิดประโยชน์สูงสุด โดยมีกระบวนการบริหารในการคิดการวางแผน การตัดสินใจจัดการงานให้สำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ และสามารถตอบสนองความต้องการขององค์การได้โดยการบริหารต้องอาศัยปัจจัยหลัก คือเงิน บุคคล วัสดุสิ่งของและวิธีการปฏิบัติงานเพื่อให้บรรลุตามเป้าหมาย

จากแนวคิดของการบริหาร ที่นักวิชาการได้แสดงทัศนะไว้ดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงได้สังเคราะห์แนวคิดหลักของนักวิชาการไว้ ดังตารางที่ ๒.๒

ตารางที่ ๒.๒ แสดงการสังเคราะห์แนวคิดหลักเกี่ยวกับแนวคิดของการบริหาร

นักวิชาการ/นักวิจัย	แนวคิดหลัก
สุธี สุทธิสมบูรณ์ และคณะ, (๒๕๓๖, หน้า ๑๒)	๑) คน (Man) ๒) เงิน (Money) ๓) วัสดุสิ่งของ (Material) ๔) วิธีการปฏิบัติงาน (Method)
Dale Yoder, (1956, p. 7)	๑) การวางแผน (Planning) ๒) การอำนวยการ (Directing) ๓) ความร่วมมือ (Coordinating)
ประทาน คงฤทธิศึกษากร, (๒๕๓๙, หน้า ๑๗๖)	๑) ต้องมีองค์การ ๒) ต้องมีคนทำงานร่วมกัน ๓) ต้องมีทรัพยากรในการบริหาร ๔) ต้องมีการจัดการ
บรรจบ เนียมมณี, (๒๕๒๓, หน้า ๒๖๑)	๑) บุคคลตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป ๒) ต้องมีการกระทำร่วมกัน ๓) ต้องมีเป้าหมายร่วมกัน ๔) ต้องมีวัตถุประสงค์ตรงกัน
Don Hellriegel, (1982, p. 6)	๑) ศิลปะในการทำงาน ๒) ให้บรรลุเป้าหมายร่วมกับผู้อื่น

๒.๑.๓ ทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหาร

จากการทบทวนทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหาร จากนักวิชาการทั้งของไทยและต่างประเทศ พบว่านักวิชาการเหล่านั้นได้ให้ทฤษฎีของคำว่าการบริหารไว้หลากหลาย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

กระบวนการจัดการนั้น จะต้องประกอบด้วยขั้นตอนที่สำคัญหรือที่เรียกย่อๆ ว่า “Posdcorb Model” ซึ่งอธิบายตามความหมาย ได้ดังนี้

๑) P=Planning การวางแผน หมายถึง การจัดวางโครงการและแผนปฏิบัติงานไว้ล่วงหน้าว่า จะต้องทำอะไรบ้างและทำอย่างไร

๒) O=Organizing การจัดการองค์การ หมายถึง การจัดหน่วยงาน กำหนดโครงสร้างของ หน่วยงาน การจัดสายงานตำแหน่งต่างๆ กำหนดอำนาจหน้าที่ให้ชัดเจน

๓) S=Staffing การจัดหาบุคคล หมายถึง การจัดหาบุคคลเป็นการบริหารงานทางด้าน บุคคล อันได้แก่ การจัดอัตรากำลัง การสรรหา การพัฒนาบุคลากร การสร้างบรรยากาศการทำงานที่ ดี การประเมินผลการทำงาน และการให้พ้นจากงาน

๔) D=Directing การอำนวยการ หมายถึง การตัดสินใจ การวินิจฉัยสั่งการหน่วยงาน ให้เกิด ความร่วมมือ เพื่อดำเนินไปสู่เป้าหมายเดียวกัน

๕) Co=Coordinating การประสานงาน หมายถึง การประสานงานกิจการด้านต่างๆ ของ หน่วยงาน ให้เกิดความร่วมมือเพื่อดำเนินไปสู่เป้าหมายเดียวกัน

๖) R=Reporting การรายงาน หมายถึง การรายงานผลการปฏิบัติของหน่วยงานให้แก่ ผู้บริหารและสมาชิกของหน่วยงาน ได้ทราบความเคลื่อนไหวของการดำเนินงานว่าก้าวหน้าเพียงใด

๗) B=Budgeting การงบประมาณ หมายถึง การงบประมาณ การจัดทำงบประมาณบัญชี การใช้จ่ายเงิน การควบคุมและการตรวจสอบด้านการเงิน^{๑๑}

ซึ่งโดยความเป็นจริง การบริหาร (Administrative) ซึ่งสามารถใช้ได้กับการบริหารทุกชนิด ไม่ ว่าจะเป็นการบริหารอุตสาหกรรมหรืองานรัฐบาล โดยมีสาระสำคัญเกี่ยวกับการบริหาร (Management Functions) ซึ่งประกอบด้วยหน้าที่ทางการบริหาร ๕ ประการ คือ

๑. การวางแผน (Planning) หมายถึง ภาระหน้าที่ของผู้บริหารที่จะต้องการคาดการณ์ ล่วงหน้าถึงเหตุการณ์ต่างๆ ที่จะมีผลกระทบต่อธุรกิจ และกำหนดขึ้นเป็นแผนปฏิบัติงานหรือวิถีทางที่ จะปฏิบัติเอาไว้เพื่อเป็นแนวทางของการทำงานในอนาคต

๒. การจัดองค์การ (Organizing) หมายถึง ภาระหน้าที่ที่ผู้บริหารจะต้องจัดให้มีโครงสร้างของ งานต่างๆ และอำนาจหน้าที่ ทั้งนี้เพื่อให้เครื่องจักร สิ่งของ และตัวคน อยู่ในส่วนประกอบที่เหมาะสม ในอันที่จะช่วยให้งานขององค์การบรรลุผลสำเร็จได้

^{๑๑}Gulick and Urwick, **Papers on the Science of Administration**, (New York : Institute of Public Administration, 1973), p. 19.

๓. การบังคับบัญชาสั่งการ (Commanding) หมายถึง หน้าที่ในการสั่งการงานต่างๆ ของผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา ซึ่งจะกระทำให้เกิดผลสำเร็จด้วยดี โดยที่ผู้บริหารจะต้องกระทำตนเป็นตัวอย่างที่ดี จะต้องเข้าใจคนงานของตน จะต้องเข้าใจถึงข้อตกลงในการทำงานของคนงานและองค์การที่มีอยู่ รวมถึงจะต้องมีการติดต่อสื่อสารกับผู้ใต้บังคับบัญชาอย่างใกล้ชิดทั้งขึ้นและลง นอกจากนี้ยังจะต้องทำการประเมินโครงสร้างขององค์การและผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาของตนเป็นประจำอีกด้วย หากโครงสร้างขององค์การที่เป็นอยู่ไม่เหมาะสมก็จำเป็นต้องปรับปรุงเช่นเดียวกัน ถ้าผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาคนใดหย่อนประสิทธิภาพ การไล่ออกเพื่อปรับปรุงกำลังคนที่มีอยู่ให้เหมาะสมยิ่งขึ้น ก็เป็นสิ่งจำเป็นต้องทำ

๔. การประสานงาน (Coordinating) หมายถึง ภาระหน้าที่จะต้องเชื่อมโยงงานของทุกคนให้เข้ากันได้ และกำกับให้ไปสู่จุดมุ่งหมายเดียวกัน

๕ การควบคุม (Controlling) หมายถึง ภาระหน้าที่ในการที่จะต้องกำกับให้สามารถประกันได้ว่ากิจกรรมต่าง ๆ ที่ทำไปนั้น สามารถเข้ากันได้กับแผนที่ได้วางไว้แล้ว^{๑๒}

ทั้งสองทฤษฎีให้ความสำคัญกับการบริหารในฐานะ หน้าที่ทางการบริหารที่จะต้องดำเนินการเพื่อให้องค์การบรรลุผลสำเร็จ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดที่ว่า ภารกิจสำคัญในการบริหาร ประกอบด้วยหลักการที่สำคัญ ๗ ประการ คือ

๑) การวางแผน หมายถึง การกำหนดโครงการอย่างกว้างๆ ว่ามีอะไรบ้างที่จะต้องลงมือปฏิบัติ ตามลำดับ วางแนววิธีปฏิบัติพร้อมด้วยวัตถุประสงค์ของการปฏิบัติงานนั้น ก่อนลงมือปฏิบัติการ

๒) การจัดองค์การ หมายถึง การจัดรูปโครงสร้างหรือเค้าโครงของการบริหาร โดยการกำหนดอำนาจหน้าที่ของหน่วยงานย่อยหรือตำแหน่งต่างๆ ของหน่วยงานให้ชัดเจน พร้อมด้วยกำหนดลักษณะและวิธีการติดต่อสัมพันธ์ตามลำดับชั้นแห่งอำนาจหน้าที่สูงต่ำลดหลั่นลงไป

๓) การจัดคนเข้าทำงาน หมายถึง การบริหารงานเกี่ยวกับตัวบุคคลของหน่วยงานการบริหาร บุคคลดังกล่าว รวมทั้งแต่การแสวงหาคนทำงานมาบรรจุ การแต่งตั้ง การฝึกอบรม และการพัฒนาบุคคล การบำรุงขวัญ การเลื่อนขั้น ลดชั้น ตลอดจนการพิจารณาให้พ้นจากงาน และการบำรุงรักษาสภาพของการทำงานให้ดี และมีประสิทธิภาพให้คงอยู่ต่อไป

๔) การสั่งการ หมายถึง การอำนวยการหรือการวินิจฉัยสั่งการ หลังจากการได้วิเคราะห์และพิจารณาโดยรอบครอบ รวมทั้งการติดตามดูแลให้มีการปฏิบัติตามคำสั่งนั้นๆ

๕) การประสานงาน หมายถึง การประสานงานหรือติดต่อ สัมพันธ์กับหน่วยงานย่อยหรือตำแหน่งต่างๆ ในองค์การ เพื่อก่อให้เกิดการทำงานที่มีประสิทธิภาพ ไม่มีการทำงานที่ซ้ำซ้อนหรือขัดแย้งกัน สามารถทำงานประสานความกลมกลืนกัน เพื่อวัตถุประสงค์หลักขององค์การ

^{๑๒}Price, Alan, **Human Resourec Management**, In a Business Context, 2 edition, (London : Thomson Learning, 2004), p. 110.

๖) การรายงาน หมายถึง การเสนอรายงานไปยังผู้บังคับบัญชาหรือยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งบนและล่าง เพื่อทราบความก้าวหน้าของงานทุกระยะ สะท้อนแก่การประสานงานอื่น จะเป็นการสร้างความเข้าใจอันดีร่วมกัน ตลอดจนเป็นการบำรุงขวัญไปในตัวด้วย

๗) การงบประมาณ หมายถึง การจัดสรรทรัพยากร หรือการดำเนินงานทางงบประมาณ การเงิน วางแผนหรือโครงการในการจ่ายเงิน การบัญชีและการควบคุมดูแลการใช้จ่ายเงินโดยรอบคอบและรัดกุม^{๑๓}

จากทฤษฎีดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า มีความแตกต่างกับความหมายที่ว่า การบริหาร หมายถึง กระบวนการทางสังคม ซึ่งพิจารณาได้เป็น ๓ ทาง คือ

๑. ทางโครงสร้าง เป็นความสัมพันธ์ระหว่างผู้บังคับบัญชาและผู้ใต้บังคับบัญชาตามลำดับขั้นตอนของสายการบังคับบัญชา

๒. ทางหน้าที่ เป็นขั้นตอนของหน่วยงานที่ระบุหน้าที่ บทบาท ความรับผิดชอบและเครื่องอำนวยความสะดวกต่างๆเพื่อให้สำเร็จตามเป้าหมาย

๓. ทางปฏิบัติการ เป็นกระบวนการบริหารดำเนินการในสถานการณ์ที่บุคคลต่อบุคคลกำลังมีปฏิสัมพันธ์กันหรือร่วมทำปฏิกิริยาเกี่ยวข้องซึ่งกันและกัน^{๑๔}

ซึ่งกลุ่มนี้มีมุมมองต่อการบริหาร ที่ต้องการจะให้เห็นว่ากระบวนการบริหารมี ๔ ประการ คือ การวางแผน การจัดองค์การ การนำ และการควบคุม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดที่ว่า องค์ประกอบของการบริหารที่สำคัญและมีความจำเป็นต่อองค์การ มีองค์ประกอบดังนี้

๑) วัตถุประสงค์ที่แน่นอน กล่าวคือ จะต้องรู้ว่าจะดำเนินการไปทำไม เพื่ออะไร และต้องการอะไรจากการดำเนินการ เช่น ต้องมีวัตถุประสงค์ในการให้บริการ หรือในการผลิตต้องรู้ว่าจะผลิตเพื่อใคร ต้องการผลตอบแทนเช่นใด ถ้าหาไม่มีเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์แล้ว ก็ไม่มีประโยชน์ที่จะบริหารการดำเนินงานต่างๆ จะไม่มีผลสำเร็จ เพราะไม่มีเป้าหมายกำหนดไว้แน่นอน

๒) ทรัพยากรในการบริหาร ได้แก่ วัตถุและเครื่องมือเพื่อประกอบการดำเนินงานรวมถึงความสามารถในการจัดการ ทรัพยากรในการบริหาร ได้แก่ 4Ms คือ มนุษย์ (Man) เงิน (Money) วัสดุอุปกรณ์ (Material) และความสามารถในการจัดการ (Management) หรือ 6Ms ที่มีเครื่องจักร (Machine) และตลาด (Market) เพิ่มเข้ามาซึ่งในปัจจุบันมีความจำเป็นมากขึ้น

๓) มีการประสานงานระหว่างกัน หรือเรียกได้ว่า มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน กล่าวคือ เป้าหมายและวัตถุประสงค์รวมทั้งทรัพยากรในการบริหารทั้ง 4Ms หรือ 6Ms ดังกล่าว จะต้องมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและ

^{๑๓}ดิน ปรัชญพฤทธิ, **หลักการจัดการ**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๙), หน้า ๒๔-๒๖.

^{๑๔}วัชร บวรณสิงห์, **การบริหารหลักสูตร**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๓), หน้า ๙.

เกิดปฏิกริยาระหว่างกัน หรือกล่าวได้ว่าจะต้องมีระบบของการทำงานร่วมกันและที่เกิดขึ้นจริงๆ ด้วย การนำปัจจัยทั้งหลายเบื้องต้นมาไว้ร่วมกันแล้วไม่เกิดปฏิกริยาระหว่างกัน ไม่เกิดความสัมพันธ์ระหว่างกัน การบริหารก็จะไม่เกิดขึ้น

๔) ประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการบริหารงานนั้น สิ่งทีวัดผลสำเร็จของงานว่าบรรลุเป้าหมายของวัตถุประสงค์ขององค์การก็คือ ประสิทธิภาพขององค์การ หมายถึงความสามารถขององค์การ ในอันที่จะบริหารงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์การ ในการใช้ทรัพยากรขององค์การที่มีอยู่ระยะสั้น โดยเปรียบเทียบกับปัจจัยนำเข้าและค่าใช้จ่ายกับปัจจัยนำออก และรายได้ขององค์การ^{๑๕}

สรุปได้ว่า หลักการบริหารงานขององค์กรต่างๆ ประกอบด้วย การวางแผน การจัดองค์การ หรือการจัดหน่วยงานต่างๆ ภายในองค์กร การสรรหาบุคคลเข้าทำงาน การสั่งการ การประสานงาน การรายงานผลการปฏิบัติงาน การงบประมาณ ต้องมีการดำเนินงานอย่างเป็นระบบ มีประสิทธิภาพ เพื่อให้ปฏิบัติให้เป็นไปในแบบแผนที่ได้วางไว้ สร้างรูปแบบระบบการบริหารให้เหมาะสมเป็นไปอย่างมีระบบระเบียบ การบริหารจะต้องเลือกใช้ทรัพยากร ให้เกิดประโยชน์สูงสุดและให้สำเร็จลุล่วงตามวัตถุประสงค์ นักบริหารที่ดีจะต้องรู้จักเลือกใช้ทรัพยากร ให้เกิดประโยชน์สูงสุดอย่างประหยัดที่สุด และให้ได้ผลงานที่ดีที่สุด

จากทฤษฎีการบริหาร ที่นักวิชาการได้แสดงทัศนะไว้ดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงได้สังเคราะห์แนวคิดหลักของนักวิชาการไว้ ดังตารางที่ ๒.๓

ตารางที่ ๒.๓ แสดงการสังเคราะห์ทฤษฎีหลักเกี่ยวกับการบริหาร

นักวิชาการ/นักวิจัย	แนวคิดหลัก
Gulick and Urwick, (1973, p. 19)	๑) P=Planning การวางแผน ๒) O=Organizing การจัดการองค์การ ๓) S=Staffing การจัดหาบุคคล ๔) D=Directing การอำนวยการ ๕) Co=Coordinating การประสานงาน ๖) R=Reporting การรายงาน ๗) B=Budgeting การงบประมาณ

^{๑๕} สมคิด บางโม, **การบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๕), หน้า ๖๒-๖๓.

ตารางที่ ๒.๓ (ต่อ)

นักวิชาการ/นักวิจัย	แนวคิดหลัก
Price, Alan, (2004, p. 110)	๑) การวางแผน (Planning) ๒) การจัดองค์การ (Organizing) ๓) การบังคับบัญชาสั่งการ (Commanding) ๔) การประสานงาน (Coordinating) ๕) การควบคุม (Controlling)
ติน ปรัชญพฤทธิ, (๒๕๓๙, หน้า ๒๔-๒๖)	๑) การวางแผน ๒) การจัดองค์การ ๓) การจัดคนเข้าทำงาน ๔) การสั่งการ ๕) การประสานงาน ๖) การรายงาน ๗) การงบประมาณ
วัชร บวรณสิงห์, (๒๕๔๓, หน้า ๙)	๑) ทางโครงสร้าง ๒) ทางหน้าที่ ๓) ทางปฏิบัติการ
สมคิด บางโม, (๒๕๔๕, หน้า ๖๒-๖๓)	๑) มีวัตถุประสงค์แน่นอน ๒) มีทรัพยากรการบริหาร ๓) มีการประสานงานกัน ๔) มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการปกครองคณะสงฆ์

แนวคิดเกี่ยวกับการปกครองคณะสงฆ์ ผู้วิจัยได้ประมวลมาจากแนวคิดของนักวิชาการ โดยจะนำเสนอในประเด็นที่เกี่ยวกับการปกครองคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาล การปกครองคณะสงฆ์ในสมัยหลังพุทธกาล และการปกครองคณะสงฆ์ในประเทศไทย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๒.๒.๑ การปกครองคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาล

จากการทบทวนเกี่ยวกับการปกครองคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาล จากนักวิชาการของไทย พบว่า นักวิชาการเหล่านั้นได้ให้แนวคิดไว้หลากหลาย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

การปกครองคณะสงฆ์หรือสถาบันสงฆ์ในสมัยพุทธกาลนั้น พระพุทธเจ้าจะทรงดูแลด้วยพระองค์เองทรงอยู่ในฐานะประมุข และทรงให้ความสำคัญเสมอภาคในการบัญญัติสิกขาบทต่างๆ พระองค์จะทรงทำท่ามกลางสงฆ์ สังฆกรรมต่างๆ ที่กระทำได้ต้องได้รับเสียงเอกฉันท์จากคณะสงฆ์ จึงจะสามารถดำเนินต่อไป ทำให้พระพุทธศาสนาเผยแผ่ไปอย่างรวดเร็ว สิ่งที่พระพุทธองค์ทรงทิ้งไว้เป็นมรดกมาถึงปัจจุบันก็คือ พระธรรมวินัยซึ่งจะเป็นหลักในการที่สถาบันสงฆ์จะใช้เป็นสื่อในการสร้างสรรค์สิ่งดีงามให้กับชาวโลกต่อไป และจะเป็นสิ่งกำหนดบทบาทหรือจุดยืนในด้านความสัมพันธ์ระหว่างสงฆ์กับสังคมชาวโลกในปัจจุบันและอนาคตอีกด้วย^{๑๖} เช่นเดียวกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ย่อมต้องมีความผู้นำหรือภาวะผู้นำในการบริหาร โดยบริหารตามหลักภาวะผู้นำนั้น มีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล โดยพระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้นำที่มีหน้าที่ในการดูแลปกครองคณะสงฆ์ แม้ว่าจะเกิดปัญหาจากภายในและภายนอกคณะสงฆ์ก็ตาม พระพุทธองค์ทรงมีพระปรีชาสามารถบริหารกิจการคณะสงฆ์ให้รอดพ้นจากภัยต่างๆ ได้ จนกระทั่งเสด็จดับขันธปรินิพพาน หลังจากที่พระพุทธองค์เสด็จปรินิพพานแล้ว พระมหากัสสปะผู้เป็นพระสาวกสำคัญยิ่งที่ได้รับการคัดเลือกจากคณะสงฆ์ให้เป็นประธานใหญ่ในการทำสังคายนาครั้งที่ ๑ ที่ถ้ำสัตตบรรณในเขาวงกตบวรพตเขตกรุงราชคฤห์^{๑๗} การบริหารคณะในสมัยพุทธกาลนั้น ยังไม่ใช่ว่าเป็นรูปแบบในลักษณะที่เป็นองค์การบริหารจัดตั้งตามลักษณะองค์การบริหารต่างๆ ไปเหมือนในปัจจุบัน แต่เป็นการทำหน้าที่ของพระภิกษุทุกรูปที่อยู่ร่วมกันในอารามนั้น ๆ มีสิทธิเท่าเทียมกันในการช่วยเหลือทำหน้าที่ดูแลรักษาและดำเนินการให้ชีวิตความเป็นอยู่ จากการกระทำของภิกษุแต่ละรูปให้เป็นไปตามหลักพระธรรมวินัย ให้ถูกต้องตามพุทธบัญญัติเรียกว่า เป็นการปกครองโดยธรรมวินัย^{๑๘}

การอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะใหญ่เป็นสมาชิกของสังคม ไม่ว่าจะเป็นสังคมบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ ถ้าไม่สามารถฝึกฝนอบรมจิตใจของตนให้หลุดพ้น หรือลดเว้นจากจากความโลภ ความโกรธ ความหลงได้อย่างเด็ดขาดแล้ว ย่อมจะเกิดความขัดแย้งในหมู่คณะนั้น ๆ เมื่อเป็นเช่นนั้น จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องช่วยกันรับผิดชอบ และเข้มงวดกับการคัดเลือกสมาชิกที่เข้ามาในสังคมสงฆ์ ด้วยกฎหมายหรือแบบแผนจารีตประเพณีกฎเกณฑ์อย่างใดอย่างหนึ่ง ที่เป็นเครื่องรองรับสถานภาพแห่งการอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะ กฎหมายและแบบแผนที่คนส่วนใหญ่ของสังคมให้ความเห็นชอบร่วมกันว่า สามารถใช้เป็นมาตรการมาตรฐานแนวทางควบคุมความประพฤติปฏิบัติแต่ละบุคคล ให้อยู่ในกรอบเขตอาณาเขตที่ถูกต้องและดีงามตามประเพณี ทั้งนี้ ก็เพื่อให้สังคมสงฆ์สามารถดำรงอยู่ได้อย่างสงบสุขและไม่ก่อให้เกิดจลาจล

^{๑๖} พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), *การศึกษาที่สากลบนพื้นฐานแห่งภูมิปัญญาไทย*, (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป, ๒๕๓๔), หน้า ๓๒.

^{๑๗} สง่า หล่อสำราญ, *ตำนานพระพุทธสาวก*, (กรุงเทพมหานคร : อักษรสยามการพิมพ์, ๒๕๔๑), หน้า ๑๗.

^{๑๘} พระมหาธรรมรัต อริยธมโม, *การศึกษาเชิงวิเคราะห์หลักรัฐศาสตร์ที่มีในพระไตรปิฎก*, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดโรงพิมพ์สุรวัดน์, ๒๕๔๓), หน้า ๕๗.

กระทำการอันไม่ควรที่เรียกว่า กิณทนาการในภายใน^{๑๙} จะเห็นได้ว่า พระพุทธองค์ทรงแผ่ข่ายคือพระญาณอันยาวไกล ทรงทราบถึงอนาคต เพื่อป้องกันอันตรายที่จะเกิดขึ้นกับศาสนาของพระองค์เอง อาศัยพระธรรมวินัยที่พระพุทธองค์ทรงวางไว้เป็นตัวแทนของพระองค์

ดังนั้น การบริหารปกครองพุทธบริษัทในพระพุทธศาสนานั้น พระพุทธองค์ทรงมีความระมัดระวังและพิถีพิถันเป็นอย่างยิ่งในการรับสมาชิกเข้าสู่หมู่คณะหรือสถาบันสงฆ์ในยุคแรก ๆ พระองค์ทรงคัดเลือกสมาชิกที่เข้ามาใหม่ด้วยพระองค์เอง คือ ทรงประทานการอุปสมบทแก่พระปัญจวัคคีย์ มีพระอัญญาโกณฑัญญะ เป็นต้น จากนั้นก็ทรงมอบอำนาจแก่คณะสงฆ์ในการคัดเลือกคัดสรรสมาชิกที่มาอยู่ใหม่ด้วยญัตติจตุตถกรรม แต่ถึงกระนั้นก็มีมาตรการที่รัดกุมมาก เช่น ผู้ที่จะอุปสมบทต้องเป็นผู้ชาย มีอายุครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์ขึ้นไป และเป็นคนที่มื่อวัยจะสมบูรณ์ไม่พิการ ไม่เป็นโรคที่สังคมรังเกียจ เป็นต้น^{๒๐} และพระองค์ยังทรงกำหนดคุณสมบัติของพระอุปัชฌาย์และพระสงฆ์ ที่จะกระทำการยอมรับสังฆกรรมแห่งการรับสมาชิกใหม่หรือพระภิกษุ โดยทรงบัญญัติให้พระภิกษุใหม่แต่ละรูปมีพระอุปัชฌาย์ คือเมื่อจะบวชต้องมีพระอุปัชฌาย์เป็นผู้ดูแลนั้น หมายถึงพระภิกษุผู้บวชใหม่ต้องมีพระอุปัชฌาย์เป็นผู้ดูแลเหมือนบิดาดูแลลูก ดังที่พระพุทธองค์ตรัสกับพระภิกษุตอนประกาศพระพุทธศาสนาใหม่ๆ ว่า ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตอุปัชฌาย์ อุปัชฌาย์จักเข้าไปตั้งจิตสนธิสนมในสัททวิหาริกเหมือนบุตร สัททวิหาริกจักเข้าไปตั้งจิตสนธิสนมในอุปัชฌาย์เหมือนบิดา เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว อุปัชฌาย์และสัททวิหาริกจักมีความเคารพยำเกรงประพฤติกมลเดียวกัน จักถึงความเจริญงอกงามไปพลุลย์ในธรรมวินัยนี้^{๒๑} ในช่วงต้นสมัยพุทธกาลยังไม่มีการบัญญัติวินัย เพราะจำนวนพระภิกษุสงฆ์มีน้อย และทุกรูปต่างก็ตั้งใจประพฤติปฏิบัติธรรมอย่างเคร่งครัด ต่างสำนึกดีว่า อะไรเป็นสิ่งที่ควรทำหรือไม่ควรทำ

ครั้นต่อมา พระพุทธเจ้าทรงประทานหลักการ คือ พระโอวาทปาติโมกข์ ไว้เป็นหลักปฏิบัติสำหรับพระสงฆ์ พระโอวาทปาติโมกข์ จัดว่าเป็นอุดมการณ์ในการเผยแผ่ จัดเป็นพุทธกิจ ไม่ใช่กิจของพระสาวก ต่อมา เมื่อผู้ที่เข้ามาบวชมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น พระสารีบุตรจึงกราบทูลขอให้พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติสิกขาบท เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ยังไม่ถึงเวลาที่พระองค์จะทรงบัญญัติสิกขาบท ถ้ายังไม่มี ความเสียหายเกิดขึ้นในหมู่ พระองค์จะไม่ทรงบัญญัติสิกขาบท เมื่อเกิดความเสียหายขึ้น จึงจะทรงบัญญัติ เวลาต่อมา เมื่อเกิดความเสียหายขึ้น จึงจะทรงบัญญัติ เวลาต่อมา เมื่อเกิดความเสียหายขึ้นแก่สงฆ์ พระผู้มีพระภาคจึงได้ทรงบัญญัติอาณานาปาติโมกข์ และทรงอนุญาตให้พระสงฆ์สวดอาณานาปาติโมกข์ทุก ๑๕ วัน

^{๑๙} แสวง อุดมศรี, การปกครองคณะสงฆ์ไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๐), หน้า ๑๕.

^{๒๐} วิ.ม.(ไทย) ๔/๑๑๙/๑๘๔.

^{๒๑} วิ.ม.(ไทย) ๔/๖๕/๘๑.

อาณัติปาติโมกข์ หมายถึง พระพุทธบัญญัติที่ทรงบัญญัติไว้กำกับความประพฤติของสงฆ์ เหมือนการออกกฎหมายควบคุม อันจะเป็นเหตุให้พระพุทธศาสนามีความมั่นคง อาณัติปาติโมกข์ มี ๒ อย่าง ได้แก่

๑) อาทิพรหมจรรย์ คือ ความประพฤติอันประเสริฐที่เป็นส่วนเบื้องต้น หมายถึง ศีล คือ ความประพฤติอย่างปกติ พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติอาทิพรหมจรรย์ เพื่อกำกับความประพฤติของบรรพชิต เพื่อป้องกันความเสียหาย จัดเป็นสิกขาบทที่มาในพระปาติโมกข์

๒) อภิสมจาร คือ มารยาทในสังคม ว่าด้วยระเบียบที่พึงปฏิบัติเพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างบรรพชิตกับบรรพชิต บรรพชิตกับคฤหัสถ์ เป็นมารยาทของภิกษุ จัดเป็นสิกขาบทที่มานอกพระปาติโมกข์

อาณัติปาติโมกข์ เป็นระเบียบความประพฤติทางกาย และทางวาจา เป็นระเบียบที่พึงปฏิบัติในสังคมของพระอริยบุคคล ดังพระพุทธดำรัสว่า เธอทั้งหลายจงเป็นอยู่อย่างผู้มีศีลถึงพร้อมด้วยปาติโมกข์ จงเป็นอยู่อย่างสำรวมระวังในปาติโมกข์ ถึงพร้อมด้วยอาจาระและโคจรเห็นภัยในโทษแม้เพียงเล็กน้อย สมทานศึกษาในสิกขาบททั้งหลายอยู่เถิด^{๒๒}

ครั้งต่อมาเมื่อมีจำนวนพระภิกษุเพิ่มมากขึ้น การอยู่รวมกันเป็นหมู่คณะใหญ่ๆ ไม่ว่าจะเป็นสังคมคฤหัสถ์หรือบรรพชิตก็ดี ซึ่งมีพื้นฐานแตกต่างกัน ถ้าไม่ได้ฝึกฝนตนเองให้อยู่ในประเพณีวัฒนธรรมที่สังคมนั้นๆ กำหนดไว้ ย่อมจะก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้งได้เพราะต่างคนต่างคิดต่างคนต่างทำ เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการมีระเบียบกฎเกณฑ์กติกาที่คนส่วนใหญ่ยอมรับมาใช้เป็นแนวปฏิบัติ ซึ่งสามารถควบคุมความประพฤติของสมาชิกในหมู่คณะให้เป็นไปในทางเดียวกัน ก่อให้เกิดความเรียบร้อยดีงามในสังคมนั้นๆ

การบัญญัติพระธรรมวินัย หรือสิกขาบท พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติหลังจากที่มีพระภิกษุจำนวนมากขึ้น เพราะมีผู้ประพฤติไม่เหมาะสม ประพฤติผิดนอกกริตนอกทาง ด้วยเหตุผลดังกล่าวทำให้พระพุทธเจ้าทรงพิจารณากำหนดขอบเขตข้อวัตรปฏิบัติสำหรับเหล่าพระอริยสงฆ์และสมมุติสงฆ์ได้ ประพฤติปฏิบัติเพื่อไม่ให้กระทบกระเทือนหรือสั่นคลอนให้คนนอกศาสนาได้ พระพุทธเจ้าอาศัยผลแห่งการกระทำของพระภิกษุผู้ประพฤติผิดนั้น แล้วนำมาเป็นข้อบัญญัติเพื่อป้องกันมิให้ใครต่อใครประพฤติผิดเช่นนั้นอีก ในการบัญญัติแต่ละครั้งล้วนเป็นมติคณะสงฆ์เห็นร่วมด้วยทุกครั้งไป และสิกขาบทเหล่านั้น มีทั้งหนักและเบาตามแต่โทษานุโทษนั้นๆ เป็นที่น่าสังเกตว่าการบัญญัติพระธรรมวินัยของพระพุทธองค์มิได้บัญญัติเป็นหมวด ๆ หมู่ ๆ หรือเรียงตามมาตราหรือข้อหนักเบา แต่เป็นการบัญญัติตามความผิดที่พระภิกษุประพฤติผิด และการบัญญัติพระธรรมวินัยหรือสิกขาบทพระพุทธองค์มิได้ทรงบัญญัติล่วงหน้า และพระธรรมวินัยหรือกฎข้อบังคับที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติขึ้นมา

^{๒๒} ม.มู. (ไทย) ๑๒/๖๔/๕๖.

นั้น สามารถนำไปใช้ได้ตลอดกาลและไม่เปลี่ยนแปลงเพื่อให้คล้อยตามโลกหรือตามสถานการณ์บ้านเมือง จึงนับได้ว่าพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้าเป็นธรรมนูญแห่งชีวิตของพระภิกษุสงฆ์อย่างแท้จริง

วินัย คือ ระเบียบแบบแผน กฎเกณฑ์แบบต่าง ๆ ที่ตั้งขึ้นโดยอาศัยหลักธรรมคำสอนนั้น และเพื่อให้คำสอนหรือหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้นั้น ให้เกิดผลเป็นจริงเป็นจังขึ้นมาแล้ว ก็ถือเอาการนำสู่จุดหมายของพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า^{๒๓} และวินัย คือการจัดตั้งวางระบบและระเบียบแบบแผน กับทั้งบทกฎหมาย ระเบียบกฎเกณฑ์ กติกาที่เป็นข้อกำหนดในการจัดตั้งรวมทั้งการจัดการให้คนประพฤติปฏิบัติ หรือให้กิจการดำเนินไปตามตัวบทกฎหมาย เมื่อคนตั้งอยู่ในวินัยโดยปฏิบัติตามสิกขาบทก็เป็นผู้มีศีล ศีลจึงเป็นคุณสมบัติของคน เป็นสภาพการฝึกฝนพัฒนาที่อยู่ในตัวคน^{๒๔}

พระพุทธองค์ทรงบัญญัติสิกขาบทเพื่อประโยชน์ หรือวัตถุประสงค์ที่เสมอกัน ๑๐ ประการ ย่อได้เป็น ๕ หมวด คือ

๑) เพื่อประโยชน์แก่สงฆ์หรือส่วนรวม

(๑) เพื่อความรับว่าดีแห่งสงฆ์ คือเพื่อความดีงามของสถาบันสงฆ์ทั้งหมดโดยส่วนรวม ที่มีความเรียบร้อยอยู่กันด้วยดีด้วยการตั้งวินัยขึ้นมาบนฐานแห่งความยอมรับร่วมกัน

(๒) เพื่อความสำคัญแห่งสงฆ์ไม่ใช่เฉพาะแต่อยู่เรียบร้อยดีต้องอยู่สุขสบายของส่วนรวม

๒) เพื่อประโยชน์แก่ตัวบุคคล

(๑) เพื่อกำราบคนหน้าด้าน คือผู้เก้อยาก

(๒) เพื่อความอยู่ผาสุกของภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รัก

๓) เพื่อประโยชน์แก่ชีวิตมนุษย์ คือคำนึงถึงผลดีและผลร้ายที่จะเกิดกับชีวิตของมนุษย์ เช่นเรื่องความดี ความชั่ว เป็นต้น โดยมุ่งที่จะสร้างสภาพแวดล้อมชีวิตที่ดีงาม

(๑) เพื่อปกป้องอสังวระอันจะบังเกิดขึ้นในปัจจุบัน

(๒) เพื่อปกป้องอสังวระอันจะบังเกิดขึ้นในอนาคต

๔) เพื่อประโยชน์แก่ประชาชนทั่วไปที่เป็นสังคมใหญ่ คือเพื่อผลดีแก่จิตใจของประชาชน ทำให้คนมีจิตใจผ่องใสด้วยอาศัยความดีงามของพระสงฆ์เป็นสื่อ

(๑) เพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่ยังไม่เลื่อมใส

^{๒๓} พระเทพเวที (ประยูรย์ ปยุตโต) และคณะ, **พุทธบริษัทกับพระธรรมวินัย**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ปัญญา, ๒๕๓๒), หน้า ๑๑.

^{๒๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **นิติศาสตร์แนวพุทธ**, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๓), หน้า ๖๑.

(๒) เพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่เลื่อมใสแล้ว

๕) เพื่อประโยชน์แก่ตัวพระศาสนา

(๑) เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระธรรมวินัย

(๒) เพื่อถือตามพระธรรมวินัย นั่นก็คือเพื่อช่วยค้ำจุนให้ระเบียบแบบแผน และระบบต่างๆ เกิดมีผลในการปฏิบัติตามหลักการอย่างหนักแน่นมั่นคง เป็นไปตามวัตถุประสงค์อย่างมั่นคง^{๒๕}

ลักษณะการปกครองคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาล มีโครงสร้างของการใช้อำนาจในการปกครองคณะสงฆ์ พระพุทธเจ้าทรงวางกรอบเพื่อประโยชน์แก่การปกครอง จึงทรงบัญญัติไว้ ๑๐ ประการดังนี้

๑. เพื่อความรับทราบความดีแห่งสงฆ์

๒. เพื่อความสำราญแห่งสงฆ์

๓. เพื่อข่มบุคคลเพื่อเกื้อยาก

๔. เพื่อการอยู่สำราญแห่งภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รัก

๕. เพื่อป้องกันอาสวะอันบังเกิดจากปัจจุบัน

๖. เพื่อกำจัดอาสวะอันจักบังเกิดในอนาคต

๗. เพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่ยังไม่เลื่อมใส

๘. เพื่อความเลื่อมใสยิ่งของชุมชนที่เลื่อมใสแล้ว

๙. เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม

๑๐. เพื่อถือตามพระวินัย^{๒๖}

สรุปได้ว่า การปกครองคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาลนั้น พระพุทธเจ้าทรงอยู่ในฐานะประมุข โดยพระองค์ทรงเป็นผู้นำที่มีหน้าที่ในการดูแลปกครองคณะสงฆ์ เป็นการปกครองโดยธรรมวินัย ทรงให้ความสำคัญเสมอภาคในการบัญญัติสิกขาบทต่างๆ ใช้เป็นมาตรการควบคุมความประพฤติปฏิบัติแต่ละบุคคล ให้อยู่ในกรอบเขตอาณาเขตที่ถูกต้องและดีงาม การทำสังฆกรรมต้องได้รับเสียงเอกฉันท์จากคณะสงฆ์ จึงจะสามารถดำเนินต่อไปได้ ดังนั้น จึงทรงบัญญัติพระวินัยโดยผ่านมติการยอมรับจากคณะสงฆ์ร่วมกัน โดยกำหนดกฎเกณฑ์ในการถือปฏิบัติ คือ ภิกษุถือข้อวัตรศีลสิกขาบท ๒๒๗ ข้อ ภิกษุณีถือข้อวัตรสิกขาบท ๓๑๑ ข้อ สามเณรถือข้อวัตรสิกขาบท ๑๐ ข้อ ซีพราหมณ์ถือข้อวัตรสิกขาบท ๘ ข้อ และอุบาสก-อุบาสิกาถือข้อวัตรสิกขาบท ๕ ข้อ พระภิกษุสามเณรอุบาสกอุบาสิกาทุกคนเป็นหนึ่ง ในองค์กรของพระพุทธศาสนา เมื่ออยู่ร่วมกันแล้วย่อมจะมีแนวทางการปฏิบัติการศึกษาเหมือนกัน และการศึกษาในพระพุทธศาสนาถือเป็นบรรทัดฐานการรองรับพระธรรมวินัยอีกอย่างหนึ่ง

^{๒๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๒.

^{๒๖} ไชย ณ พล, การปกครองของพระพุทธเจ้าระบอบธรรมาธิปไตย, (กรุงเทพมหานคร : เคล็ดไทย, ๒๕๓๗), หน้า ๑๗๒-๑๗๓.

จากแนวคิดเกี่ยวกับการปกครองคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาล ที่นักวิชาการได้แสดงทัศนะไว้
ดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงได้สังเคราะห์แนวคิดหลักของนักวิชาการไว้ ดังตารางที่ ๒.๔

ตารางที่ ๒.๔ แสดงการสังเคราะห์แนวคิดหลักเกี่ยวกับการปกครองคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาล

นักวิชาการ/นักวิจัย	แนวคิดหลัก
พระเทพเวที (ประยูร ปยุตโต), (๒๕๓๔, หน้า ๓๒)	๑) ทรงปกครองคณะสงฆ์ด้วยพระองค์เอง ๒) ทำสังฆกรรมต้องเป็นเอกฉันท์จากคณะสงฆ์ ๓) ใช้พระธรรมวินัยเป็นหลักปกครองสงฆ์
สง่า หล่อสำราญ, (๒๕๔๑, หน้า ๑๗)	๑) ทรงเป็นผู้นำในการดูแลปกครองคณะสงฆ์ ๒) พระสาวกสำคัญได้รับคัดเลือกให้เป็นประธาน
พระมหาธรรมรัตน์ อริยธมโม, (๒๕๔๓, หน้า ๕๗)	๑) เป็นการทำหน้าที่ของภิกษุทุกรูปร่วมกัน ๒) มีสิทธิเท่าเทียมกันในการทำหน้าที่ ๓) เป็นการปกครองโดยธรรมวินัย
แสวง อุดมศรี, (๒๕๓๐, หน้า ๑๕)	๑) การคัดเลือกสมาชิกเข้าสังคมสงฆ์อย่างเข้มงวด ๒) มีแบบแผนควบคุมความประพฤติของแต่ละบุคคล
วิ.ม.(ไทย) ๔/๑๑๙/๑๘๔.	๑) การคัดเลือกสมาชิกเข้าสังคมสงฆ์อย่างเข้มงวด ๒) มอบอำนาจแก่คณะสงฆ์ในการคัดเลือกสมาชิก
วิ.ม.(ไทย) ๔/๖๕/๘๑.	พระอุปัชฌาย์และพระสงฆ์ ให้การยอมรับสังฆกรรม ในการรับสมาชิกใหม่
ม.มู (ไทย) ๑๒/๖๔/๕๖.	๑) อาทิพรหมจรรย์ คือความประพฤติอันประเสริฐ ๒) อภิสมาจาร คือมารยาทในสังคม
พระเทพเวที (ประยูร ปยุตโต) และคณะ, (๒๕๓๒, หน้า ๑๑)	๑) ธรรมเนียมแห่งชีวิตของพระภิกษุสงฆ์ ๒) ระเบียบแบบแผน กฎเกณฑ์ที่ตั้งขึ้น
พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), (๒๕๔๓, หน้า ๖๑)	๑) การจัดตั้งวางระบบและระเบียบแบบแผน ๒) ดำเนินกิจการให้เป็นไปตามตัวบทกฎหมาย
พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), (๒๕๔๓, หน้า ๖๒)	๑) เพื่อประโยชน์แก่สงฆ์หรือส่วนรวม ๒) เพื่อประโยชน์แก่ตัวบุคคล ๓) เพื่อประโยชน์แก่ชีวิตมนุษย์ ๔) เพื่อประโยชน์แก่ประชาชนที่เป็นสังคมใหญ่ ๕) เพื่อประโยชน์แก่ตัวพระศาสนา

ตารางที่ ๒.๔ (ต่อ)

นักวิชาการ/นักวิจัย	แนวคิดหลัก
ไชย ณ พล, (๒๕๓๗, หน้า ๑๗๒-๑๗๓)	๑) เพื่อความรับทราบความดีแห่งสงฆ์ ๒) เพื่อความสำราญแห่งสงฆ์ ๓) เพื่อข่มบุคคลเพื่อเกื้อยาก ๔) เพื่อการอยู่สำราญแห่งภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รัก ๕) เพื่อป้องกันอัสวะอันบังเกิดจากปัจจุบัน ๖) เพื่อกำจัดอัสวะอันจักบังเกิดในอนาคต ๗) เพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่ยังไม่เลื่อมใส ๘) เพื่อความเลื่อมใสยิ่งของชุมชนที่เลื่อมใสแล้ว ๙) เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม ๑๐) เพื่อถือตามพระวินัย

๒.๒.๒ การปกครองคณะสงฆ์ในสมัยหลังพุทธกาล

จากการทบทวนเกี่ยวกับการปกครองคณะสงฆ์ในสมัยหลังพุทธกาล จากนักวิชาการของไทย พบว่านักวิชาการเหล่านั้นได้ให้แนวคิดไว้หลากหลาย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

หลังจากที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานไปแล้ว ทำให้เหล่าพระภิกษุสงฆ์ที่เป็นพระเสขะบุคคลต่างก็พากันเศร้าโศก พิโรธรำพันถึงพระพุทเจ้า ในช่วงที่ประชุมเพลิงพระพุทสรีระนั้น ได้มีภิกษุผู้เฒ่ารูปหนึ่งชื่อสุภทัช ได้กล่าวจาบจ้วงว่าไม่ควรเศร้าโศก แต่ควรจะได้ใจที่พระพุทธรองค์เสด็จปรินิพพานเสียได้ เพราะทรงพระชนม์อยู่ก็จะคอยตติงติเตียนอยู่เสมอ จะทำ จะพูด จะคิดอะไร ก็ไม่ได้เป็นอิสระ

เมื่อพระมหากัสสปะได้ยินถ้อยคำอย่างนั้น มีความรู้สึกเป็นห่วงต่อภิกษุพุทธศาสนายิ่งนัก จึงปรารภขอมติต่อที่ท่ามกลางสงฆ์ว่า ควรทำสังคายนาพระธรรมวินัย ภายหน้าสภาวะมิใช่ธรรมจะรุ่งเรือง ธรรมจะเสื่อมถอย สภาวะมิใช่วินัยจะรุ่งเรือง วินัยจะเสื่อมถอย ภายหน้าธรรมวาทีบุคคลจะมีกำลัง ธรรมวาทีบุคคลจะเสื่อมกำลัง อวินยวาทีบุคคลจะมีกำลัง วินยวาทีบุคคลจะเสื่อมกำลัง^{๒๗} เพราะมองนัยที่พระองค์มีได้มอบอำนาจแห่งการปกครองให้แก่ใครเลย เหมือนคราวที่พระอานนท์ทูลถามว่า “พระพุทธรองค์ปรินิพพานไปแล้ว จะมอบอำนาจหน้าที่การดูแลคณะสงฆ์แก่ผู้ใด” พระพุท

^{๒๗}วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๗๗/๓๓๖.

องค์ตรัสกับพระอานนท์ว่า “ดูก่อนอานนท์ พระธรรมและวินัยใดที่เราได้แสดงและบัญญัติไว้ เมื่อเราล่วงลับไปแล้ว พระธรรมและวินัยนั้นแหละ จักเป็นศาสดาของพวกเธอทั้งหลาย”^{๒๘}

ครั้นสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชทรงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก เนื่องจากวันหนึ่งทรงทอดพระเนตรสามเณรรูปหนึ่งนามว่า นิโครธ ซึ่งมีกิริยาเยือกเย็น เคร่งครัดน่าเลื่อมใส มีพระราชศรัทธาจึงได้อาราธนาให้เข้าไปในพระราชมณเฑียร นิโครธสามเณรได้แสดงธรรมโปรดพระเจ้าอโศกมหาราชให้ตั้งอยู่ในพระพุทธศาสนา ละเลิกอุปนิสัยอันชั่วร้ายเสียสิ้น และได้โปรดให้สร้างพระเจดีย์ ๘๔,๐๐๐ และสร้างพระพุทธรูปทั่วไปในชมพูทวีป นอกจากนี้พระเจ้าอโศกได้เป็นประธานฝ่ายคฤหัสถ์ในการทำสังคายนาครั้งที่ ๓ คือ ได้มีพวกเดียรถีย์นักบวชนอกศาสนาได้ปลดบวชเข้ามาเป็นภิกษุ เพื่อปรารภนาถาภสัการะ เป็นเหตุให้สงฆ์ฝ่ายธรรมวาทีทั้งหลายรังเกียจ มีอาจทำอุโบสถสังฆกรรมกันเป็นเวลานานถึง ๗ ปี

การปกครองคณะสงฆ์ได้มีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล หลักที่ใช้ในการปกครองครั้งนั้น คือ พระธรรมวินัย พระพุทธเจ้าทรงปกครองคณะสงฆ์โดยธรรมมาธิปไตย กล่าวคือ ทรงแสดงธรรมบัญญัติพระวินัย การบริหารกิจการคณะสงฆ์และการพระพุทธศาสนา และทรงวินิจฉัยอธิกรณ์ของพระสงฆ์โดยที่พระองค์ทรงเป็นพระธรรมราชา มีพระสารีบุตรเป็นพระธรรมเสนาบดีเป็นผู้ช่วยตามที่ทรงโปรดให้ช่วย พร้อมพระโมคคัลลานะและพระเถระทั้งหลาย ผู้เป็นสังฆมนตรีและสังฆปริณายกเป็นหมู่ๆ ทรงมอบให้สงฆ์เพื่อเป็นสมานสังวาสกัน เป็นไปตามหลักพระธรรมวินัย และต้องมีมติเป็นเอกฉันท์เป็นสำคัญ การปกครองคณะสงฆ์ตามทัศนะของนักปราชญ์ ได้แสดงไว้ดังนี้^{๒๙}

๑. สังคมสงฆ์ มีการบัญญัติพระวินัยเพื่อใช้ปกครองสงฆ์ หรือใช้เป็นหลักปฏิบัติของพระภิกษุ แต่พระวินัยนั้นเป็นพุทธบัญญัติทั้งหมดหาใช่สงฆ์หรือผู้แทนของสงฆ์เป็นผู้บัญญัติอย่างที่รัฐสภาเป็นผู้บัญญัติกฎหมายในระบอบประชาธิปไตยไม่ จุดประสงค์ในการบัญญัติพระวินัยก็เพื่อให้พระสงฆ์อยู่ร่วมกันด้วยดี พ้นจากมลทินและกิเลสต่างๆ ทำให้ประชาชนเกิดความเลื่อมใส และเป็นเครื่องส่งเสริมการปฏิบัติธรรมดังข้อความว่า

“ภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนี้แล เราจักบัญญัติสิกขาบทแก่ภิกษุทั้งหลายด้วยอำนาจประโยชน์ ๑๐ ประการ คือเพื่อความดีแห่งสงฆ์ ๑ เพื่อความสำราญแห่งสงฆ์ ๑ เพื่อข่มเพื่อเกื้อยาก ๑ เพื่อสำราญแห่งภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รัก ๑ เพื่อป้องกันอาสวะอันบังเกิดจากปัจจุบัน ๑ เพื่อกำจัดอาสวะอันจักบังเกิดในอนาคต ๑ เพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่ยังไม่เลื่อมใส ๑ เพื่อความเลื่อมใสยิ่งของชุมชนที่เลื่อมใสแล้ว ๑ เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม ๑ เพื่อถือพระวินัย ๑”^{๓๐}

^{๒๘} ติ.ม.(ไทย) ๑๐/๒๑๖/๑๖๔.

^{๒๙} สุนทร ญ รังสี, สถาบันทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์ รัฐศาสตร์แนวพุทธศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๓๐), หน้า ๓๕-๖๐.

^{๓๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๕.

๒. ด้านการบริหาร ในสมัยเมื่อยังมีพระสาวกไม่มาก พระพุทธองค์ทรงบริหารพระศาสนาด้วยพระองค์เองโดยมีพระสาวกที่สำคัญ เช่น พระสารีบุตร และพระมหาโมคคัลลานะ ช่วยแบ่งเบาภาระบ้างตามความจำเป็น ต่อมาเมื่อมีพระสาวกเพิ่มมากขึ้น และมีผู้ขอเข้าอุปสมบทในพระพุทธศาสนามากขึ้น ก็ได้ทรงอนุญาตให้พระสาวกอุปสมบทแก่ผู้เข้ามาขอบวชได้โดยให้ผู้ขอบวชเปล่งวาจาถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ ครั้นต่อมาเมื่อภิกษุเพิ่มมากขึ้นอีกทรงมอบความเป็นใหญ่ให้แก่สงฆ์ในการทำกิจกรรมทั้งปวงของพระพุทธศาสนา เช่น การให้บรรพชาอุปสมบท การกรานกฐิน กำหนดเขตสีมา การระงับอธิกรณ์ เป็นต้น ซึ่งเท่ากับเป็นผู้บริหารงานพระศาสนาตามระเบียบที่ได้ทรงกำหนดไว้นั่นเอง ส่วนการบริหารคณะสงฆ์โดยรูปองค์กร เช่น มหาเถรสมาคมนั้นไม่บัญญัติในพระวินัย แต่ก็ได้ขัดพระวินัย

๓. ด้านตุลาการ สถาบันตุลาการทางพุทธศาสนามีลักษณะบางอย่างคล้ายกับสถาบันตุลาการทางราชอาณาจักร มีกฎหรือระเบียบที่สังคมวางไว้เป็นบรรทัดฐานแห่งการกระทำของบุคคลในสังคม ป้องกันไม่ให้มีการกระทำ หรือความประพฤติที่เป็นปฏิปักษ์ต่อความสงบสุขของสังคม ฝ่ายอาณาจักรมีกฎหมายเป็นหลักในการปกครอง ส่วนฝ่ายพุทธจักรมีพระธรรมวินัยเป็นหลัก ทั้งฝ่ายอาณาจักรและพุทธจักร มีกระบวนการพิจารณาคดีหรืออธิกรณ์ และมีวิธีลงโทษตามโทษานุโทษ แต่ลักษณะการลงโทษตามพระวินัยกับโทษของกฎหมายบ้านเมืองมีข้อแตกต่างกันมาก ความผิดร้ายแรงบางอย่างของบรรพชิต เช่น ความผิดทางเพศ สำหรับฝ่ายอาณาจักรอาจถือว่าไม่ผิด

สรุปได้ว่า การปกครองคณะสงฆ์ในสมัยหลังพุทธกาล หลังจากที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานไปแล้ว พระองค์ไม่ได้ทรงมอบอำนาจหน้าที่การดูแลคณะสงฆ์แก่ผู้ใด จึงได้มีภิกษุกล่าวจาบจ้วงพระพุทธองค์ ไม่พอใจที่จะต้องประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมวินัย เป็นเหตุให้พระเถระในขณะนั้นทำสังคายนาพระธรรมวินัย เพื่อใช้เป็นหลักปฏิบัติของพระภิกษุ และต้องมีมติเป็นเอกฉันท์เป็นสำคัญในการปกครองคณะสงฆ์

จากแนวคิดเกี่ยวกับการปกครองคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาล ที่นักวิชาการได้แสดงทัศนะไว้ดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงได้สังเคราะห์แนวคิดหลักของนักวิชาการไว้ ดังตารางที่ ๒.๕

ตารางที่ ๒.๕ แสดงการสังเคราะห์แนวคิดหลักเกี่ยวกับการปกครองคณะสงฆ์ในสมัยหลังพุทธกาล

นักวิชาการ/นักวิจัย	แนวคิดหลัก
วิ.จุ. (ไทย) ๗/๔๗๗/๓๓๖.	ทำสังคายนาชำระพระธรรมวินัย
สุนทร ณ รั้งสี, (๒๕๓๐, หน้า ๓๕-๖๐)	๑) บัญญัติพระวินัยเพื่อใช้ปกครองสงฆ์ ๒) มอบความเป็นใหญ่แก่สงฆ์ในการทำกิจกรรม ๓) มีกระบวนการพิจารณาคดีหรืออธิกรณ์

ตารางที่ ๒.๕ (ต่อ)

นักวิชาการ/นักวิจัย	แนวคิดหลัก
ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๖/๑๖๔.	ใช้พระธรรมวินัยเป็นหลักปกครองสงฆ์
สุนทร ณ ริงสี, (๒๕๓๐, หน้า ๖๕)	๑) เพื่อความดีแห่งสงฆ์ ๒) เพื่อความสำราญแห่งสงฆ์ ๓) เพื่อชมเพื่อเกื้อยาก ๔) เพื่อสำราญแห่งภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รัก ๕) เพื่อป้องกันอัสวะอันบังเกิดจากปัจจุบัน ๖) เพื่อกำจัดอัสวะอันจักบังเกิดในอนาคต ๗) เพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่ยังไม่เลื่อมใส ๘) เพื่อความเลื่อมใสยิ่งของชุมชนที่เลื่อมใสแล้ว ๙) เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม ๑๐) เพื่อถือพระวินัย

๒.๒.๓ การปกครองคณะสงฆ์ในประเทศไทย

จากการทบทวนเกี่ยวกับการปกครองคณะสงฆ์ในประเทศไทย จากนักวิชาการของไทยพบว่า นักวิชาการเหล่านั้นได้ให้แนวคิดไว้หลากหลาย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๑) การปกครองคณะสงฆ์ในสมัยสุโขทัย

พระพุทธศาสนาในสมัยกรุงสุโขทัยนี้ มีทั้งลัทธิหรือนิกายเถรวาทและมหายานตั้งแต่สมัยพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ ต้นราชวงศ์พระร่วง พระพุทธศาสนาในสมัยกรุงสุโขทัยได้รับอิทธิพลจากคณะสงฆ์ลังกาวงศ์ สืบเนื่องจากพระราหุลเถระ ได้มาประกาศพระพุทธศาสนาที่เมืองนครศรีธรรมราชตอนใต้ของประเทศไทย แรกเริ่มต้นพระพุทธศาสนาที่เมืองนครศรีธรรมราชประสบความสำเร็จอย่างยิ่ง สร้างศรัทธาความเลื่อมใสให้กับประชาชน จนเป็นที่รู้จักในนามพระพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ เจริญรุ่งเรืองอย่างมาก

จนถึงสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช เสด็จขึ้นครองราชย์ ใน พ.ศ. ๑๘๒๒ พระองค์ทรงสดับกิตติศัพท์ของคณะสงฆ์ลังกาวงศ์ที่เมืองนครศรีธรรมราช จึงโปรดให้พระมหาสังฆราชเจ้า คณะสงฆ์ลังกาวงศ์ขึ้นมาจากเมืองนครศรีธรรมราชมาตั้งสำนักเผยแผ่พระพุทธศาสนา ณ อรัญญิก เมืองสุโขทัย ดังปรากฏข้อความตอนหนึ่งในศิลาจารึกหลักที่ ๑ ว่า เปื้องตะวันตกเมืองสุโขทัยมีอรัญญิก พ่อ

ขุนรามคำแหงกระทำไอยทานแก่พระมหาเถรสังฆราช ปราชญ์เรียนจบปิฎกไตรหลวง (รู้หลัก) ว่าปู่ครูในเมืองทุกคนลูก (จาริก) แต่เมืองนครศรีธรรมราชมา^{๓๑}

ตามศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ซึ่งจารึกไว้ประมาณ พ.ศ. ๑๘๓๕ ว่า นครสุโขทัยมีปู่ครูมีพระมหาเถรและมีพระเถระ สมเด็จพระยาตำราจราชานุภาพได้ทรงให้ทศนะว่า “สังฆราชเห็นจะเป็นตำแหน่งสังฆนายกชั้นสูงสุด (ปัจจุบันเรียกว่า สกมมหาสังฆ ปริณายก) ตำแหน่งปู่ครูตรงกับที่เราเรียกพระครูทุกวันนี้ เป็นตำแหน่งของพระสังฆราช แต่พระมหาเถรที่กล่าวนั้น เห็นว่าเป็นพระที่มีอายุพรรษามากและทรงคุณธรรมด้านศาสนาเท่านั้น มิใช่สมณศักดิ์ที่พระเจ้าแผ่นดินทรงตั้ง”^{๓๒}

ในกรุงสุโขทัย ระยะเวลาเริ่มต้นคงมีพระสงฆ์ ๒ คณะ คือ คณะสงฆ์ฝ่ายหินยาน ซึ่งมีอยู่เดิมตั้งแต่สมัยพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ กับคณะสงฆ์ฝ่ายหินยานแบบลังกาวงศ์ ที่จาริกมาจากเมืองนครศรีธรรมราช ได้รวบรวมยุบนิยายเป็นคณะเดียวกันเมื่อคราวเป็นคณะสงฆ์ลังกาวงศ์ และไม่ปรากฏว่ามีการจัดองค์กรการปกครองคณะสงฆ์

การจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ ปรากฏเป็นแบบแผนชัดเจนในรัชสมัยพระธรรมราชาลิไท เพราะว่าพระองค์ทรงอาราธนาพระมหาสามีสังฆราชจากเมืองนครพนธ์ ชาวศรีลังกาทำให้บทบาทของพระพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์มั่นคงขึ้น ที่เห็นได้ชัด คือ คณะสงฆ์ลังกาวงศ์นั้นนิยมอยู่ตามป่าเป็นพระนักปฏิบัติ คณะนี้เรียกว่าคณะอรัญวาสี คือ กลุ่มพระสงฆ์ผู้จำวัดอยู่ในป่าหรือวัดป่า (สายวิปัสสนา) ส่วนพระสงฆ์ที่เคยอยู่มาก่อนหรืออยู่วัดบ้านที่เรียกว่าคณะคามวาสี หมายถึง ที่พักอยู่ในบ้านหรือวัดที่อยู่ใกล้ตัวเมือง ส่วนมากจะเป็นพระสายกลุ่มศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรม

คณะสงฆ์ในสมัยกรุงสุโขทัยจะมี ๒ คณะ คือ คณะคามวาสี คือคณะฝ่ายขวาและคณะอรัญวาสี คือคณะฝ่ายซ้าย ทั้งสองฝ่ายปกครองแยกจากกัน คือ เป็นเหมือนองค์กรที่ปกครองโดยอิสระจากกัน แต่ละคณะมีเจ้าคณะผู้ปกครองบังคับบัญชาสูงสุดเป็นของตนเองที่เรียกว่าพระสังฆราชมีหน้าที่รับผิดชอบดูแลฝ่ายของตน ดังนั้นกรุงสุโขทัยจึงมีพระสังฆนายกหรือประมุขสงฆ์ ๒ รูป คือ พระสังฆราชคณะคามวาสีและพระสังฆราชคณะอรัญวาสี เช่น ใน พ.ศ. ๑๙๔๙ พระครูติลกตริณศีลคันธรวาสีธรรมกิตติ สังฆราชมหาสามีเจ้าสถิต ณ วัดป่า แต่ทรงเป็นพระสังฆราชคณะอรัญวาสี อีกฝ่ายคือ พระสังฆราชญาณรุจิรมหาเถร เป็นพระสังฆราชของคณะคามวาสี^{๓๓}

^{๓๑}พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), การปกครองคณะสงฆ์ไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙), หน้า ๖.

^{๓๒}สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ตำนานปกครองคณะสงฆ์, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สามมิตร, ๒๕๑๕), หน้า ๗.

^{๓๓}วิเชียร อากาศฤกษ์ และคณะ, ประวัติสมณศักดิ์และพัทธศ, (กรุงเทพมหานคร : ศรีอนันต์, ๒๕๒๘), หน้า ๑๘.

การปกครองคณะสงฆ์ ในหัวเมืองต่าง ๆ นอกจากกรุงสุโขทัย พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งพระสังฆราชประจำแต่ละหัวเมือง ในลักษณะเดียวกันที่ทรงแต่งตั้งประเทศราชไปครองหัวเมืองใหญ่ในฝ่ายอาณาจักร จึงมีพระสังฆราชหลายพระองค์ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงนิพนธ์ไว้ว่า

“ในประเทศสยาม เมื่อพระนครสุโขทัยเป็นราชธานี เห็นจะมีพระสังฆราชองค์เดียวด้วยวิธีปกครองพระราชอาณาจักรในตอนนั้น หัวเมืองใหญ่ที่ห่างไกลราชธานีเป็นเมืองประเทศราชโดยมาก แม้เมืองที่อยู่ใกล้ราชธานีที่เป็นเมืองใหญ่ที่ตั้งเจ้านายในราชวงศ์ออกไปปกครอง อย่างท่านองเจ้าประเทศราชเมืองใหญ่เมืองหนึ่ง น่าจะมีพระสังฆราชองค์หนึ่งเป็นสังฆปริณายกของสังฆบริษัทเขตเมืองนั้น”^{๓๔} เป็นธรรมเนียมว่าการสถาปนาพระสังฆราช จะต้องได้รับการสถาปนาจากพระมหากษัตริย์เท่านั้น ดังนั้นพระสังฆราชจึงขึ้นตรงต่อพระมหากษัตริย์และในขณะเดียวกัน พระสังฆราชก็จะปกครอง บังคับบัญชาพระสงฆ์ผู้อยู่ภายใต้ปกครองรองลงไปตามลำดับชั้น คือพระครูและเจ้าอาวาส โดยสรุปแล้วการปกครองคณะสงฆ์ไทยสมัยสุโขทัย มีลักษณะการปกครองแบ่งเป็น ๒ คณะ ได้แก่

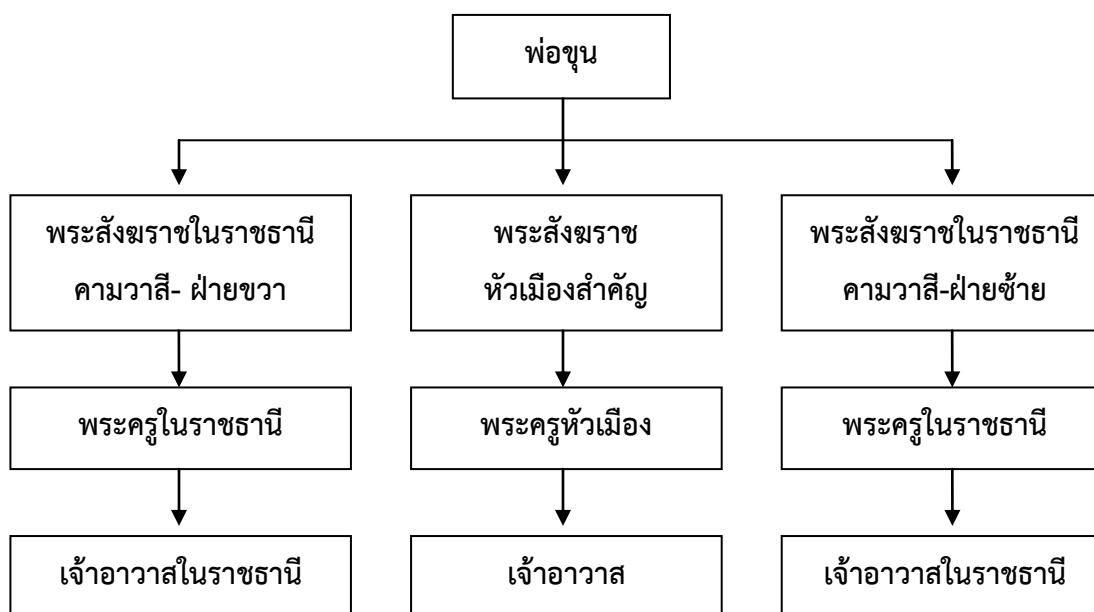
๑. คณะอรัญญวาสี คือ พระสงฆ์ที่ปฏิบัติตนเองอย่างเคร่งครัดตามพระธรรมวินัยจะหลีกเลี่ยงอยู่ตามป่าเขาหรือที่ห่างไกลจากย่านชุมชนหรือที่เรารู้จักกันในนามว่า “พระสายวิปัสสนาธุระ” นั่นเอง

๒. คณะคามวาสี คือ พระสงฆ์ที่ใส่ใจในเรื่องของการศึกษาสายพระปริยัติธรรม มุ่งเน้นศึกษาวิชาการทางพระพุทธศาสนาอยู่ร่วมกับหมู่บ้านหรือชุมชนนั้นๆ หรือที่เรียกกันภายหลังว่า “พระสายคันถธุระ”

มีหนังสือพงศาวดารเหนืออีกแห่ง ๑ ที่ได้กล่าวเกี่ยวกับการจัดระบบการปกครองคณะสงฆ์ในกรุงสุโขทัย ฝ่ายขวาฝ่าย ๑ ฝ่ายซ้ายฝ่าย ๑ และมีราชทินนามสำหรับสังฆ-ปริณายก^{๓๕} ดังแผนภาพที่ ๒.๑

^{๓๔} สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, ประชุมนิพนธ์เกี่ยวกับตำนานทางพระพุทธศาสนา คณะสงฆ์วัดพระพิเรนทร์ พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพระเทพคุณาธาร, (กรุงเทพมหานคร : มปท, ๒๕๑๔), หน้า ๗๐.

^{๓๕} สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ตำนานปกครองคณะสงฆ์, อ้างแล้ว, หน้า ๘.

แผนภาพที่ ๒.๑ แสดงโครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์สมัยสุโขทัย

อาณาจักรกรุงสุโขทัยสิ้นสุดลงเมื่อ พ.ศ. ๑๙๒๐ โดยถูกผนวกเข้าเป็นดินแดนส่วนหน้าของอาณาจักรกรุงศรีอยุธยาตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา ในส่วนการปกครองคณะสงฆ์ก็เปลี่ยนแปลงสภาพเช่นเดียวกันกับอาณาจักรเหมือนกัน นอกจากคณะสงฆ์จะประพฤติปฏิบัติโดยเคร่งครัด ตามหลักพระธรรมวินัยแล้ว จะต้องประพฤติปฏิบัติตนมิให้ขัดต่อจารีตประเพณีอันดีงามของสังคมและกฎหมายของบ้านเมือง ซึ่งเปรียบเป็นอาณาจักรกรุงศรีอยุธยาด้วย^{๓๖}

๒) การปกครองคณะสงฆ์ในสมัยกรุงศรีอยุธยา

เมื่อกรุงสุโขทัยหมดอำนาจ พระเจ้าอู่ทองหรือสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ ทรงสถาปนากรุงศรีอยุธยาขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๑๘๙๓ ซึ่งถือว่าเป็นราชอาณาจักรที่ ๒ ของไทย และมีพระมหากษัตริย์เสด็จขึ้นครองราชย์ติดต่อกันถึง ๓๓ พระองค์ กล่าวถึงด้านพระพุทธศาสนา เป็นเรื่องที่สืบเนื่องจากกรุงสุโขทัย การปกครองคณะสงฆ์คงเป็นไปตามแบบอย่างการปกครองคณะสงฆ์ในยุคสุโขทัย คือ เป็นคณะคามวาสีและคณะอรัญวาสี แต่ว่าความเลื่อมใสในพระสงฆ์ลังกาวงศ์ยังมีความเจริญแพร่หลายมาตามลำดับ คณะของพระภิกษุสงฆ์คณะเดิมเริ่มมีน้อยลงลง เพราะพากันไปบวชอยู่ในคณะสงฆ์ลังกาวงศ์^{๓๗}

^{๓๖} แสวง อุตมศรี, การปกครองคณะสงฆ์ไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๖๘.

^{๓๗} สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ตำนานปกครองคณะสงฆ์, หน้า ๑๖.

เมื่อ พ.ศ. ๑๙๖๕ ซึ่งตรงกับรัชสมัยสมเด็จพระอินทราชาธิราชที่ ๖ ครองราชย์สมบัติ ได้มีคณะพระภิกษุ จำนวน ๑๐ รูป โดยแยกจากสายได้ ดังนี้

๑) สายพระมหาเถระ จากเชียงใหม่ ๗ รูป คือ

(๑) พระธรรมคัมภีร์	(๒) พระเมธังกร
(๓) พระญาณมงคล	(๔) พระศีลวงค์
(๕) พระสารีบุตร	(๖) พระธรรมรัตนกร
(๗) พระพุทธสาคร	

๒) สายพระมหาเถระจากกรุงศรีอยุธยา ๒ รูป คือ พระพรหมมุนี และพระโสมเถระ

๓) สายพระมหาเถระจากประเทศกัมพูชา ๑ รูป คือ พระญาณสิทธิ

ทั้ง ๑๐ รูป ได้พาพระภิกษุอีกจำนวนมากไปประเทศศรีลังกา และได้อุปสมบทแปลงนิกายใหม่เป็นสิงหลนิกาย ณ อุทกุกเขปสีมา แม่น้ำกัลยาณี โดยมีพระวันรัตนมหาเถระเป็นพระอุปัชฌาย์ ใน พ.ศ. ๑๙๖๗

ทั้งคณะได้ศึกษาพระธรรมวินัยในประเทศศรีลังกาหลายปี เมื่อจะเดินทางกลับประเทศไทย จึงได้อาราธนาพระชาวลังกา ๒ รูป คือ พระมหาวีกรมพาหุ และพระอุดมปัญญา ให้มาร่วมกันเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศไทยโดยขึ้นมาจากกรุงศรีอยุธยาก่อนแล้วค่อยแยกย้ายกันไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา จนมีผู้เลื่อมใสศรัทธาขออุปสมบทเป็นภิกษุ เกิดเป็นคณะใหม่ที่เรียกว่า คณะคามวาสี ฝ่ายขวาหรือคณะป่าแก้ว ที่ชื่อว่าคณะป่าแก้วเพราะมีอุปัชฌาย์รูปเดียวกัน ที่ชื่อว่า วันรัตน์ ซึ่งแปลว่า ป่าแก้ว ดังนั้น วัดวาอารามที่มีคณะสงฆ์นี้พำนักอยู่ วัดจะมีชื่อว่าคณะป่าแก้ว เช่น วัดไตรภูมิคณะป่าแก้ว วัดเขียนป่าแก้ว เป็นต้น

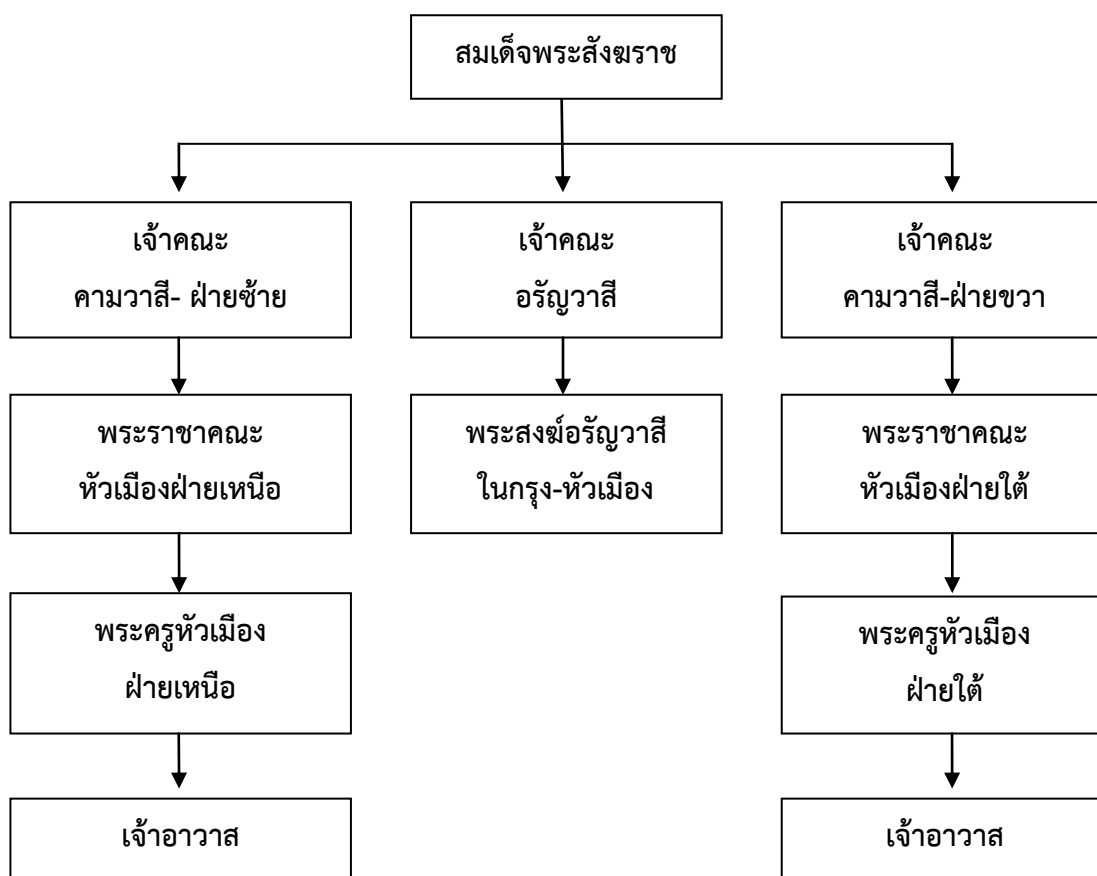
การปกครองคณะสงฆ์สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี คณะสงฆ์แบ่งเป็น ๓ คณะ คือ

๑. คณะคามวาสีฝ่ายซ้าย คือ คณะของพระสงฆ์ฝ่ายเดิมที่มีมาตั้งแต่แรกสถาปนากรุงสุโขทัย มีพระพุทโธมหาราชเป็นเจ้าคณะฝ่ายคามวาสีฝ่ายซ้าย

๒. คณะอรัญวาสี คือ คณะที่สืบต่อประเพณีพระสงฆ์ลังกาวงศ์ในกรุงสุโขทัยมี พระพุทธานุชาเป็นเจ้าคณะ

๓. คณะคามวาสีฝ่ายขวา คือ คณะสงฆ์ฝ่ายเดิมที่ไปศรีลังกาแล้วอุปสมบทใหม่ แล้วกลับมาตั้งคณะใหม่ ในนามที่เรารู้จักคือ คณะป่าแก้ว^{๓๘} มีพระวันรัตน์ เป็นเจ้าคณะคามวาสีฝ่ายขวาดังแผนภาพที่ ๒.๒

^{๓๘} พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), การปกครองคณะสงฆ์ไทย, อ่างแล้ว, หน้า ๑๒.

แผนภาพที่ ๒.๒ แสดงโครงสร้างปกครองคณะสงฆ์ในสมัยกรุงศรีอยุธยา

๓) การปกครองคณะสงฆ์ในสมัยกรุงธนบุรี

กรุงธนบุรีจัดได้ว่าเป็นราชอาณาจักรที่ ๓ ของประเทศไทยโดยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ สืบเนื่องจากกรุงศรีอยุธยาแตกแพ่งทศวรรษ ในปี พ.ศ. ๒๓๑๐ ช่วงนี้ทำให้คณะสงฆ์แตกกระจายพากันหนีอย่างระส่ำระสาย จนสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงกอบกู้เอกราชได้ ตั้งกรุงธนบุรีเป็นราชธานี ทรงได้สืบเสาะหาพระมหาเถระผู้ใหญ่ในเมืองกรุงศรีอยุธยาผลปรากฏว่าพระผู้ใหญ่ชั้นนำในเมืองกรุงศรีอยุธยาไม่มี จึงมีพระราชประสงค์แต่งตั้งพระอาจารย์ดีซึ่งเป็นพระธรรมดา ไม่มีสมณศักดิ์อะไรมาก่อนเลยจากวัดประตู อยุธยา เป็นสมเด็จพระสังฆราชรูปแรก และทรงสถาปนาแต่งตั้งคณะอาจารย์ วัดพนัญเชิง อยุธยา เป็นสมเด็จพระสังฆราชรูปที่สอง

ในสมัยกรุงธนบุรีนี้ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ทรงมีความวิริยะอุตสาหะที่จะฟื้นฟูทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาอย่างจริงจัง เมื่อคณะสงฆ์รวมพลเป็นกลุ่มแล้วทำให้การปกครองเหมือนยุคกรุงศรีอยุธยาได้แล้ว ก็ทรงให้มีการศึกษาพระปริยัติธรรมขึ้น แต่การปกครองคณะสงฆ์ต้องมีการเปลี่ยนแปลงทรุดและเสื่อมอีกครั้งเป็นเพราะพระองค์ทรงวิปัสสนาญาณ ทรงสั่งปลดสมเด็จพระสังฆราช (สี) ออก

จากตำแหน่งแล้วตั้งพระธรรมธีรราชมุนี (ชื่น) วัดหงษ์รัตนาราม ให้เป็นสมเด็จพระสังฆราชแทน (รูปสุดท้ายในสมัยกรุงธนบุรี)^{๓๙}

ส่วนตำแหน่งการปกครองและการแต่งตั้งสมณศักดิ์ สมเด็จพระยาตำราญราชานุภาพ ทรงสันนิษฐานว่า “ในสมัยกรุงธนบุรี ดูเหมือนว่าจะไม่จัดให้มีทำเนียบสมณศักดิ์ขึ้นตามลำดับของพระเจ้าธนบุรี” การปกครองไม่แตกต่างจากกรุงศรีอยุธยา แต่ในยุคกรุงธนบุรีใช้ระยะเวลาแค่ ๑๔ - ๑๕ ปีเท่านั้น

๔) การปกครองคณะสงฆ์สมัยกรุงรัตนโกสินทร์

สืบเนื่องจากกรุงธนบุรีสิ้นสุดลงใน พ.ศ. ๒๓๒๕ ซึ่งถูกผนวกเข้าเป็นดินแดนอาณาจักรของกรุงรัตนโกสินทร์ โดยมีพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงสร้างกรุงเทพมหานครเป็นราชธานี ทรงสร้างและปฏิสังขรณ์วัดหลายแห่ง มีวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ไพระบรมมหาราชวัง วัดสุทัศนเทพวราราม วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร และวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร เป็นต้น

นับว่าเป็นปัญหาแรกเลยทีเดียวที่พระองค์ทรงจัดคือ เรื่องสังฆมณฑล ซึ่งมีผลกระทบกระเทือนมาแต่ปลายรัชสมัยของพระเจ้ากรุงธนบุรี ที่ทำให้เกิดและฐานะของคณะสงฆ์มีหมองลงไป จึงโปรดให้พระมหาเถระประชุมกันแล้ว ถอดถอนสมณศักดิ์ของสมเด็จพระสังฆราช (ชื่น) วัดหงส์มาเป็นพระธรรมธีรราชมุนี (องค์ที่เป็นสมเด็จพระสังฆราชรูปที่ ๓ แห่งกรุงธนบุรี) แล้วทรงสถาปนาสมเด็จพระสังฆราช (สี) พระพุทธจารย์ พระพิมลธรรม ที่พระเจ้ากรุงธนบุรีทรงถอดยศสมณศักดิ์กลับให้มีสมณศักดิ์ ให้สมเด็จพระสังฆราช (สี) เป็นสมเด็จพระสังฆราชรูปแรกในกรุงรัตนโกสินทร์^{๔๐}

ส่วนโครงสร้างรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ยังเป็นแบบกรุงศรีอยุธยาและกรุงธนบุรี พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงตรากฎหมายคณะสงฆ์เป็นครั้งแรกรวม ๑๐ ฉบับ คือ^{๔๑}

ฉบับที่ ๑ พ.ศ. ๒๓๒๕	ฉบับที่ ๒ พ.ศ. ๒๓๒๖
ฉบับที่ ๓ พ.ศ. ๒๓๒๖	ฉบับที่ ๔ พ.ศ. ๒๓๒๖
ฉบับที่ ๕ พ.ศ. ๒๓๒๖	ฉบับที่ ๖ พ.ศ. ๒๓๒๖
ฉบับที่ ๗ พ.ศ. ๒๓๒๖	ฉบับที่ ๘ พ.ศ. ๒๓๓๒
ฉบับที่ ๙ พ.ศ. ๒๓๓๗	ฉบับที่ ๑๐ พ.ศ. ๒๓๔๔

^{๓๙} สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, **ตำนานปกครองคณะสงฆ์**, หน้า ๒๓.

^{๔๐} มหามกุฏราชวิทยาลัย, **ประวัติการปกครองคณะสงฆ์ไทย**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๒๖), หน้า ๘.

^{๔๑} มานพ พลไพรินทร์, **คู่มือการบริหารกิจการคณะสงฆ์**, (กรุงเทพมหานคร : หจก.ชุดิมาการพิมพ์, ๒๕๓๑), หน้า ๑๘.

วัตถุประสงค์ของการออกกฎหมาย เพื่อการควบคุมดูแลหรือลงโทษแก่พระภิกษุที่ประพฤติล่วงละเมิดพระธรรมวินัยอยู่เป็นประจำ ถ้าคงอาศัยพระธรรมวินัยหรือที่เรียกว่าศีล ๒๒๗ ข้อก็คงไม่เพียงพอสำหรับพระภิกษุสงฆ์ และทรงมีประสงค์ให้พระภิกษุสงฆ์ปรับปรุงคณะสงฆ์ให้ดีขึ้นกว่าเดิม

สมัยรัชกาลที่ ๑

ในรัชสมัยสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก พระองค์ทรงปรารถนาให้กระทำความดีของพระธรรมวินัยขึ้น เพราะว่าพระไตรปิฎกที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงรับสั่งให้รวบรวมจากหัวเมืองต่างๆ เช่น เมืองนครศรีธรรมราช กัมพูชา เป็นต้น ยังมีความคาดเคลื่อนผิดบ้างบางประการ จึงเห็นสมควรให้ทรงทำการรวบรวมสังคายนาศรีปิฎกใหม่ โดยทรงโปรดให้พระมหาเถระ ๒๑๘ รูป และราชบัณฑิต ๓๒ คน ประชุมการกระทำความดีขึ้นเมื่อวันที่ ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒ ปีวอก พ.ศ. ๒๓๓๑ ณ วัดศรีสรรเพชญ์ (วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์)^{๔๒}

สมัยรัชกาลที่ ๒

ในรัชสมัยสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย นับเป็นช่วงระยะเวลาสั้นมาก คือ ๑๕ ปี เท่านั้น ที่ทรงครองราชย์ แต่ทรงโปรดเกล้าฯ สถาปนาสมเด็จพระสังฆราชขึ้นถึง ๓ พระองค์ คือสมเด็จพระสังฆราช (ศุก) วัดมหาธาตุ, สมเด็จพระสังฆราช (มี) วัดราชบูรณะ และสมเด็จพระสังฆราช (ด่อน) วัดมหาธาตุ ทั้ง ๓ พระองค์อยู่วัดมหาธาตุฯ จนถึงยุคนั้นกล่าวได้ว่าใครที่เป็นสมเด็จพระสังฆราชต้องอยู่วัดมหาธาตุฯ และในรัชกาลนี้ได้ส่งพระสงฆ์ไทยดูกิจการงานพระศาสนา ณ ประเทศศรีลังกาและในสมัยสมเด็จพระสังฆราช (มี) โปรดให้มีการบำเพ็ญกุศลวันมาฆบูชาเป็นกิจจะลักษณะ^{๔๓}

สมัยรัชกาลที่ ๓

การปกครองคณะสงฆ์ในสมัยรัชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จขึ้นครองราชเมื่อ พ.ศ. ๒๓๖๗ พระองค์ทรงมีพระราชศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างแรงกล้า ทรงมีความเคารพในองค์พระภิกษุสามเณรอย่างยิ่ง แม้พระภิกษุจะประพฤติชั่วอย่างไรก็ไม่ค่อยสนพระทัยนักจนเป็นที่มาของคำว่า “ชั่วชั่งซี ดีชั่งสงฆ์” ในด้านการปกครองคณะสงฆ์ ทรงโปรดให้ทรงสร้างวัดพระอารามหลวงและวัดราษฎร์ในกรุงเทพมหานครเข้าด้วยกัน โดยจัดรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์เพิ่มอีก ๑ คณะ จากรูปแบบเดิม คือ

๑. คณะคามวาสีฝ่ายซ้าย	ปกครองคณะสงฆ์หัวเมืองภาคเหนือ
๒. คณะอรัญญาวาสี	ปกครองพระนักปฏิบัติทั่วราชอาณาจักร
๓. พระคามวาสีฝ่ายขวา	ปกครองคณะสงฆ์หัวเมืองภาคใต้
๔. คณะกลาง	ปกครองพระอารามหลวงกับวัดราษฎร์ในกรุงเทพมหานคร

^{๔๒} แสวง อุดมศรี, การปกครองคณะสงฆ์ไทย, หน้า ๗๒.

^{๔๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๓.

จึงสรุปได้ว่าการปกครองในยุคนั้นปกครองตามภาค คือ

๑. คณะกลาง	กรุงเทพมหานคร
๒. คณะเหนือ	ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
๓. คณะใต้	ภาคใต้
๔. คณะอรัญวาสี	วัดป่าทั้งหมด

การปกครอง ๔ คณะอย่างนี้ มีเจ้าคณะใหญ่ที่เป็นผู้บังคับบัญชาดูแล กิจการคณะสงฆ์ ในเขตปกครองของตน แต่ว่าเจ้าคณะใหญ่ทั้ง ๔ ต้องขึ้นอยู่กับสมเด็จพระสังฆราช

สมัยรัชกาลที่ ๔

ในช่วงปลายสมัยรัชกาลที่ ๓ ตำแหน่งสังฆปริณายกว่างลง พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่ได้ทรงสถาปนาตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราช แต่ทรงดำริแต่งตั้งพระพิมลธรรม (อยู่) วัดสุทัศน์เทพวราราม เป็นสมเด็จพระสังฆราช แต่ยังมีทรงได้แต่งตั้งตามพระราชประสงค์ พระองค์ก็เสด็จสวรรคตเสียก่อน จึงเป็นเหตุให้ตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราชว่างลงอีก จนถึงรัชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงโปรดให้ตั้งพระราชพิธีมหาสมณุตมาภิเษก สถาปนาพระเกียรติยศกรมหมื่นปรมาธิบดีชินโนรสขึ้นเป็นกรมสมเด็จพระปรมาธิบดีชินโนรส เป็นประธานปกครองสังฆมณฑลทั่วราชอาณาจักร ใน พ.ศ. ๒๓๙๔ และทรงตั้งพระพิมลธรรม (อยู่) วัดสุทัศน์เทพวราราม เป็นสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ ตามพระราชประสงค์สมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ แต่ไม่ได้ทรงสถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราช ดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าคณะใหญ่เหนือเท่านั้น และทรงแต่งตั้ง พระธรรมอุดม (เซ่ง) วัดอรุณราชวราราม เป็นสมเด็จพระวันรัตน์ ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่หนใต้ พระพุทธอาจารย์ (สน) วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร เป็นสมเด็จพระพุฒาจารย์ เป็นเจ้าคณะใหญ่อรัญวาสี พระพุทธโฆษาจารย์ (ฉิม) วัดโมลีโลก เป็นสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ดำรงตำแหน่งเจ้าใหญ่หนกลางและต่อมาทรงสถาปนาพระองค์เจ้ากฤษฯ ขึ้นเป็นกรมหมื่นบวรรังษีสุริยพันธ์ เป็นเจ้าคณะธรรมยุติกนิกาย ปกครองดูแลสังฆมณฑลแห่งธรรมยุติกนิกายทั่วประเทศ

ดังนั้น การปกครองคณะสงฆ์ในสมัยรัชกาลที่ ๔ โครงสร้างโดยภาพรวมทั่วไปเหมือนสมัยรัชกาลที่ ๓ คือแบ่งออกการปกครองเป็น ๕ คณะ โดยเพิ่มคณะธรรมยุติกนิกายอีก ๑ คณะ สรุปได้ว่า

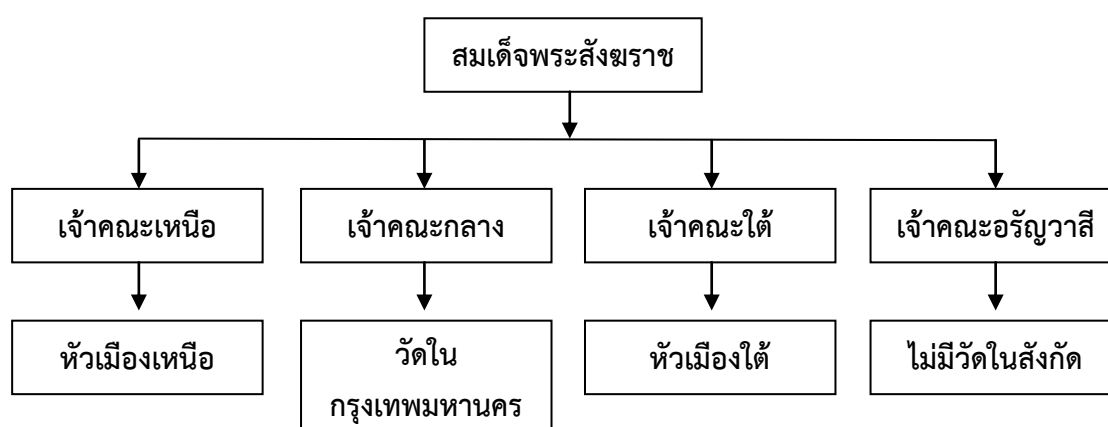
๑. คณะใหญ่หนกลาง	คือสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ฉิม) วัดมหาธาตุฯ
๒. คณะใหญ่เหนือ	คือสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (อยู่) วัดสุทัศน์เทพวราราม
๓. คณะใหญ่หนใต้	คือสมเด็จพระวันรัตน์ (เซ่ง) วัดอรุณราชวราราม
๔. คณะใหญ่อรัญวาสี	คือสมเด็จพระพุฒาจารย์ (สน) วัดสระเกศฯ
๕. คณะธรรมยุติกนิกาย	คือกรมหมื่นบวรรังษีสุริยพันธ์ (องค์พระเจ้ากฤษฯ)

แท้จริงนั้น คณะธรรมยุติกนิกายได้ก่อกำเนิดมาในสมัยรัชกาลที่ ๓ เพราะขณะนั้น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ ทรงผนวชอยู่ทรงได้พระฉายาว่า วชิรญาณภิกขุ

ใน พ.ศ. ๒๓๖๗ ขณะที่ทรงผนวชอยู่นั้นประทับอยู่ที่วัดมหาธาตุฯ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ ๒ เสด็จสวรรคต แต่มิได้มอบพระราชสมบัติให้แก่ผู้ใดเลย แต่ว่าตามนิตินัยแล้วเจ้าฟ้ามกุฎราชกุมาร (พระวชิรญาณภิกขุ) พระองค์เป็นพระราชโอรสองค์ใหญ่ซึ่งประสูติแต่พระอัครมเหสี แต่พระวชิรญาณภิกขุไม่ประสงค์จะรับตำแหน่งราชสมบัติ เพราะได้ปรึกษาทางญาติผู้ใหญ่ภายในแล้ว จึงตัดสินใจพระทัยจะผนวชต่อไป

ฉะนั้น พระราชวงศ์ชั้นผู้ใหญ่และคณะเสนาบดีจึงมอบถวายพระราชสมบัติแก่กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ เสด็จขึ้นเถลิงถวัลย์ราชสมบัติเป็นรัชกาลที่ ๓ ทรงพระนามว่าสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ต่อมา พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จสวรรคต ในพ.ศ. ๒๓๙๔ คณะเสนาบดีพระราชวงศ์ชั้นผู้ใหญ่จึงมอบถวายราชสมบัติแก่พระวชิรญาณภิกขุเป็นพระมหากษัตริย์รัชกาลที่ ๔

ขณะที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงผนวชเป็นพระภิกษุอยู่นั้น ทรงได้ศึกษาบาลีจนสอบได้ถึงเปรียญธรรม ๕ ประโยค ต่อมาทรงเลื่อมใสในข้อวัตรปฏิบัติของพระรามัญ คือ พระชายพุทธวังโส ขณะนั้นดำรงตำแหน่งเป็นพระราชาคณะที่พระสุเมธุนี (วัดบวรเมศ) หลังจากที่พระองค์ทรงศึกษาสนทนาศาสนธรรมแล้วยังพระราชศรัทธาเกิดขึ้นยิ่งนัก จึงให้มีการอุปสมบทในส่วนพระองค์โดยมีพระสุเมธุนี เป็นพระอุปัชฌาย์ในโบสถ์กลางน้ำ แล้วทรงตั้งธรรมยุติกนิกายอย่างเป็นทางการ โดยพระองค์เองเป็นผู้กำหนดกฎเกณฑ์ในครั้งนั้น จึงเป็นที่เจริญอย่างยิ่งของธรรมยุติกนิกาย และทรงตั้งพระมหาเถระ ๙ รูป เป็นกรรมการที่ปรึกษาไม่ว่าเรื่องภายในคณะสงฆ์และในพระราชสมบัติ และในคณะกรรมการธรรมยุติกนิกายในชุดนั้น ต่อมาภายหลังเป็นสมเด็จพระราชาคณะ ๒ รูป คือ สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์และสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (สาปสุสเทว)^{๔๔}

แผนภาพที่ ๒.๓ แสดงการปกครองคณะสงฆ์สมัยสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น (รัชกาลที่ ๑-๔)

^{๔๔} พระเมธีธรรมภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), การปกครองคณะสงฆ์ไทย, หน้า ๒๘.

สมัยรัชกาลที่ ๕

การจัดโครงสร้างการบริหารและองค์การปกครองคณะสงฆ์ มีการเปลี่ยนแปลงอย่างมาก เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๕ ทรงโปรดให้มีการปฏิรูประบอบราชการทั้งด้านโครงสร้างและการบริหารราชการแผ่นดิน เพื่อรวมอำนาจการปกครองเข้าสู่ส่วนกลางสำหรับเสริมสร้างเอกภาพของชาติเอาไว้ต่อต้านภัยคุกคามจากจักรวรรดินิยมตะวันตก พระองค์ได้ปฏิรูปการบริหารและการปกครองคณะสงฆ์ควบคู่ไปกับการปฏิรูปการเมืองในฝ่ายบ้านเมือง ทั้งนี้ก็เพื่อสร้างเอกภาพขึ้นภายในคณะสงฆ์ในด้านการบริหาร การศึกษา การปฏิบัติและการเผยแผ่ธรรม^{๔๕}

ดังนั้น พระบาทสมเด็จพระจุลเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสถาปนาพระเกียรติยศแก่กรมหมื่นบวรวัชรวิชัยพันธุ์ ขึ้นเป็นพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาบวรศรีวิยาลงกรณ์ ใน พ.ศ. ๒๔๓๒ ทรงปรับปรุงการศึกษาทั้งสายปริยัติธรรมเดิม มีการจัดทำสอบที่วัดพระศรีรัตนศาสดารามมาเป็นวัดมหาธาตุฯ และทรงสถาปนามหาวิทยาลัยสงฆ์ขึ้น โดยพระราชทานนามว่า “มหาธาตุวิทยาลัย” ใน พ.ศ. ๒๔๒๒ และเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๙ ทรงประกาศพระราชปรารภเปลี่ยนนามจาก “มหาธาตุวิทยาลัย” เป็น “มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย”^{๔๖} และใน พ.ศ. ๒๔๓๖ ทรงมีพระบรมราชานุญาต ให้ตั้งมหามกุฏราชวิทยาลัยด้วย

โดยยึดรูปแบบการปกครองแบบตะวันตก ที่พระองค์เองทรงตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ ใน พ.ศ. ๒๔๔๕ นับว่าเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์การปกครองคณะสงฆ์ที่มีกฎหมายกำหนดบังคับและพระราชบัญญัติฉบับนี้มีลักษณะเป็นธรรมนูญเพราะมีการจัดการปกครองเป็นระบบเป็นหมวดหมู่และพระราชบัญญัติฉบับนี้ใช้บังคับจนถึงสมัยรัชกาลที่ ๘ การตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ ฉบับนี้มีเหตุผลที่น่าสังเกตคือคณะรัฐบาลต้องอาศัยคณะสงฆ์โดยเฉพาะคณะสงฆ์ในต่างจังหวัดช่วยจัดการศึกษาของชาติตามโครงการปฏิรูปการศึกษาให้ทันสมัย ดังนั้นการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในสมัยนั้น จึงสอดคล้องและสนับสนุนนโยบายรัฐบาล เพราะเมื่อฝ่ายพุทธจักรมีการปกครองคู่กันกับฝ่ายพระอาณาจักร เหตุผลข้อนี้ปรากฏอยู่ในการประกาศ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ ว่าด้วยเมื่อรัตนโกสินทร์ศก ๑๑๗ ได้โปรดให้พระราชกฤษฎีกาออกไปจัดการศึกษาตามอารามในหัวเมือง และได้อาราธนาพระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นวชิรญาณวโรรส ที่สมเด็จพระราชาคณะเจ้าคณะใหญ่ให้ทรงรับภาระธุระดำเนินการนั้นในฝ่ายสมณะและได้โปรดให้พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงดำรงราชานุภาพทรงรับหน้าที่อุดหนุนนั้นในส่วนหน้าที่เจ้าพนักงานฝ่ายฆราวาส ความแจ้งอยู่ในประกาศจัดการเล่าเรียนในหัวเมือง ซึ่งได้ออกเมื่อ ณ วันที่ ๑ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๑๗ นั้นแล้ว

^{๔๕} พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมมจิตโต), การปกครองคณะสงฆ์ไทย, หน้า ๓๒.

^{๔๖} มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, มหาจุฬา ในรอบศตวรรษ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓), หน้า ๓.

พระสงฆ์เถรานุเถระและเจ้าพนักงานในฝ่ายฆราวาสได้ช่วยกันจัดและอำนวยตามพระราชดำริ ด้วยความสามารถและอุตสาหะอันเป็นที่พอพระราชหฤทัย ได้เห็นผลความสำเร็จในการเล่าเรียนตลอดจนความเรียบร้อยในการปกครองสังคมพลชั้นโดยลำดับมา บัดนี้ ทรงพระราชดำริเห็นว่า ถึงเวลาอันสมควรจะตั้งเป็นแบบแผนการปกครองคณะสงฆ์ให้มั่นคงเรียบร้อยแล้ว จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดให้ตราพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ขึ้น เมื่อวันที่ ๑๖ มิถุนายน ร.ศ. ๑๒๒ ความแจ้งอยู่ในพระราชบัญญัตินั้นแล้ว

สมัยรัชกาลที่ ๖

เมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จเสวยราชสมบัติ สิ่งแรกที่ทรงปฏิบัติเกี่ยวกับคณะสงฆ์ คือโปรดให้ตั้งพิธีมหาสมณุตมาภิเษกเลื่อนพระเกียรติยศ กรมหลวงวรชिरญาณวโรรสเป็นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาวชิรญาณวโรรส ตำแหน่งสมเด็จพระมหาสมณะเป็นมหาสังฆปริณายกและเป็นเจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุติกายด้วย และพระราชทานอำนาจปกครองคณะสงฆ์ไทยให้เป็นภาระของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า ทั้งฝ่ายการศึกษาพระปริยัติธรรมและการบริหารด้วย อย่างไรก็ตาม การบริหารคณะสงฆ์ก็ยังคงเป็นไปตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ เช่นแต่ก่อน^{๔๗}

สมัยรัชกาลที่ ๗

การปกครองในรัชสมัยนี้ก็ดำเนินรอยตามครั้งรัชกาลที่ ๖ โดยเฉพาะที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรสทรงวางรูปแบบไว้แล้ว พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงดำเนินการเรื่องคณะสงฆ์ คือโปรดเกล้าฯ ให้เลื่อนพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นชินวรสิริวัฒน์ สมเด็จพระสังฆราชเจ้าขึ้นเป็นพระเจ้าวรวงศ์เธอกรมหลวงชินวรสิริวัฒน์ สกลมหาสังฆปริณายก และดำรงตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่ฝ่ายธรรมยุติกด้วย สถานของคณะสงฆ์ในยุคนี้นับว่าสงบเรียบร้อยและเจริญขึ้นเหมือนตอนปลายรัชกาลที่ ๖ พระสงฆ์มีอิสรภาพพอสมควรจะเห็นได้จากการประกาศให้พระอุทธรณ์วินิจฉัยได้ คือถ้าภิกษุหรือสามเณรเป็นโจทก์หรือเป็นจำเลยก็ตาม ถ้าหากไม่ยินยอมตามคำวินิจฉัยของเจ้าคณะ ให้ยื่นอุทธรณ์ได้โดยมีกำหนดว่า อุทธรณ์คำวินิจฉัยของเจ้าอาวาสและเจ้าคณะหมวด (ตำบล) ภายในหนึ่งเดือน อุทธรณ์เจ้าคณะแขวง (อำเภอ) และเจ้าคณะจังหวัดภายใน ๒ เดือน อุทธรณ์เจ้าคณะมณฑลและเจ้าคณะใหญ่ภายใน ๓ เดือน โดยให้ยื่นมาตั้งแต่ต้นตามลำดับ ประกาศนี้ออกใช้เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๖๘^{๔๘}

^{๔๗} มาณพ พลไพรินทร์, คู่มือการบริหารกิจการคณะสงฆ์, (กรุงเทพมหานคร : หจก.ชุดิมาการพิมพ์, ๒๕๓๑), หน้า ๓๑.

^{๔๘} แลงการณ์คณะสงฆ์, เล่ม ๓ (๑๕ สิงหาคม) พ.ศ. ๒๔๕๗, หน้า ๑๖๓.

สมัยรัชกาลที่ ๘

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระอานันทมหิดล พระองค์ทรงเสด็จขึ้นครองราชย์ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๗ ขณะนั้นทรงพระเยาว์มากอายุแค่ ๙ พรรษา การปกครองประเทศไทย คงใช้ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข มีรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุด ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองฝ่ายอาณาจักรครั้งนี้ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองคณะสงฆ์ไปด้วย นั่นคือให้มีรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์สอดคล้องกับการปกครองของอาณาจักร คณะรัฐบาลจึงได้ดำเนินการตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ฉบับ พ.ศ. ๒๔๘๔ นับว่าเป็นจุดเริ่มเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองโดยยกเลิกการปกครองที่ใช้พระราชบัญญัติฉบับเดิม คือ ฉบับ ร.ศ. ๑๒๑ ในวันที่ ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๘๔ คณะรัฐบาลได้ออกแถลงการณ์ชี้แจงเหตุผลในการตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ฉบับ พ.ศ. ๒๔๘๔

กล่าวโดยสรุปแล้ว พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ฉบับ พ.ศ. ๒๔๘๔ มีลักษณะคล้ายคลึงกับโครงสร้างระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย คือ

สมเด็จพระสังฆราช ทรงเป็นประมุขของคณะสงฆ์โดยที่พระองค์เองไม่มีอำนาจสิทธิขาดในการบริหาร เพราะพระองค์ทรงบัญญัติสังฆานัติโดยผ่านสังฆสภา ทรงบริหารคณะสงฆ์ผ่านสังฆมนตรี และทรงพิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์ผ่านทางคณะวินัยธร โดยที่อำนาจทั้งหมดมีอำนาจหน้าที่ปกครองที่ต่างกันคือ

๑. สังฆสภาเทียบได้กับรัฐสภาของฝ่ายบ้านเมือง มีอำนาจหน้าที่ในการบัญญัติสังฆานัติหรือระเบียบสำหรับการบริหาร และการปกครองคณะสงฆ์ ประกอบด้วย สมาชิก ๔๕ รูป เป็นพระราชอาคันตุกะชั้นธรรมขึ้นไป เป็นคณาจารย์เอกและเป็นพระเปรียญเอกด้วย

๒. สังฆมนตรี มีอำนาจหน้าที่ดูเช่นคณะรัฐมนตรีของฝ่ายอาณาจักร คือทำหน้าที่เป็นคณะรัฐบาลบริหารกิจการคณะสงฆ์ มีสังฆนายก ๑ รูป และสังฆมนตรี ๙ รูป งานภายในมีหน้าที่รับผิดชอบงานเฉพาะหน้าที่เหมือนกับแต่ละกระทรวง คือ^{๔๔}

- (๑) องค์การปกครอง
- (๒) องค์การศึกษา
- (๓) องค์การเผยแผ่
- (๔) องค์การสาธารณูปการ

นอกจากนี้ยังมีเจ้าคณะตรวจการในภาคต่าง ๆ ที่กำหนดในสังฆานัติ คือ

- (๑) เจ้าคณะตรวจการภาค
- (๒) เจ้าคณะจังหวัด

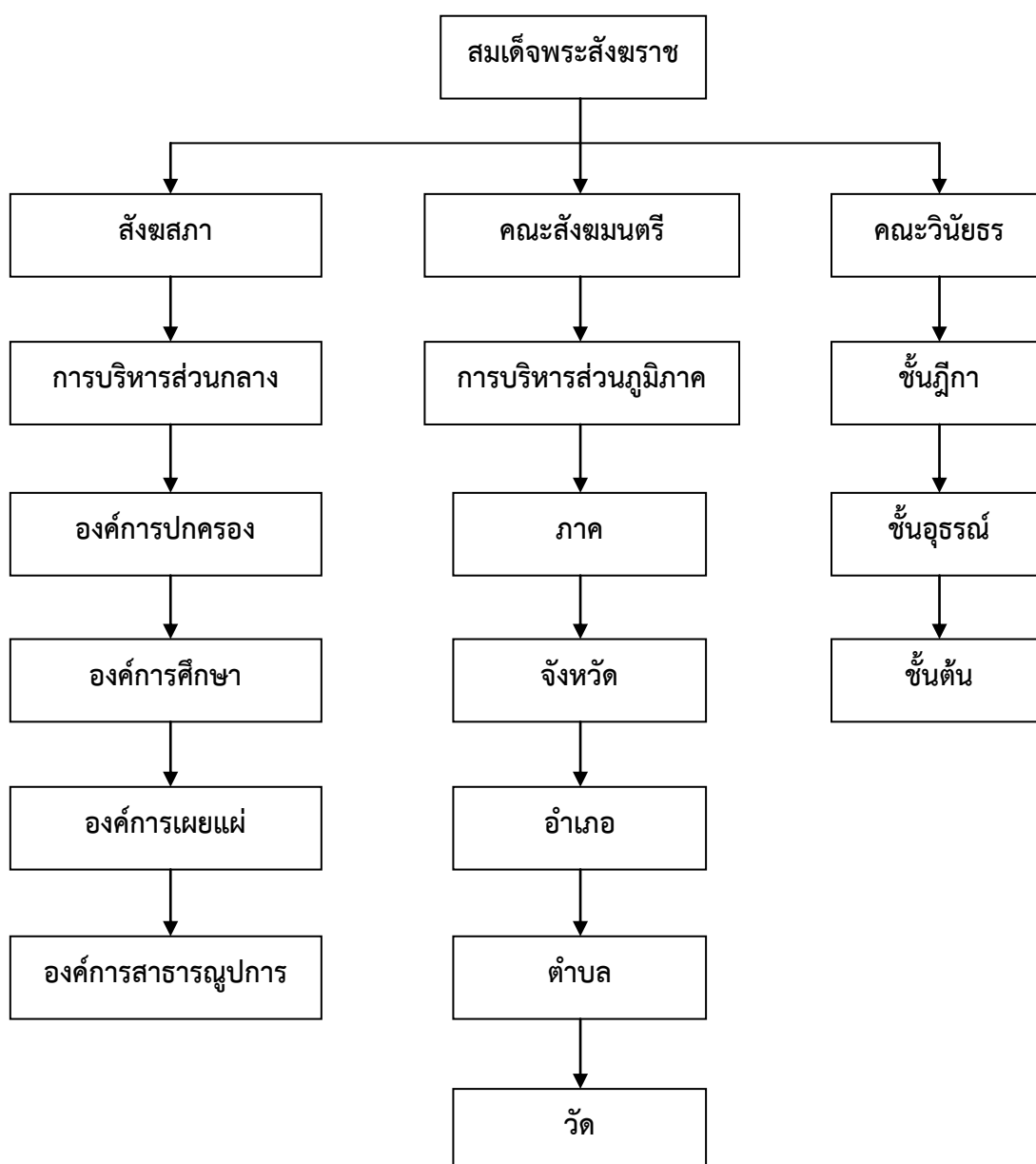
^{๔๔} พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), การปกครองคณะสงฆ์ไทย, หน้า ๔๔.

(๓) เจ้าคณะอำเภอ

(๔) เจ้าคณะตำบล

(๕) เจ้าอาวาส

๓. คณะวินัยธร คือ ศาลของคณะสงฆ์ที่มีอำนาจหน้าที่ในการพิจารณาวินิจฉัยกรณีต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในวงการคณะสงฆ์ คณะวินัยธรแบ่งเป็น ๓ ชั้น คือชั้นต้น ชั้นอุทธรณ์และชั้นฎีกา มีอำนาจหน้าที่เหมือนฝ่ายนิติบัญญัติของอาณาจักรนั่นเอง ดังแผนภาพที่ ๒.๔

แผนภาพที่ ๒.๔ แสดงโครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์ (พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ฉบับ พ.ศ. ๒๕๔๔)

สมัยรัชกาลปัจจุบัน

การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในสมัยรัชกาลปัจจุบันนี้ เป็นการบริหารตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ สมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรี ได้ให้เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับนี้ ว่า

“การจัดดำเนินการกิจการคณะสงฆ์ มิใช่เป็นกิจการอันแบ่งแยกอำนาจ ดำเนินการด้วยวัตถุประสงค์ เพื่อการถ่วงดุลอำนาจเช่นที่เป็นอยู่ตามกฎหมายในปัจจุบัน และโดยระบบเช่นว่านั้น เป็นผลบั่นทอนประสิทธิภาพแห่งการดำเนินการ จึงสมควรแก้ไขปรับปรุงเสียใหม่ ให้สมเด็จพระสังฆราชของคณะสงฆ์ปกครองบริหารกิจการทางพระพุทธศาสนา ทรงบัญชาการคณะสงฆ์ทางมหาเถรสมาคมตามอำนาจกฎหมาย และพระธรรมวินัย ทั้งนี้เพื่อความเจริญรุ่งเรืองแห่งพระพุทธศาสนา”^{๕๐}

ความวุ่นวายทั้งภายในและภายนอกของคณะสงฆ์ และรัฐบาลภายใต้การนำของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ จึงมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครอง โดยการนำพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ มาใช้อย่างเป็นทางการ ซึ่งประมวลสรุปเนื้อหาสาระได้ดังนี้

๑) ยกเลิกพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ นั้นหมายถึง การยกเลิกสังฆสภา คณะสังฆมนตรี คณะวินัยธร อำนาจทั้งหมดมอบให้สมเด็จพระสังฆราชและมหาเถรสมาคมใช้แทน

๒) สมเด็จพระสังฆราช ทรงเป็นประมุขของคณะสงฆ์ไทยและเป็นประธานมหาเถรสมาคมและมหาเถรสมาคมนั้น ประกอบด้วยสมเด็จพระราชาคณะจำนวน ๘ รูป เป็นโดยตำแหน่ง

โครงสร้างของคณะสงฆ์สองส่วนนี้ เป็นองค์กรบริหารกิจการคณะสงฆ์ทุกด้านเช่นเดียวกับหัวหน้าและรัฐบาลเผด็จการที่รวบรวมนำมาไว้กับตน^{๕๑}

ดังนั้น พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ซึ่งมีผลใช้บังคับเป็นเวลานานถึง ๓๐ ปี จึงมีการแก้ไขเพิ่มเติมใน พ.ศ. ๒๕๓๕ โดยร่างพระราชบัญญัติฉบับดังกล่าวได้ผ่านความเห็นชอบจากรัฐบาลและพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ไม่มีการเปลี่ยนแปลงอะไรมากนักเพราะว่าโครงสร้างบริหารและการปกครองยังอยู่เหมือนเดิม ดังที่ข้อความปรากฏชัดเจนอยู่ในเหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ ว่า

โดยที่พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ได้ใช้บังคับมาเป็นเวลานานแล้ว สมควรปรับปรุงบทบัญญัติว่าด้วยการสถาปนาสมเด็จพระสังฆราช และการแต่งตั้งผู้ปฏิบัติแทนสมเด็จพระสังฆราช การแต่งตั้งถอดถอนสมณศักดิ์ของพระภิกษุ อำนาจหน้าที่และการปฏิบัติหน้าที่ของมหาเถรสมาคม การปกครอง การสละสมณเพศของคณะสงฆ์และคณะสงฆ์อื่น วัด ศาสนสมบัติกลาง และ

^{๕๐} สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๗๙ ตอนที่ ๑๑๕ ก ฉบับพิเศษ ๓๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๐๕, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์คณะรัฐมนตรีและราชกิจจานุเบกษา, ๒๕๒๓), หน้า ๒๙.

^{๕๑} สมบูรณ์ สุขสำราญ, พุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงการเมืองและสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๗), หน้า ๗๐.

การดูแลรักษาทรัพย์สินของวัด ตลอดจนปรับปรุงบทบาทให้สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบัน จำเป็นต้องตราพระราชบัญญัตินี้^{๕๒}

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ มีจุดเด่นในการสถาปนาสมเด็จพระสังฆราช คือ สมเด็จพระสังฆราชมีองค์เดียว และพระมหากษัตริย์ทรงสถาปนาสมเด็จพระราชาคณะผู้มีอาวุโสสูงสุดโดยสมณศักดิ์ และกรรมการมหาเถรสมาคมมี ๒๑ รูปเหมือนเดิมแต่ว่าอำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคม พระราชบัญญัติฉบับนี้กำหนดไว้อย่างชัดเจนกว่าฉบับ ๒๕๐๕ คือ

- (๑) ปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปโดยเรียบร้อยดีงาม
- (๒) ปกครองและกำหนดการบรรพชาสามเณร
- (๓) ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์
- (๔) รักษาหลักพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา
- (๕) ปฏิบัติหน้าที่อื่นๆ ตามที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัตินี้หรือกฎหมายอื่น

เพื่อการนี้ ให้มหาเถรสมาคมมีอำนาจตรากฎหมาย มหาเถรสมาคม ออกข้อบังคับ วางระเบียบออกคำสั่ง มีมติหรือออกประกาศ โดยไม่ขัดหรือแย้งกับกฎหมายและพระธรรมวินัยใช้บังคับได้ และจะมอบให้พระภิกษุรูปใดหรือคณะกรรมการหรือคณะอนุกรรมการตามมาตรา ๑๙ เป็นผู้ใช้อำนาจหน้าที่ตามวรรคหนึ่งก็ได้

อำนาจหน้าที่มหาเถรสมาคมในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ เกี่ยวข้องกับการควบคุม และส่งเสริมกิจการคณะสงฆ์ที่เคยถูกจัดเป็นอำนาจหน้าที่ของสังฆมนตรีแห่งองค์การ ๔ ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ ในปัจจุบันนี้ อาจกล่าวได้ว่ามหาเถรสมาคม มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับงานคณะสงฆ์ ๖ ด้าน คือ

(๑) ด้านการปกครอง	(๒) ด้านการศาสนศึกษา
(๓) ด้านการศึกษาสงเคราะห์	(๔) ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
(๕) ด้านการสาธารณูปการ	(๖) ด้านการสาธารณสงเคราะห์

มหาเถรสมาคม มีอำนาจหน้าที่ทั้งด้านอำนาจนิติบัญญัติ ซึ่งมีหน้าที่ในการตรากฎหมาย มหาเถรสมาคม ออกข้อบังคับมหาเถรสมาคม วางระเบียบมหาเถรสมาคม ออกคำสั่งมหาเถรสมาคม มีมติมหาเถรสมาคม และออกประกาศมหาเถรสมาคม และด้านอำนาจบริหารของมหาเถรสมาคมมีอำนาจหน้าที่บริหาร คือจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ จัดแบ่งเขตการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค จัด

^{๕๒} พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), การปกครองคณะสงฆ์ไทย, หน้า ๕๔.

ตำแหน่งผู้ปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค และแต่งตั้งถอดถอนผู้ปกครองคณะสงฆ์ และในนาม คณะกรรมการมหาเถรสมาคม นั้น จะมีคณะอนุกรรมการที่มหาเถรสมาคม แต่งตั้งอีกหลายคณะคือ

- คณะกรรมการการศึกษาของสงฆ์
- คณะกรรมการอำนวยการพระธรรมทูต
- คณะกรรมการร่างกฏนิกกรรม
- คณะกรรมการจัดตั้งทุนสาธารณสงเคราะห์และศึกษาสงเคราะห์
- คณะกรรมการควบคุมพระภิกษุสามเณรไปยังต่างประเทศ (ศ.ต.ภ.)

การปกครองคณะสงฆ์ไทยปัจจุบันนี้ มีการแบ่งเขตปกครองตามลำดับชั้นคือ ตั้งแต่เจ้าคณะใหญ่ เจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล และเจ้าอาวาส โดยแบ่งสายการปกครอง ดังนี้^{๕๓}

(๑) เจ้าคณะใหญ่หนกลาง ปฏิบัติหน้าที่ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ มหานิกาย ภาค ๑, ๒, ๓, ๑๓, ๑๔ และ ๑๕

(๒) เจ้าคณะใหญ่หนเหนือ ปฏิบัติหน้าที่ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ มหานิกาย ภาค ๔, ๕, ๖ และ ๗

(๓) เจ้าคณะใหญ่หนตะวันออก ปฏิบัติหน้าที่ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ มหานิกาย ภาค ๘, ๙, ๑๐, ๑๑ และ ๑๒

(๔) เจ้าคณะใหญ่หนใต้ ปฏิบัติหน้าที่ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ มหานิกาย ภาค ๑๖, ๑๗ และ ๑๘

(๕) เจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุต ปฏิบัติหน้าที่ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกาย ทุกภาค

เขตการปกครองคณะสงฆ์แบ่งตามภาค ๑๘ ภาค ประกอบด้วยจังหวัดต่าง ๆ ดังนี้

ภาค ๑	มี ๔ จังหวัด คือ กรุงเทพมหานคร นนทบุรี ปทุมธานี และสมุทรปราการ
ภาค ๒	มี ๓ จังหวัด คือ พระนครศรีอยุธยา อ่างทอง และสระบุรี
ภาค ๓	มี ๔ จังหวัด คือ ลพบุรี สิงห์บุรี ชัยนาท และอุทัยธานี
ภาค ๔	มี ๔ จังหวัด คือ นครสวรรค์ กำแพงเพชร พิจิตร และเพชรบูรณ์
ภาค ๕	มี ๔ จังหวัด คือ พิษณุโลก สุโขทัย ตาก และอุตรดิตถ์
ภาค ๖	มี ๕ จังหวัด คือ ลำปาง พะเยา เชียงราย แพร่ และน่าน
ภาค ๗	มี ๓ จังหวัด คือ เชียงใหม่ ลำพูน และแม่ฮ่องสอน
ภาค ๘	มี ๕ จังหวัด คือ อุดรธานี หนองคาย เลย สกลนคร และหนองบัวลำภู

^{๕๓} พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), การปกครองคณะสงฆ์ไทย, หน้า ๖๑.

ภาค ๙	มี ๔ จังหวัด คือ ขอนแก่น มหาสารคาม กาฬสินธุ์ และร้อยเอ็ด
ภาค ๑๐	มี ๖ จังหวัด คือ อุบลราชธานี ยโสธร มุกดาหาร ศรีสะเกษ นครพนมและอำนาจเจริญ
ภาค ๑๑	มี ๔ จังหวัด คือ นครราชสีมา ชัยภูมิ บุรีรัมย์ และสุรินทร์
ภาค ๑๒	มี ๓ จังหวัด คือ ปราจีนบุรี สระแก้ว นครนายก และฉะเชิงเทรา
ภาค ๑๓	มี ๔ จังหวัด คือ ชลบุรี ระยอง จันทบุรี และตราด
ภาค ๑๔	มี ๔ จังหวัด คือ นครปฐม สุพรรณบุรี กาญจนบุรี และสมุทรสาคร
ภาค ๑๕	มี ๔ จังหวัด คือ ราชบุรี เพชรบุรี สมุทรสงคราม และประจวบคีรีขันธ์
ภาค ๑๖	มี ๓ จังหวัด คือ นครศรีธรรมราช สุราษฎร์ธานี และชุมพร
ภาค ๑๗	มี ๕ จังหวัด คือ ภูเก็ต ตรัง พังงา กระบี่ และระนอง
ภาค ๑๘	มี ๖ จังหวัด คือ สงขลา พัทลุง สตูล ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส

สรุปได้ว่า การปกครองคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาล ทรงใช้ระบบการปกครองแบบสามัคคีธรรม ให้สิทธิเสรีภาพเสมอกันไม่เลือกชนชั้นวรรณะ อาศัยการนับอายุพรรษาตามระดับชั้นอาวุโส โดยพระองค์ทรงทำหน้าที่เป็นประมุขสงฆ์ และทรงบัญญัติพระธรรมวินัยตามเหตุที่เกิดขึ้น ในการตัดสินความที่เกิดจากการละเมิดวินัย ทรงวินิจฉัยความด้วยการสอบสวนต่อหน้าคณะสงฆ์ ถึงแม้ว่ากาลเวลาที่พระพุทธองค์ปรินิพพานจะล่วงเลยไปแล้ว คณะสงฆ์ในยุคต่อๆ มาก็ยังยึดถือหลักพระธรรมวินัยเป็นเกณฑ์กำหนดตัดสิน ให้ดำเนินไปด้วยหลักเสียงข้างมากเป็นมติเอกฉันท์ กล่าวโดยรวมแล้ว ในสมัยพุทธกาลนั้นได้กำหนดรูปแบบและวิธีการปกครองคณะสงฆ์ คือ การบวช พระธรรมวินัย การศึกษา และการเผยแผ่ หลังจากนั้นมา การปกครองคณะสงฆ์จึงเริ่มต้นด้วยการทำสังคายนา เพื่อรวบรวมพระธรรมวินัยให้เข้าเป็นหมวดหมู่ และมีการตรวจสอบความถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัยที่พระองค์ทรงวางไว้ เพื่อป้องกันมิให้พระธรรมคำสอนกระจัดกระจาย และชำระความคิดเห็นต่อหลักพระธรรมวินัยให้คลาดเคลื่อนไป แต่ต่อมาก็เกิดความแตกแยกในหมู่สงฆ์ได้มีการแบ่งแยกรูปแบบการปกครองออกไปเป็นหลายคณะ และอันสืบเนื่องจากทำสังคายนาครั้งที่ ๓ ทำให้พระพุทธศาสนาได้เข้ามาเผยแผ่ในประเทศไทย เริ่มจากดินแดนอาณาจักรสุพรรณภูมิ สู่อาณาจักรกรุงสุโขทัย กรุงศรีอยุธยา กรุงธนบุรี และกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น จวบกระทั่งถึงปัจจุบันนี้ การปกครองคณะสงฆ์ไทยยังปฏิบัติตามรูปแบบการปกครองสมัยพุทธกาล คือยึดพระธรรมวินัยเป็นหลัก พระสงฆ์ก็ยังประพฤติปฏิบัติอยู่บนกรอบแห่งพระธรรมวินัยเดียวกันนั่นเอง

จากแนวคิดเกี่ยวกับการปกครองคณะสงฆ์ในประเทศไทย ที่นักวิชาการได้แสดงทัศนะไว้ดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงได้สังเคราะห์แนวคิดหลักของนักวิชาการไว้ ดังตารางที่ ๒.๖

ตารางที่ ๒.๖ แสดงการสังเคราะห์แนวคิดหลักเกี่ยวกับการปกครองคณะสงฆ์ในประเทศไทย

นักวิชาการ/นักวิจัย	แนวคิดหลัก
พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), (๒๕๓๙, หน้า ๖)	พ่อขุนรามคำแหงกระทำไอยทานแก่พระมหาเถร สังฆราช
สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา ดำรงราชานุภาพ, (๒๕๑๕, หน้า ๗)	๑) เป็นพระที่มีอายุพรรษามาก ๒) ทรงคุณธรรมด้านศาสนา
วิเชียร อากาศฤกษ์และคณะ, (๒๕๒๘, หน้า ๑๘)	๑) ไม่มีการจัดองค์กรการปกครองคณะสงฆ์ ๒) คณะสงฆ์ลังกาวงศ์นั้นนิยมปฏิบัติอยู่ตามป่า ๓) แต่ละคณะมีเจ้าคณะผู้ปกครองบังคับบัญชาสูงสุด ๔) มีพระสังฆราชรับผิดชอบดูแลฝ่ายของตน
สมเด็จพระกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, (๒๕๑๔, หน้า ๗๐)	๑) สุโขทัยมีพระสังฆราชองค์เดียวปกครองพระ ราชอาณาจักร ๒) ฝ่ายหัวเมืองก็มีพระสังฆราชองค์หนึ่งเป็นสังฆ ปริณายก
สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา ดำรงราชานุภาพ, (๒๕๑๕, หน้า ๘)	๑) คณะอรัญญวาสี ๒) คณะคามวาสี ๓) ฝ่ายขวาฝ่าย ๑ ฝ่ายซ้ายฝ่าย ๑
แสวง อุดมศรี, (๒๕๓๘, หน้า ๖๘)	๑) คณะสงฆ์ประพฤติปฏิบัติโดยเคร่งครัด ตามหลัก พระธรรมวินัย ๒) ประพฤติปฏิบัติตนไม่ขัดต่อจารีตประเพณี
สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา ดำรงราชานุภาพ, (๒๕๑๕, หน้า ๑๖)	๑) การปกครองคณะสงฆ์สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นไป ตามแบบสุโขทัย ๒) มีคณะคามวาสีและคณะอรัญญวาสี
พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), (๒๕๓๙, หน้า ๑๒)	๑) คณะคามวาสีฝ่ายซ้าย ๒) คณะอรัญญวาสี ๓) คณะคามวาสีฝ่ายขวา
สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา ดำรงราชานุภาพ, (๒๕๑๕, หน้า ๒๓)	๑) สมัยกรุงธนบุรีคณะสงฆ์แตกกระจัดกระจาย ๒) แต่งตั้งสมเด็จพระสังฆราชรูปแรกปกครองคณะสงฆ์

ตารางที่ ๒.๖ (ต่อ)

นักวิชาการ/นักวิจัย	แนวคิดหลัก
มหามกุฏราชวิทยาลัย, (๒๕๒๖, หน้า ๘)	ต้นรัตนโกสินทร์สถาปนาสมเด็จพระสังฆราชรูปแรก
มานพ พลไพรินทร์, (๒๕๓๑, หน้า ๑๘)	พระพุทธยอดฟ้า ทรงตรากฎหมายคณะสงฆ์เป็นครั้งแรก รวม ๑๐ ฉบับ
แสวง อุดมศรี, (๒๕๓๘, หน้า ๗๒)	ทำสังคายนาพระธรรมวินัยขึ้นเป็นครั้งแรกของไทย
แสวง อุดมศรี, (๒๕๓๘, หน้า ๗๓)	๑) รัชกาลที่ ๒ สถาปนาสมเด็จพระสังฆราช ๓ พระองค์ ๒) พระสงฆ์ไทยดูกิจการพระศาสนาประเทศศรีลังกา
พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), (๒๕๓๙, หน้า ๒๘)	๑) คณะใหญ่หนกลาง ๒) คณะใหญ่หนเหนือ ๓) คณะใหญ่หนใต้ ๔) คณะใหญ่อรัญญวาสี ๕) คณะธรรมยุติกนิกาย
พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), (๒๕๓๙, หน้า ๓๒)	๑) กิจการคณะสงฆ์ด้านการบริหาร ๒) กิจการคณะสงฆ์ด้านการศึกษา ๓) กิจการคณะสงฆ์ด้านการปฏิบัติ ๔) กิจการคณะสงฆ์ด้านการเผยแผ่ธรรม
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (๒๕๓๓, หน้า ๓)	๑) ปรับปรุงการศึกษาสายปริยัติธรรม ๒) สถาปนามหาวิทยาลัยสงฆ์ขึ้น
มานพ พลไพรินทร์, (๒๕๓๑, หน้า ๓๑)	๑) มหาสังฆปริณายกเป็นเจ้าคณะธรรมยุตินิกาย ๒) มีอำนาจปกครองคณะสงฆ์ไทยทั้งฝ่ายพระปริยัติ ธรรมและการบริหาร
แถลงการณ์คณะสงฆ์ เล่ม ๓ (๒๕๕๗, หน้า ๑๖๓)	๑) แต่งตั้งเจ้าคณะใหญ่ฝ่ายธรรมยุต ๒) ถ้าภิกษุหรือสามเณรที่เป็นโจทก์หรือจำเลย ถ้าไม่ยินยอมตามคำวินิจฉัยให้ยื่นอุทธรณ์ได้
พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), (๒๕๓๙, หน้า ๔๔)	๑) สังฆสภาทำหน้าที่ในการบัญญัติสังฆาณัติ ๒) สังฆมนตรีทำหน้าที่บริหารกิจการคณะสงฆ์ ๓) มีเจ้าคณะตรวจการภาค

ตารางที่ ๒.๖ (ต่อ)

นักวิชาการ/นักวิจัย	แนวคิดหลัก
สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, (๒๕๒๓, หน้า ๒๙)	สมเด็จพระสังฆราช ทรงบัญชาการคณะสงฆ์ทางมหาเถรสมาคม
สมบูรณ์ สุขสำราญ, (๒๕๒๗, หน้า ๗๐)	๑) ยกเลิกพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ ๒) สมเด็จพระสังฆราช ทรงเป็นประมุขคณะสงฆ์ไทย ๓) เป็นองค์กรบริหารกิจการคณะสงฆ์ทุกด้าน
พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), (๒๕๓๙, หน้า ๕๔)	๑) ปรับปรุงบทบัญญัติการสถาปนาพระสังฆราช ๒) การแต่งตั้งผู้ปฏิบัติแทนสมเด็จพระสังฆราช ๓) การแต่งตั้งถอดถอนสมณศักดิ์ของพระภิกษุ ๔) วัด ศาสนสมบัติกลาง การดูแลรักษาทรัพย์สิน ๕) อำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคม ๖) การปกครอง การสละสมณเพศของคณะสงฆ์
พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), (๒๕๓๙, หน้า ๖๑)	๑) เจ้าคณะใหญ่หนกลาง ๒) เจ้าคณะใหญ่หนเหนือ ๓) เจ้าคณะใหญ่หนตะวันออก ๔) เจ้าคณะใหญ่หนใต้ ๕) เจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุต ๖) เขตการปกครองคณะสงฆ์แบ่งเป็น ๑๘ ภาค

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับพระสังฆาธิการ

แนวคิดเกี่ยวกับพระสังฆาธิการ ผู้วิจัยได้ประมวลมาจากแนวคิดของนักวิชาการ โดยจะนำเสนอในประเด็นที่เกี่ยวกับความป็นมา ดังรายละเอียดต่อไปนี้

คำว่า “พระสังฆาธิการ” เป็นคำรวมตำแหน่งพระภิกษุผู้ปกครองคณะสงฆ์ ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕ เริ่มใช้มาแต่ พ.ศ.๒๕๐๖ จนถึงปัจจุบัน โดยมีกฎหมายมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๕ (พ.ศ. ๒๕๐๖) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ กำหนดนามเป็นครั้งแรก โดยเปลี่ยนคำว่า “พระคณาธิการ” มาเป็น “พระสังฆาธิการ” ให้สอดคล้องกับลักษณะการดำเนินงานกิจการคณะสงฆ์ รวมคำว่า “พระ” “สังฆ” และ “อธิการ” เป็น “พระสังฆาธิการ” แปลตามรูปศัพท์ว่า “พระภิกษุผู้ทำงานโดยสิทธิขาดในทางคณะสงฆ์” “พระภิกษุผู้

ทำงานคณะสงฆ์โดยมีอำนาจเต็มตามตำแหน่ง” ซึ่งในแม่บทท่านบัญญัติว่า หมายถึง “พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์” มีตำแหน่งดังนี้

- ๑) เจ้าคณะใหญ่
- ๒) เจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค
- ๓) เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด
- ๔) เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ
- ๕) เจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบล
- ๖) เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส

๗) เจ้าคณะและเจ้าอาวาสดังกล่าวนี้ เป็นผู้ทำงานคณะสงฆ์อย่างมีอำนาจเต็มตามกฎหมาย และครอบคลุมงานทุกส่วนในเขตปกครองหรือในวัด ส่วนรองเจ้าคณะ รองเจ้าอาวาสและผู้ช่วยเจ้าอาวาส จะมีอำนาจหน้าที่เต็มตามตำแหน่ง ก็เพราะได้รับการมอบหมาย จึงบัญญัตินามว่า “พระสังฆาธิการ” ซึ่งเทียบได้กับข้าราชการของฝ่ายราชอาณาจักร ส่วนเลขานุการเจ้าคณะและเลขานุการรองเจ้าคณะ หาได้เป็นพระสังฆาธิการไม่ เพราะเป็นเพียงผู้ทำการเลขานุการ^{๕๔} ดังนั้นพอจะสรุปได้ว่า พระสังฆาธิการ มาจากคำว่า “สังฆ” และ “อธิการ” เป็นพระสังฆาธิการ แปลตามรูปศัพท์ว่า พระภิกษุผู้ทำงานโดยสิทธิขาดในทางคณะสงฆ์ หรือพระภิกษุผู้ทำงานในคณะสงฆ์โดยมีอำนาจเต็มตามตำแหน่งจึงหมายถึง พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์^{๕๕}

จะเห็นได้ว่า พระสังฆาธิการ เป็นนามบัญญัติตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕ มีอำนาจหน้าที่ในการปกครองคณะสงฆ์ในเขตปกครองของตน คือ บริหารการคณะสงฆ์และการพระศาสนาตามที่กำหนดใน ๔ องค์การเดิม แต่มีได้จัดเป็นองค์การ ซึ่งเป็นตัวองค์กรบริหาร คงยึดเอาเฉพาะลักษณะงานในองค์การนั้นๆ เปลี่ยนเรียกว่า "การ" กล่าวคือ

๑. การรักษาความเรียบร้อยดีงาม (เดิมคืองานในองค์การปกครอง)
๒. การศาสนศึกษา (เดิมคืองานในองค์การศึกษา)
๓. การเผยแผ่พระพุทธศาสนา (เดิมคืองานในองค์การเผยแผ่)
๔. การสาธารณูปการ
๕. เพิ่มการศึกษาสงเคราะห์และการสาธารณสงเคราะห์เข้า พร้อมทั้งเอาการนิคมกรรม (เดิมคือการวินิจฉัยอธิกรณ์) รวมเข้าอยู่ในอำนาจหน้าที่เจ้าคณะชั้นนั้นๆ เพื่อมิให้เกิดความถ่วงดุลแห่ง

^{๕๔} กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๕ (พ.ศ.๒๕๐๖), บทนำ.

^{๕๕} สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดอำนาจเจริญ, การปฏิบัติงานพระพุทธศาสนา โครงการประชุมพระสังฆาธิการเจ้าคณะจังหวัดและเจ้าคณะอำเภอ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๗), หน้า ๘.

อำนาจตั้ง เช่น กฎหมายฉบับเดิม เพื่อให้การปฏิบัติเป็นไปโดยถูกต้อง สะดวก รวดเร็ว และเป็นธรรม ได้กำหนดให้มีรองเจ้าคณะ เป็นผู้ช่วยเจ้าคณะในชั้นนั้นๆ อีกส่วนหนึ่ง แม้ในส่วนวัด ก็ให้มีรองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส เพื่อเป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดนั้นๆ

อนึ่ง พระสังฆาธิการ ตามรูปศัพท์หมายถึง พระภิกษุผู้ทำงานโดยสิทธิขาดในทางคณะสงฆ์ พระภิกษุผู้ทำงานคณะสงฆ์โดยมีอำนาจเต็มตามตำแหน่งซึ่งในแม่บทท่านบัญญัติว่า หมายถึง พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ มีตำแหน่งดังนี้

- ๑) เจ้าคณะใหญ่
- ๒) เจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค
- ๓) เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด
- ๔) เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ
- ๕) เจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบล
- ๖) เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส

ดังนั้นพระสังฆาธิการ จึงเป็นพระภิกษุที่ปฏิบัติตามภารกิจของพระพุทธศาสนาที่จะช่วยส่งเสริมทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรือง และสร้างศรัทธาของพุทธศาสนิกชนต่อพระพุทธศาสนา และสร้างความเข้มแข็ง มั่นคงของพระพุทธศาสนา

การแต่งตั้งและถอดถอนพระสังฆาธิการ กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๔ (พ.ศ. ๒๕๔๑) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ (กองแผนงาน กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ) ไว้ดังนี้

คุณสมบัติทั่วไปของพระสังฆาธิการ กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๔ (พ.ศ. ๒๕๔๑) ว่าด้วยการแต่งตั้งและถอดถอนพระสังฆาธิการได้กำหนดคุณสมบัติทั่วไปของพระสังฆาธิการไว้ ๗ ข้อ ดังนี้

- ๑) มีพรรษาสมควรแก่ตำแหน่ง
- ๒) มีความรู้สมควรแก่ตำแหน่ง
- ๓) มีความประพฤติเรียบร้อยตามพระธรรมวินัย
- ๔) เป็นผู้ฉลาดในการปกครองสงฆ์

๕) ไม่เป็นผู้มีร่างกายทุพพลภาพไร้ความสามารถ หรือมีจิตฟั่นเฟือน ไม่สมประกอบหรือเป็นโรคเรื้อน หรือเป็นวัณโรค ในระยะอันตรายจนเป็นที่น่ารังเกียจ

๖) ไม่เคยต้องคำวินิจฉัยลงโทษในอธิกรณ์ที่พึงรังเกียจมาก่อน

๗) ไม่เคยถูกถอดถอนหรือถูกปลดจากตำแหน่งใดเพราะความผิดพลาดมาก่อน

การแต่งตั้งพระสังฆาธิการตามกฎมหาเถรสมาคม (กองแผนงาน กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ) มีดังนี้

๑. การแต่งตั้งตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่ ต้องมีคุณสมบัติโดยทั่วไปแล้วจะต้องมีพรรษาพ้น ๓๐ และมีสมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่ารองสมเด็จพระราชาคณะ สมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติให้ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่ โดยความเห็นชอบของมหาเถรสมาคม

๒. การแต่งตั้งพระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งเจ้าคณะภาค ต้องมีคุณสมบัติโดยทั่วไปแล้วจะต้องมีพรรษาพ้น ๒๐ และกำลังดำรงตำแหน่งรองเจ้าคณะภาคนั้นมาแล้วไม่ต่ำกว่า ๒ ปีหรือกำลังดำรงตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัดในภาคนั้นมาแล้วไม่ต่ำกว่า ๔ ปี หรือมีสมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่าพระราชกณชั้นเทพ หรือเป็นพระราชกณะซึ่งเป็นพระคณาจารย์เอก หรือเป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยค ในการแต่งตั้งเจ้าคณะภาค เป็นหน้าที่ของเจ้าคณะใหญ่ พิจารณาคัดเลือกพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติ เสนอมหาเถรสมาคมพิจารณา เพื่อมีพระบัญชาแต่งตั้งตามมติมหาเถรสมาคมเจ้าคณะภาคจะอยู่ในตำแหน่งคราวละ ๔ ปี และอาจได้รับแต่งตั้งอีกได้ ในกรณีที่เจ้าคณะภาคพ้นจากตำแหน่งก่อนวาระ ให้รองเจ้าคณะภาค ซึ่งได้รับแต่งตั้งแทน อยู่ในตำแหน่งตามวาระของผู้ซึ่งตนแทน

๓. การแต่งตั้งพระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัด ต้องมีคุณสมบัติโดยทั่วไปแล้วจะต้องมีพรรษาพ้น ๑๐ กับมีสำนักอยู่ในเขตจังหวัดนั้น และกำลังดำรงตำแหน่งรองเจ้าคณะจังหวัดนั้นมาแล้วไม่ต่ำกว่า ๒ ปี หรือกำลังดำรงตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอในจังหวัดนั้นมาแล้วไม่ต่ำกว่า ๔ ปี หรือมีสมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่าพระราชกณชั้นสามัญ หรือเป็นพระคณาจารย์โทขึ้นไปหรือเป็นเปรียญธรรมไม่ต่ำกว่า ๖ ประโยค ในการแต่งตั้งเจ้าคณะจังหวัดในภาคใด ให้เจ้าคณะภาคนั้นพิจารณาคัดเลือกพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติตามเกณฑ์ เสนอเจ้าคณะใหญ่พิจารณา เพื่อมีพระบัญชาแต่งตั้งตามมติมหาเถรสมาคม

๔. ในการแต่งตั้งพระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอ ต้องมีคุณสมบัติโดยทั่วไปแล้วมีพรรษาพ้น ๑๐ กับมีสำนักอยู่ในเขตจังหวัดนั้น และกำลังดำรงตำแหน่งรองเจ้าคณะอำเภอนั้นมาแล้วไม่ต่ำกว่า ๒ ปี หรือกำลังดำรงตำแหน่งเจ้าคณะตำบล ในอำเภอนั้นมาแล้วไม่ต่ำกว่า ๔ ปี หรือมีสมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่าชั้นสัญญาบัตร หรือเป็นพระคณาจารย์ตรีขึ้นไปหรือเป็นเปรียญธรรมไม่ต่ำกว่า ๔ ประโยคในการแต่งตั้งเจ้าคณะอำเภอในจังหวัดใด ให้เจ้าคณะจังหวัดนั้นคัดเลือกพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติดังกล่าว เสนอเจ้าคณะภาค เพื่อพิจารณาแต่งตั้งโดยอนุมัติของเจ้าคณะใหญ่

๕. ในการแต่งตั้งพระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งเจ้าคณะตำบล ต้องมีคุณสมบัติโดยทั่วไปแล้วจะต้องมีพรรษาพ้น ๕ กับมีสำนักอยู่ในเขตอำเภอนั้น และกำลังดำรงตำแหน่งรองเจ้าคณะตำบลนั้นมาแล้วไม่ต่ำกว่า ๒ ปี หรือกำลังดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสในตำบลนั้นมาแล้วไม่ต่ำกว่า ๔ ปี หรือเป็นพระภิกษุมีสมณศักดิ์ หรือเป็นพระคณาจารย์ หรือเป็นเปรียญธรรม หรือเป็นนักธรรมชั้นเอก ในการแต่งตั้งเจ้าคณะตำบลในอำเภอใด ให้เจ้าคณะอำเภอนั้นคัดเลือกพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติดังกล่าว เสนอเจ้าคณะจังหวัดพิจารณาแต่งตั้ง เมื่อได้แต่งตั้งแล้ว ให้แจ้งกรมการศาสนาและรายงานเจ้าคณะภาคเพื่อทราบ

๖. การแต่งตั้งพระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสพระอารามราษฎร์ ต้องมีคุณสมบัติโดยทั่วไปแล้วจะต้องมีพรรษาพ้น ๕ และเป็นผู้ทรงเกียรติคุณเป็นที่เคารพนับถือของบรรพชิตและคฤหัสถ์ในถิ่นนั้น ในการแต่งตั้งเจ้าอาวาสนอกจากพระอารามหลวงในตำบลใดให้เป็นหน้าที่ของเจ้าคณะ

อำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบล เจ้าสังกัด ถ้าไม่มีรองเจ้าคณะอำเภอ ไม่มีรองเจ้าคณะตำบล ให้เจ้าคณะอำเภอเลือกเจ้าอาวาสในตำบลนั้น รวมกันทั้งหมดไม่น้อยกว่า ๓ รูป ร่วมกันพิจารณาคัดเลือกพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติดังกล่าวแล้วให้เจ้าคณะอำเภอรายงานเสนอเจ้าคณะจังหวัดเพื่อพิจารณาแต่งตั้ง

ถ้าพระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดนั้นดำรงตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัดอยู่ด้วย ให้เจ้าคณะอำเภอรายงานเสนอเจ้าคณะจังหวัด เพื่อเจ้าคณะภาคพิจารณาแต่งตั้ง ในการแต่งตั้งรองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส นอกจากพระอารามหลวง ให้เจ้าอาวาสวัดนั้นพิจารณาคัดเลือกพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติ และระบุหน้าที่ที่ตนจะมอบหมายให้ปฏิบัติ แล้วเสนอผู้บังคับบัญชาตามลำดับ เพื่อเจ้าคณะจังหวัดพิจารณาแต่งตั้ง

๗. การแต่งตั้งพระภิกษุผู้ที่จะดำรงตำแหน่งระดับเจ้าอาวาสพระอารามหลวงในกรุงเทพมหานคร ต้องมีคุณสมบัติโดยเฉพาะอีกส่วนหนึ่งคือ มีพรรษาพัน ๑๐ เป็นผู้ทรงเกียรติคุณเป็นที่เคารพนับถือของบรรพชิตและคฤหัสถ์ และมีสมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่าพระราชาคณะชั้นราชสำหรับพระอารามหลวงชั้นเอก ไม่ต่ำกว่าพระราชาคณะชั้นสามัญ สำหรับพระอารามหลวงชั้นโท ไม่ต่ำกว่าพระครูผู้ช่วยเจ้าอาวาสชั้นเอก

ส่วนพระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสพระอารามหลวงในจังหวัดอื่น นอกจากกรุงเทพมหานคร ต้องมีคุณสมบัติโดยเฉพาะอีกส่วนหนึ่ง คือ มีพรรษาพัน ๑๐ เป็นผู้ทรงเกียรติคุณเป็นที่เคารพนับถือของบรรพชิตและคฤหัสถ์ และมีสมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่าพระราชาคณะชั้นสามัญสำหรับพระอารามหลวงชั้นเอก ไม่ต่ำกว่าพระครูผู้ช่วยเจ้าอาวาสชั้นเอก สำหรับพระอารามหลวงชั้นโทไม่ต่ำกว่าพระครูผู้ช่วยเจ้าอาวาสชั้นโท หรือพระครูสัญญาบัตรที่มีนิตยภัต ไม่ต่ำกว่าพระครูผู้ช่วยเจ้าอาวาสชั้นโท สำหรับพระอารามหลวงชั้นตรี ในการแต่งตั้งเจ้าอาวาสพระอารามหลวง ให้เป็นหน้าที่ของเจ้าคณะจังหวัดพิจารณาคัดเลือกพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติดังกล่าวแล้วแต่กรณี เสนอผู้บังคับบัญชาตามลำดับ เพื่อให้มหาเถรสมาคมพิจารณา

ถ้าพระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสพระอารามหลวง ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัดอยู่ด้วย ให้เป็นหน้าที่ของเจ้าคณะภาคดำเนินการ ในการแต่งตั้งรองเจ้าอาวาสหรือผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวง ให้เจ้าอาวาสพระอารามหลวงนั้นพิจารณาคัดเลือกพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติดังกล่าวและระบุหน้าที่ที่ตนจะมอบหมายให้ปฏิบัติแล้วรายงานเจ้าคณะจังหวัดเพื่อพิจารณาเสนอตามลำดับจนถึงมหาเถรสมาคม สมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวง ตามมติมหาเถรสมาคม^{๕๖}

^{๕๖} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปยุโธ), การพัฒนาพระสังฆาธิการ ภาค ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๒๒.

การพ้นจากตำแหน่งหน้าที่พระสังฆาธิการ พระสังฆาธิการย่อมพ้นจากตำแหน่งได้ในกรณีถึงมรณภาพ หรือพ้นจากความเป็นพระภิกษุ หรือลาออก หรือย้ายออกไปนอกเขตที่ตนมีสำนักอยู่ หรือยกเป็นกิตติมศักดิ์ หรือรับตำแหน่งหน้าที่เจ้าคณะหรือรองเจ้าคณะอื่น หรือให้ออกจากตำแหน่งหน้าที่ หรือถูกปลดจากตำแหน่งหน้าที่ หรือถูกถอดถอนจากตำแหน่งหน้าที่^{๕๗}

สรุปได้ว่า พระสังฆาธิการ หมายถึง พระสังฆาธิการเป็นผู้ปกครองดูแลคณะสงฆ์ในเขตปกครองและในวัดให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ และพระบัญชาของสมเด็จพระสังฆราช มีหน้าที่ควบคุม และส่งเสริมรักษาความเรียบร้อยดีงามของคณะสงฆ์ จัดการและพัฒนาศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ให้เป็นไปด้วยดี พระสังฆาธิการจึงมีความสำคัญในการดูแลพระภิกษุและสามเณร ดูแลให้เป็นระเบียบเรียบร้อย ให้ภิกษุและสามเณรมีจริยาวัตรตรงตาม ประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมวินัย นับว่าพระสังฆาธิการเป็นผู้จรรโลงพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืน โดยเฉพาะ เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาส จะต้องบำรุงรักษา จัดการวัด และสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย

จากแนวคิดเกี่ยวกับพระสังฆาธิการ ที่นักวิชาการได้แสดงทัศนะไว้ดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงได้สังเคราะห์แนวคิดหลักของนักวิชาการไว้ ดังตารางที่ ๒.๗

ตารางที่ ๒.๗ แสดงการสังเคราะห์แนวคิดหลักเกี่ยวกับพระสังฆาธิการ

นักวิชาการ/นักวิจัย	แนวคิดหลัก
กฎหมายเถรสมาคม ฉบับที่ ๕, (๒๕๐๖, บทนำ)	๑) เจ้าคณะใหญ่ ๒) เจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค ๓) เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด ๔) เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ ๕) เจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบล ๖) เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส
สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด อำนาจเจริญ, (๒๕๔๗, หน้า ๘)	๑) พระภิกษุผู้ทำงานโดยสิทธิขาดในทางคณะสงฆ์ ๒) พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์

^{๕๗} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญฺโญ), การพัฒนาพระสังฆาธิการ ภาค ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๔๐๕.

ตารางที่ ๒.๗ (ต่อ)

นักวิชาการ/นักวิจัย	แนวคิดหลัก
พระเทพปริยัติโสภณ (วรวิทย์ คงคปญโญ), (๒๕๕๐, หน้า ๒๒)	๑) เจ้าคณะใหญ่ ๒) เจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค ๓) เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด ๔) เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ ๕) เจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบล ๖) เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส
พระเทพปริยัติโสภณ (วรวิทย์ คงคปญโญ), (๒๕๕๐, หน้า ๔๐๕)	๑) มรณภาพ ๒) พ้นจากความเป็นพระภิกษุ ๓) ลาออกจากตำแหน่งหน้าที่ ๔) ย้ายออกนอกเขต ๕) รับตำแหน่งหน้าที่อื่น ๖) ให้ออกจากตำแหน่งหน้าที่ ๗) ปลดออกจากตำแหน่งหน้าที่ ๘) ถูกถอดถอนจากตำแหน่งหน้าที่

๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารงานปกครองคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการ

แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารงานปกครองคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการ ผู้วิจัยได้ประมวลมาจากแนวคิดของนักวิชาการ โดยจะนำเสนอในประเด็นเกี่ยวกับการภาระหน้าที่ด้านการปกครองทั้ง ๔ ประการ คือ ๑) การรับสมาชิกเข้าองค์กร ๒) การทำสังฆกรรม ๓) การบริหารงานปกครอง ๔) การตัดสินอธิกรณ์ และการระงับอธิกรณ์ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๒.๕.๑ การรับสมาชิกเข้าองค์กร

จากการทบทวนเกี่ยวกับการรับสมาชิกเข้าองค์กร จากนักวิชาการ พบว่านักวิชาการเหล่านั้นได้ให้แนวคิดไว้หลากหลาย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ในพระพุทธศาสนา พระอุปัชฌาย์มีความสำคัญต่อสหวิหาริกมาก เพราะได้มีพุทธานุญาตให้พระอุปัชฌาย์เป็นประธานรับผิดชอบในการให้บรรพชาอุปสมบทแก่กุลบุตร เพื่อสืบทอดศาสนา ทายาท ดังนั้น พระอุปัชฌาย์จึงมีความสำคัญในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ไทย ซึ่งได้มีผู้ให้ความสำคัญของคำว่า พระอุปัชฌาย์ ไว้หลากหลายลักษณะตามแนวคิด ดังนี้

พระพุทธเจ้าทรงวางระเบียบ ให้มีการถือพระอุปัชฌาย์สำหรับสอดส่องดูแลความประพฤติของพระนวกะ หากไม่เหมาะสมก็ให้ตักเตือนพรั่สอน ทรงมุ่งหวังให้พระภิกษุผู้บวชใหม่มีความอบอุ่นเมื่อเข้าสู่ร่มเงาแห่งพระพุทธศาสนา เป็นการให้กำลังใจเพื่อสร้างฉันทะในการศึกษาพระธรรมวินัย และประพฤติปฏิบัติตามระเบียบวินัยสงฆ์ตั้งแต่วบวช พระอุปัชฌาย์จึงเป็นผู้มีความสำคัญต่อพระพุทธศาสนา เพราะมีหน้าที่เป็นประธานในการบรรพชาอุปสมบท เมื่อมีพระอุปัชฌาย์ดีมีความรู้ความสามารถมีความเข้าใจถือปฏิบัติตามกฎระเบียบและปฏิบัติตามพระธรรมวินัย พร้อมทั้งสงเคราะห์สัทธิวิหาริกด้วยความเมตตาเยื่อใยเป็นศรีสง่า และความมั่นคงแก่พระพุทธศาสนาโดยแท้ ที่ทรงอนุญาตให้มีพระอุปัชฌาย์ เพราะว่าพระอุปัชฌาย์จักเข้าไปตั้งจิตสนิทสนมในสัทธิวิหาริกฉันบุตร สัทธิวิหาริกจักเข้าไปตั้งจิตสนิทสนมในพระอุปัชฌาย์ฉันบิดา เมื่อเป็นเช่นนั้น พระอุปัชฌาย์และสัทธิวิหาริก จักมีความเคารพยำเกรง ประพฤติกลมเกลียว จักถึงความเจริญงอกงามไพบุลย์ในธรรมวินัยนี้^{๕๘} สมัยนั้นภิกษุทั้งหลายไม่มีพระอุปัชฌาย์ ไม่มีผู้ให้อาวาสสอนก็มุ่งหม่นไม่เรียบร้อย มีอาภักิริยาไม่เหมาะสมเที่ยวไปปินทบาทที่เขากำลังบริโภคนอยู่ ก็ยื่นบาตรเข้าไปเหนือของบริโภคของขบเคี้ยว เป็นต้นบ้าง ก็ขอแกงบ้าง ขอข้าวสุกบ้างด้วยตนเองมาฉันบ้าง ก็ส่งเสียงสูงเสียงดังในโรงอาหารเป็นที่ติเตียน พระผู้มีพระภาคทรงปรารภเหตุนี้ทรงอนุญาตให้มีพระอุปัชฌาย์ ให้อุปัชฌาย์ตั้งจิตในสัทธิวิหาริกเหมือนบุตร ให้สัทธิวิหาริกตั้งจิตในพระอุปัชฌาย์เหมือนบิดา^{๕๙}

การปกครองคณะสงฆ์ในเบื้องต้น พระอุปัชฌาย์จึงนับเป็นบุคคลที่มีความสำคัญที่สุด ที่จะแก้ปัญหาหรือปล่อยให้ปัญหาขยายตัวลุกลามออกไปมากขึ้น นั้นหมายความว่า การปฏิบัติหน้าที่ของพระอุปัชฌาย์ในฐานะเปรียบเสมือนบิดาผู้ให้กำเนิดได้ดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง และสมบูรณ์มากน้อยเพียงใด จะกลายเป็นกระจกเงาที่สามารถสะท้อนให้เห็นได้เป็นอย่างดีที่สุด^{๖๐} พระอุปัชฌาย์อาจารย์มีความสำคัญต่อชีวิตของบรรพชิตคือ พระภิกษุสามเณรผู้เป็นสัทธิวิหาริกและอันเตวาลิก หรือกล่าวรวมว่า ศิษยานุศิษย์ เป็นอย่างมากนับตั้งแต่เป็นผู้ให้การบรรพชาเป็นสามเณร และอุปสมบทเป็นพระภิกษุในพระธรรมวินัย ให้การพึ่งพาด้วยบริวารและที่อยู่อาศัย ปกครองดูแลให้อยู่ในระเบียบวินัย ให้คำแนะนำอบรมสั่งสอน อบรมพระธรรมวินัยหรือไตรสิกขา ได้แก่ ศีลสิกขา จิตตสิกขา และปัญญาสิกขา จนกว่าจะพ้นพรพา ๕ แล้วและมีความรู้พระธรรมวินัยพอรักษาตัวได้แล้ว จึงปลดจากนิสสัยให้อยู่เป็นนิสสัยมุตตะกะ และความเป็นอยู่ของพระอุปัชฌาย์อาจารย์กับสัทธิวิหาริกอันเตวาลิกนั้น สัมพันธ์

^{๕๘} กรมการศาสนา, คู่มือการบรรพชาอุปสมบท ฉบับกรมการศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๓๘), หน้า ๕๖.

^{๕๙} สุชีพ ปุญญานุภาพ, พระไตรปิฎกฉบับประชาชน, พิมพ์ครั้งที่ ๑๖, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๒๑๗.

^{๖๐} แสง อุดมศรี, การปกครองคณะสงฆ์ไทย, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๔๑.

ต่อกันเพียงดังบุตรที่เดียวเพราะเหตุนี้ บวรพจารย์จึงเรียกสัทธินาริกหรืออันเตวาสิกของตนว่า ลูกศิษย์ ส่วนศิษย์เรียกพระอุปัชฌาย์อาจารย์หรือพระภิกษุผู้เป็นเจ้าอาวาสว่าหลวงพ่อก มาจนถึงปัจจุบันนี้^{๖๑}

การที่จะรักษาศรัทธาของพุทธศาสนิกชนไว้ได้ พระอุปัชฌาย์ก็เพียงแต่ทำตามที่ได้รับ คัดเลือกลูกศิษย์ และบวชแล้วอย่าปล่อยไปไกลหูไกลตา ลูกเราอย่าปล่อยให้ไปเป็นภาระของคนอื่น ถ้าเราทำหน้าที่ของพระอุปัชฌาย์ตามกฎระเบียบคือ ตามพระวินัยและตามกฎหมายหาเถรสมาคมก็จะรักษาศรัทธาพุทธศาสนาไว้ได้^{๖๒}

สรุปได้ว่า พระอุปัชฌาย์ เป็นเหมือนสังฆบิดาหรือเปรียบประดุจบิดา เป็นผู้มีบทบาทหน้าที่และมีความสำคัญยิ่งในด้านการพัฒนาคุณธรรมของสัทธินาริก ในด้านของศีลมารยาทข้อปฏิบัติที่ดีงามทั้งด้านกาย วาจา และใจให้เกิดความเรียบร้อยน่าเลื่อมใส อีกทั้งยังเป็นผู้สามารถแก้ไขปัญหาให้กับสัทธินาริกด้วยดี เพราะเป็นผู้ใกล้ชิดสัทธินาริกมากในฐานะเป็นครูอาจารย์ และพระอุปัชฌาย์ยังจะต้องเป็นแบบอย่าง และแบบแผนแห่งความดีงามให้กับบรรพชิตและคฤหัสถ์ในทางที่ถูกต้อง

จากแนวคิดเกี่ยวกับการรับสมาชิกเข้าองค์กร ที่นักวิชาการได้แสดงทัศนะไว้ดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงได้สังเคราะห์แนวคิดหลักของนักวิชาการไว้ ดังตารางที่ ๒.๘

ตารางที่ ๒.๘ แสดงการสังเคราะห์แนวคิดหลักเกี่ยวกับการรับสมาชิกเข้าองค์กร

นักวิชาการ/นักวิจัย	แนวคิดหลัก
กรมการศาสนา, (๒๕๓๘, หน้า ๕๖)	๑) สอดส่องดูแลความประพฤติของพระนวกะ ๒) สงเคราะห์สัทธินาริกด้วยความเมตตา ๓) จักเข้าไปตั้งจิตสนทนสนมในสัทธินาริกฉันบุตร ๔) จักมีความเคารพยำเกรง ๕) จักถึงความเจริญงอกงามไปพลุลยในธรรมวินัย
สุชีพ ปุญญานุภาพ, (๒๕๓๙, หน้า ๒๑๗)	๑) ทรงแสดงให้พระอุปัชฌาย์ ๒) ให้พระอุปัชฌาย์ตั้งจิตในสัทธินาริกเหมือนบุตร ๓) ให้สัทธินาริกตั้งจิตในพระอุปัชฌาย์เหมือนบิดา

^{๖๑}พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงคล), การบริหารวัด, (นครปฐม : เพชรเกษมการพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๑๓๒-๑๓๓.

^{๖๒}พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), โครงการประชุมสัมมนาพระอุปัชฌาย์ พ.ศ.๒๕๔๑, เอกสารประกอบการประชุม, (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, ๒๕๔๑), หน้า ๒๐๔.

ตารางที่ ๒.๘ (ต่อ)

นักวิชาการ/นักวิจัย	แนวคิดหลัก
แสวง อุดมศรี, (๒๕๕๒, หน้า ๔๑)	๑) แก้ปัญหาหรือปล่อยให้ปัญหาลูกกลามออกไป ๒) ในฐานะเปรียบเสมือนบิดาผู้ให้กำเนิด ๓) เป็นกระเจกเงาที่สามารถสะท้อนให้เห็น
พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงคโล), (๒๕๔๘, หน้า ๑๓๒-๑๓๓)	๑) เป็นผู้ให้การบรรพชาเป็นสามเณร ๒) ให้การอุปสมบทเป็นพระภิกษุ ๓) ให้การพึ่งพาด้วยบริวารและที่อยู่อาศัย ๔) ปกครองดูแลให้อยู่ในระเบียบวินัย ๕) ให้คำแนะนำอบรมสั่งสอน ๖) ปลดจากนิสสัยให้อยู่เป็นนิสสัยมุตตะกะ
พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), (๒๕๔๑, หน้า ๒๐๔)	๑) ทำตามที่รู้ คัดเลือกลูกศิษย์ ๒) บวชให้แล้วอย่าปล่อยให้ไปไกลหูไกลตา ๓) ทำหน้าที่ตามพระวินัยและกฎหมายเถรสมาคม

๒.๔.๒ การทำสังฆกรรม

จากการทบทวนเกี่ยวกับการทำสังฆกรรม จากนักวิชาการทั้งของไทย พบว่าความหมายแตกต่างกัน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

คณะสงฆ์ ในฐานะองค์กรหรือกลุ่มของบุคคลกลุ่มหนึ่งหรือสังคมหนึ่ง ย่อมมีระเบียบพิธีการของกลุ่ม แตกต่างจากชาวบ้าน เพราะคณะสงฆ์มีรูปแบบวิถีชีวิตแตกต่างจากชาวบ้านทั่วไป ดังนั้น การประกอบกิจของสงฆ์ หรือพิธีกรรมของคณะสงฆ์จึงมีรูปแบบพิเศษที่เรียกว่า สังฆกรรม

คำว่า สังฆกรรม แปลว่า กรรมของสงฆ์ หมายถึง กรรมที่สงฆ์พึงทำ งานของสงฆ์ กิจที่พึงทำ โดยที่ประชุมสงฆ์^{๖๓} หรือเป็นกิจที่จะต้องทำเป็นการสงฆ์ กล่าวคือ สงฆ์จะต้องรับรู้ในกรรมที่ทำนั้นๆ สังฆกรรมแบ่งออกเป็น ๔ ประการคือ

๑) อปโลกนกรรม คือ กรรมที่ทำเพียงด้วยบอกกันในที่ประชุมสงฆ์ไม่ต้องตั้งญัตติและไม่ต้องสวดให้สงฆ์ฟัง (อนุสาวนา) เช่น แจ่งการลงโทษ (พรหมทัณฑ์) แก่ภิกษุ เป็นต้น

^{๖๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๙. (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๓๑๒.

๒) ญัตติกรรม คือ กรรมที่ทำเพียงตั้งญัตติไม่ต้องสวดให้สงฆ์ฟัง (อนุสาวนา) เช่น อุโบสถ และปวารณา เป็นต้น

๓) ญัตติทุติยกรรม คือ กรรมที่ทำด้วยตั้งญัตติแล้วสวดให้สงฆ์ฟัง (อนุสาวนา) หนึ่ง เช่น สมมติสีมา ให้ผ้ากฐิน เป็นต้น

๔) ญัตติจตุตถกรรม คือ กรรมที่ทำโดยตั้งญัตติแล้วสวดให้สงฆ์ฟัง (อนุสาวนา) ๓ หน เช่น อุปสมบท ให้ปริวาส ให้นันต เป็นต้น^{๖๔}

การกำหนด จำนวนภิกษุที่ประกอบเข้าเป็นสงฆ์ หมวดหนึ่งๆ ซึ่งเมื่อครบจำนวนแล้วจึงจะ ทำสังฆกรรมอย่างนั้นๆ ได้ มี ๔ พวก คือ

๑) สงฆ์จตุรวรรค (สงฆ์พวก ๔ คือ ต้องมีภิกษุ ๔ รูปขึ้นไป ทำกรรมได้ทุกอย่างเว้นปวารณา ให้ผ้ากฐิน อุปสมบท และอัฏฐาน)

๒) สงฆ์ปัญจวรรค (สงฆ์พวก ๕ คือ ต้องมีภิกษุ ๕ รูปขึ้นไป ทำปวารณา ให้ผ้ากฐิน และ อุปสมบทในปัจฉินคชนบท)

๓) สงฆ์ทศวรรค (สงฆ์พวก ๑๐ คือต้องมีภิกษุ ๑๐ รูปขึ้นไป ให้อุปสมบทในมัธยมชนบทได้)

๔) สงฆ์วิสตวรรค (สงฆ์พวก ๒๐ คือต้องมีภิกษุ ๒๐ รูปขึ้นไป ทำอัฏฐานได้)^{๖๕}

สังฆกรรมที่สำคัญของพระสงฆ์ไทย เริ่มต้นตั้งแต่ การบวช การลงอุโบสถ การเข้าพรรษา การออกพรรษา และการกรานกฐิน ตามลำดับ ดังต่อไปนี้ คือ

คำว่า บวช ตรงกับคำที่ใช้ในปัจจุบันว่า บรรพชา หรืออุปสมบท โดยทั่วไป คำว่า บรรพชา หมายถึง การบวชทั่วไป การบวชอันเป็นเบื้องต้นแห่งการอุปสมบท หรือการบวชเป็นสามเณร เดิมทีเดียว คำว่า บรรพชา หมายความว่า บวชเป็นภิกษุ เช่น เสด็จออกบรรพชา เป็นต้น แต่ในสมัยต่อมา จนถึงปัจจุบันนี้ คำว่า บรรพชา หมายถึง บวชเป็นสามเณร ถ้าบวชเป็นภิกษุใช้คำว่า อุปสมบท^{๖๖}

คำว่า อุโบสถ แปลว่า การอยู่จำ หมายถึง การตั้งญัตติประกาศให้สงฆ์ทราบในการที่จะทำ อุโบสถ หรือการสวดปาติโมกข์ของสงฆ์ทุกกึ่งเดือน การลงอุโบสถ มาจากคำบาลีว่า อุโบสถกรรม หมายถึง การสวดพระปาติโมกข์ กล่าวคือ วินัยหรือข้อปฏิบัติจำนวน ๒๒๗ ข้อของพระสงฆ์ทุกกึ่ง

^{๖๔} เอนก ขำทอง, อธิบายวิชาวินัย สำหรับนักธรรมชั้นเอก, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ การศาสนา, ๒๕๔๑), หน้า ๔.

^{๖๕} มหามกุฏราชวิทยาลัย, สารานุกรมพระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๐), หน้า ๘๙.

^{๖๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๓๔๔.

เดือน โดยพระวินัยได้กำหนดไว้ว่า พระสงฆ์จะต้องสวดพระปาติโมกข์ที่โบสถ์ ทุกวันขึ้นและแรม ๑๕ ค่ำ หรือแรม ๑๔ ค่ำในเดือนขาด^{๖๗}

การเข้าพรรษา หรือเข้าจำพรรษา มาจากคำว่า วัสสูปนายิกา แปลว่า เข้าประจำ หมายถึง การเข้าประจำที่ในฤดูฝน การตั้งใจเพื่อยุ่จำ ณ วัดใดวัดหนึ่ง หรือสถานที่ใดสถานที่หนึ่งเป็นประจำ ตลอดพรรษา ๓ เดือนฤดูฝนกล่าวคือ ตั้งแต่ แรม ๑ ค่ำ เดือน ๘ ถึง ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ โดยไม่ไปค้างคืนที่อื่น เรียกว่าเข้าพรรษาหรือจำพรรษา^{๖๘}

การกรานกฐิน สาเหตุที่ภิกษุต้องกรานกฐิน เนื่องจากสมัยพุทธกาล ภิกษุจะมีผ้าเพียง ๓ ผืน เท่านั้น คือผ้าซ้อนนอกหรือผ้าทาบซ้อน (สังฆาฏิ) ผ้าห่ม (อุตตราสงค์) หรือผ้าจีวร และผ้านุ่ง (อันตรวาสก) หรือผ้าสบงหากผ้าเปียกแล้วย่อมเดินทางไปมาลำบาก ดังนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอนุญาตให้ ภิกษุผู้อยู่จำพรรษาแล้วกรานกฐินได้ และจะต้องอยู่ในวัดอย่างน้อย ๑ เดือนเสียก่อนหลังจากออกพรรษาแล้ว^{๖๙}

สรุปได้ว่า การทำสังฆกรรม เป็นการทำกิจของพระสงฆ์ เป็นการได้พบปะกันระหว่าง พระสงฆ์ภายในวัดและต่างวัด ทำให้เกิดความสามัคคีในหมู่คณะสงฆ์ เพื่อรักษาสถานภาพของสังคม รักษาระเบียบวินัย มีศีลเสมอกัน ไม่เบียดเบียนก่อความเดือดร้อนแก่กัน และปฏิบัติตามกฎกติกาของ ส่วนรวม มีความเชื่อมั่นยึดถือและเข้าใจหลักการสำคัญของการทำกิจของพระสงฆ์ร่วมกัน บนฐาน แห่งความสัมพันธ์ที่ดีงามมั่นคง โดยที่แต่ละคนก็มีความระลึกถึงกัน มีน้ำใจประสานร่วมมือต่อกัน สังคมสงฆ์ก็จะเกิดความมั่นคงเป็นเอกภาพ

จากแนวคิดเกี่ยวกับการทำสังฆกรรม ที่นักวิชาการได้แสดงทัศนะไว้ดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัย จึงได้สังเคราะห์แนวคิดหลักของนักวิชาการไว้ ดังตารางที่ ๒.๙

ตารางที่ ๒.๙ แสดงการสังเคราะห์แนวคิดหลักเกี่ยวกับการทำสังฆกรรม

นักวิชาการ/นักวิจัย	แนวคิดหลัก
พระธรรมปิฎก (ป.อ ปยุตฺโต), (๒๕๔๓), หน้า ๓๑๒)	๑) กรรมที่สงฆ์พึงทำ ๒) งานของสงฆ์ ๓) กิจที่พึงทำโดยที่ประชุมสงฆ์

^{๖๗} เอนก ขำทอง, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙.

^{๖๘} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, วินัยมุขเล่ม ๒, พิมพ์ครั้งที่ ๓๐, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๘๑.

^{๖๙} วิมหา. ๕/๓๐๖/๑๔๖.

ตารางที่ ๒.๙ (ต่อ)

นักวิชาการ/นักวิจัย	แนวคิดหลัก
เอนก ขำทอง, (๒๕๔๑, หน้า ๔)	๑) อปโลกนกรรม ๒) ญัตติกรรม ๓) ญัตติทุติยกรรม ๔) ญัตติจตุตถกรรม
มหามกุฏราชวิทยาลัย, (๒๕๓๐, หน้า ๘๙)	๑) สงฆ์จตุรวรรค ๒) สงฆ์ปัญจวรรค ๓) สงฆ์ทศวรรค ๔) สงฆ์วิสตี้วรรค
พระธรรมปิฎก (ป.อ ปยุตฺโต), (๒๕๔๓, หน้า ๓๔๔)	๑) บรรพชาเป็นสามเณร ๒) อุปสมบทเป็นภิกษุ
เอนก ขำทอง, (๒๕๔๑, หน้า ๙)	๑) อุโบสถ เป็นการตั้งญัตติประกาศให้สงฆ์ทราบ ๒) อุโบสถกรรม หมายถึงการสวดพระปาติโมกข์
สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิร ญาณวโรรส, (๒๕๔๑, หน้า ๘๑)	๑) เข้าพรรษา หมายถึง การเข้าประจำที่ในฤดูฝน ๒) การตั้งใจเพื่อยุติ ๓ สถานในที่ใดสถานที่หนึ่ง ๓) โดยไม่ไปค้างคืนที่อื่น
วิ.ม.หา. ๕/๓๐๖/๑๔๖.	๑) ภิกษุผู้อยู่จำพรรษาแล้วกรานกฐินได้ ๒) ต้องอยู่ในวัด ๑ เดือนหลังจากออกพรรษา

๒.๔.๓ การบริหารงานปกครอง

จากการทบทวนเกี่ยวกับการบริหารงานปกครอง จากนักวิชาการ พบว่านักวิชาการเหล่านั้นได้ให้แนวคิดไว้หลากหลาย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

สังคมสงฆ์ มีการบัญญัติพระวินัยเพื่อใช้ปกครองสงฆ์ หรือใช้เป็นหลักปฏิบัติของพระภิกษุ แต่พระวินัยนั้น เป็นพุทธบัญญัติทั้งหมดหาใช่สงฆ์หรือผู้แทนของสงฆ์เป็นผู้บัญญัติ อย่างที่รัฐสภาเป็นผู้บัญญัติกฎหมายในระบอบประชาธิปไตย จุดประสงค์ในการบัญญัติพระวินัยก็เพื่อให้พระสงฆ์อยู่ร่วมกันด้วยดี พ้นจากมลทินและกิเลสต่างๆ ทำให้ประชาชนเกิดความเลื่อมใส และเป็นเครื่องส่งเสริม

การปฏิบัติธรรม^{๗๐} การจัดดำเนินการกิจการคณะสงฆ์ มิใช่เป็นกิจการอันแบ่งแยกอำนาจดำเนินการ ด้วยวัตถุประสงค์ เพื่อการถ่วงดุลอำนาจเช่นที่เป็นอยู่ตามกฎหมายในปัจจุบัน และโดยระบบเช่นว่านั้นเป็นผล บั่นทอนประสิทธิภาพแห่งการดำเนินการ จึงสมควรแก้ไขปรับปรุงเสียใหม่ให้สมเด็จพระสังฆราชองค์ สกลมหาสังฆปริณายก ทรงบัญชาการคณะสงฆ์ทางมหาเถรสมาคม ตามอำนาจกฎหมายและพระธรรม วินัย ทั้งนี้เพื่อความเจริญรุ่งเรืองแห่งพระพุทธศาสนา^{๗๑} ด้วยเหตุนี้ งานปกครองจึงเป็นงานนำ เป็นงาน ลึกซึ้งกว้างขวาง ยิ่งใหญ่ละเอียดอ่อนยิ่งกว่างานทั้งหลาย และเป็นงานที่ทำไม่เสร็จ ต้องคอยปรับปรุง เปลี่ยนแปลงให้เหมาะสมแก่สภาพการณ์ปัจจุบันอยู่ตลอดเวลา ถ้างานปกครองดำเนินไปอย่างใดงาน อื่น ๆ ก็จะดำเนินไปอย่างนั้น ถ้างานปกครองดำเนินไปไม่ได้ งานบริหารลักษณะอื่นๆ ก็ดำเนินไปไม่ได้ เช่นกัน^{๗๒}

ดังที่กล่าวมาแล้วนั้น การควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม จึงเป็นงานใน หน้าที่ของพระสังฆาธิการในการปกครองดูแลพระภิกษุ สามเณรในเขตการปกครองของตน ให้เป็นไป ด้วยความเรียบร้อยถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัย และตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ทั้งนี้ คำว่า “การปกครอง” แปลว่า การควบคุมดูแลรักษา ควบคุมให้ท่านอยู่ในที่ที่ท่านควรอยู่^{๗๓}

ทั้งนี้ บทบาทของพระสังฆาธิการในด้านการปกครองนั้น ยังได้มีการตั้งความคาดหวังถึงการแสดง บทบาทที่พึงประสงค์ของพระสังฆาธิการ ไว้ว่า

๑) รัฐและมหาเถรสมาคมควรร่วมกันกำหนดนโยบาย ให้พุทธศาสนิกชนไปวัดในวันอาทิตย์ เพื่อปลูกฝังให้คนไทยใกล้ชิดศาสนธรรม และสามารถนำหลักศาสนธรรมปรับใช้ในวิถีชีวิตตนได้

๒) สถาบันผลิตพระสังฆาธิการควรกำหนดนโยบาย แผนและมาตรการในการพัฒนาศักยภาพ ของพระสงฆ์ให้เป็นผู้มีความพร้อมในด้านการบริหารวัดเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ เป็นแหล่งฟื้นฟูและพัฒนา จิตใจและพัฒนาตนให้ถึงพร้อมในการปฏิบัติภารกิจทั้ง ๖ ด้านของคณะสงฆ์ รวมทั้งเป็นกัลยาณมิตร ของศาสนิกชน สามารถปลูกฝังและฝึกอบรมให้เยาวชนมีสัมมาทิฐิในการดำรงชีวิต

๓) วัดควรปรับเปลี่ยนบทบาทให้ทันกับสังคมในเชิงรุก คือ จัดโครงการและกิจ กรรมที่เป็น ประโยชน์ต่อสังคมโดยรวมและมีบทบาทในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน โดยดึงศาสนิกชนเข้า

^{๗๐}สุนทร ธีร จังสี, สถาบันทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์ รัฐศาสตร์แนวพุทธศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๓๐), หน้า ๓๕-๖๐.

^{๗๑}พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตโต), การปกครองคณะสงฆ์ไทย, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๙), หน้า ๕๑.

^{๗๒}พระพุทธวรญาณ, ธรรมญาณนิพนธ์ : ๑๐๐ ปีพระพุทธวรญาณ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๘), หน้า ๗๖-๗๗.

^{๗๓}พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปณฺโณ), เอกสารประกอบคำบรรยาย เรื่องการคณะสงฆ์และการ พระศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๘๗.

มีส่วนร่วมในกิจกรรมของวัด และพระเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมพัฒนาสังคมและชุมชน มีภาครัฐสนับสนุนงบประมาณ

๔) มหาเถรสมาคมควรมีมาตรการให้ยุติพุทธพาณิชย์ อันเป็นการลดความศรัทธาของศาสนิกชน

๕) พระสงฆ์ควรเป็นแบบอย่างที่ดีในด้านศีลธรรมและจรรยา เพื่อปลูกศรัทธาให้เกิดขึ้นกับประชาชนในท้องถิ่น

๖) ฝ่ายปกครองคณะสงฆ์ทุกระดับควรให้ความสำคัญแก่วัด และพระสงฆ์ที่มีบทบาทให้การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน และพัฒนาเยาวชนและศาสนิกชนในแต่ละบทบาทหน้าที่ตามภารกิจคณะสงฆ์ เช่น สนับสนุนด้านงบประมาณความก้าวหน้าด้านสมณศักดิ์ การพัฒนาศักยภาพและเชิดชูยกย่องให้เป็นที่ยอมรับแก่หมู่คณะสงฆ์^{๗๔}

สรุปได้ว่า การปกครองคณะสงฆ์ จะมีลักษณะเป็นแบบระบบประชาธิปไตย การกระจายอำนาจ ในปัจจุบันเรื่องการปกครองคณะสงฆ์โดยการให้ยึดหลักพระธรรมวินัย สงฆ์ปกครองกันเอง และให้เคารพกันตามพรocha โดยมีเจ้าอาวาสซึ่งดำรงตำแหน่งเป็นพระสังฆาธิการ จะต้องคำนึงถึงพระธรรมวินัย กฎหมายบ้านเมืองและกฎหมายคณะสงฆ์เป็นต้นแล้ว สิ่งที่สำคัญที่พึงตระหนัก คือความเจริญมั่นคงของวัด การพัฒนาวัดให้มีศักยภาพที่เอื้ออำนวยคุณประโยชน์ต่อประชาชน ชุมชนและสังคม

จากแนวคิดเกี่ยวกับการบริหารงานปกครอง ที่นักวิชาการได้แสดงทัศนะไว้ดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงได้สังเคราะห์แนวคิดหลักของนักวิชาการไว้ ดังตารางที่ ๒.๑๐

ตารางที่ ๒.๑๐ แสดงการสังเคราะห์แนวคิดหลักเกี่ยวกับการบริหารงานปกครอง

นักวิชาการ/นักวิจัย	แนวคิดหลัก
สุนทร ณ รังสี, (๒๕๓๐, หน้า ๓๕-๖๐)	๓) เป็นเครื่องส่งเสริมการปฏิบัติธรรม ๑) การจัดกิจการคณะสงฆ์ไม่เป็นการแบ่งแยกอำนาจ ๒) พระสังฆราชทรงบัญชาการคณะสงฆ์ทางมหาเถรสมาคม
พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), (๒๕๓๙, หน้า ๕๑)	๑) งานปกครองจึงเป็นงานนำ ๒) เป็นงานลึกซึ้งกว้างขวางยิ่งใหญ่อะเอียดอ่อน ๓) เป็นงานที่ไม่เสร็จต้องคอยปรับปรุง

^{๗๔} สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, รายงานการเสวนา เรื่องบทบาทที่พึงประสงค์ของวัด และพระสงฆ์กับการพัฒนาสังคมไทย, พ.ศ. ๒๕๔๓, อัดสำเนา.

ตารางที่ ๒.๑๐ (ต่อ)

นักวิชาการ/นักวิจัย	แนวคิดหลัก
พระพุทธวรญาณ, (๒๕๔๘, หน้า ๗๖-๗๗)	๑) ควบคุมส่งเสริมรักษาความเรียบร้อยดีงาม ๒) เป็นงานในหน้าที่ของพระสงฆ์ ๓) เป็นการดูแลพระภิกษุ สามเณรในเขตปกครอง
พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญฺโญ), (๒๕๔๐, หน้า ๘๗)	๑) บัญญัติพระวินัยเพื่อใช้ปกครองสงฆ์ ๒) เพื่อให้พระสงฆ์อยู่ร่วมกันด้วยดี
สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, (๒๕๔๓, อัดสำเนา)	๑) รัฐและมหาเถรสมาคมควรร่วมกันกำหนดนโยบาย ๒) สถาบันผลิตพระสงฆ์ควรกำหนดนโยบาย ๓) วัดควรปรับเปลี่ยนบทบาทให้ทันกับสังคมในเชิงรุก ๔) มหาเถรสมาคมควรมีมาตรการให้ยุติพุทธพาณิชย์ ๕) พระสงฆ์ควรเป็นแบบอย่างที่ดีด้านศีลธรรมจรรยา ๖) ฝ่ายปกครองควรให้ความสำคัญแก่วัด

๒.๔.๔ การตัดสินอธิกรณ์และระงับอธิกรณ์

จากการทบทวนเกี่ยวกับการตัดสินอธิกรณ์และระงับอธิกรณ์ จากนักวิชาการทั้งของไทย พบว่าความหมายแตกต่างกัน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

คำว่า“วินัย” ที่นำมาใช้ในพระพุทธศาสนาช่วงต้น หมายถึง พุทธบัญญัติเกี่ยวกับระเบียบปฏิบัติขนบธรรมเนียมประเพณีวิถีชีวิต และวิธีดำเนินงานที่ของภิกษุสงฆ์และภิกษุณีสงฆ์ ต่อมาคำว่าวินัยได้มีความหมายที่กว้างขวางออกไปมาก กล่าวคือ คำว่า “วินัย” มิใช่เป็นเพียงพุทธบัญญัติเกี่ยวกับระเบียบปฏิบัติขนบธรรมเนียมประเพณีวิถีชีวิต และวิธีดำเนินงานที่ของภิกษุสงฆ์และภิกษุณีสงฆ์เท่านั้น แต่ยังสามารถนำไปใช้เป็นเครื่องมือในการจัดระเบียบ ความประพฤติ ความเป็นอยู่ของคน และกิจกรรมของหมู่ชนที่นอกเหนือไปจากภิกษุสงฆ์และภิกษุณีสงฆ์ได้อีกด้วย ดังนั้น ความหมายของวินัยจึงมีอยู่ ๒ อย่างคือ ๑) การฝึกให้มีความประพฤติและความเป็นอยู่เป็นระเบียบแบบแผน หรือการบังคับควบคุมตนให้อยู่ในระเบียบแบบแผน รวมทั้งการใช้ระเบียบแบบแผนต่าง ๆ เป็นเครื่องจัดระเบียบ ความประพฤติ ความเป็นอยู่ของคน และกิจกรรมของหมู่ชน ๒) ระเบียบแบบแผนกฎเกณฑ์ ข้อบังคับต่าง ๆ ที่วางลงไว้เป็นหลักหรือเป็นมาตรฐานสำหรับใช้ฝึกคน หรือใช้บังคับควบคุมตน ตลอดจนเป็นเครื่องจัดระเบียบความประพฤติ ความเป็นอยู่ของคนและกิจการของหมู่ชนให้เรียบร้อยดีงาม^{๗๕}

^{๗๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๔๔๔-๔๕๐.

ดังนั้น พระพุทธองค์จึงได้ทรงบัญญัติวินัย เพื่อเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติของพระสงฆ์ แต่การบัญญัติวินัยสงฆ์นั้นทรงไม่ได้บัญญัติตามลำพัง ต้องให้เกิดเรื่องก่อนแล้วจึงประชุมสอบสวน บัญญัติพระวินัยท่ามกลางสงฆ์ ด้วยความเห็นชอบของสงฆ์ ยกเว้นอุปโลกนกรรม ล้วนทำให้เป็นการสงฆ์ทั้งสิ้น กล่าวคือ ญัตติกรรม ทำด้วยสงฆ์ปัญจวรรค คือ ๕ รูปขึ้นไป ยกเว้นในที่กันดาร เช่น การอุปสมบท การให้มนต์ การสวดอัphan ก็ต้องใช้สงฆ์ตั้งแต่ ๒๐ รูปขึ้นไป จึงกล่าวได้ว่า พระปาติโมกข์ คือรัฐธรรมนูญของสงฆ์ อำนาจของสงฆ์ คืออธิปไตย สำหรับบริหารจัดการอธิกรณ์สงฆ์ทั้ง ๔ ได้แก่

- ๑) วิวาทาธิกรณ์ คือ การขัดแย้งกันเกี่ยวกับธรรมวินัย
- ๒) อนุวาทาธิกรณ์ คือ การโจทก์กันด้วยอาบัติต่างๆ
- ๓) อาปัตตาธิกรณ์ คือ การละเมิดอาบัติต่างๆ
- ๔) กิจจาธิกรณ์ คือ กิจของสงฆ์ที่เกิดขึ้น ที่จะพึงทำด้วยสงฆ์^{๗๖}

ดังนั้น ระบบของการอยู่ร่วมกันในสังคมสงฆ์ เกิดจากการที่พระพุทธองค์ทรงค้นพบพระธรรม แล้วใช้พระธรรม เป็นจุดเริ่มต้นในการสร้างสังคมหรือชุมชนทางพระพุทธศาสนาขึ้น ซึ่งระบบของสงฆ์ได้อาศัยพระวินัย เป็นเสมือนหนึ่งเส้นด้ายในการร้อยรัดขัดเกลาพฤติกรรมของสังคมสงฆ์ ให้เกิดการเรียนรู้พระธรรมและพระวินัย ก็เป็นเสมือนหนึ่งระบบการศึกษาที่จะทำให้สมาชิกในสังคมสามารถ ที่จะควบคุมหรือปรับพฤติกรรม เพื่อที่จะสามารถเรียนรู้และก้าวไปสู่เป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนาได้ ซึ่งในการบัญญัติพระวินัยถือว่า เป็นกฎหมายอย่างหนึ่งที่จุดมุ่งหมาย เพื่อให้สมาชิกสามารถที่จะเข้าถึงธรรม นอกจากนั้นเมื่อมีพระธรรมและพระวินัยแล้ว ในกฎเกณฑ์ของสงฆ์ก็ต้องมีระเบียบวิธีการหรือรูปแบบและกระบวนการในการแก้ไขปัญหา อันเกิดจากการละเมิดพระธรรมวินัยนั้นด้วย ทั้งนี้ ก็เพื่อที่จะเป็นการแก้ไขปัญหาและกำจัดคนที่ไม่ดีออกไปจากหมู่ ซึ่งรูปแบบและกระบวนการดังกล่าวเรียกว่า อธิกรณ์สมณะ ซึ่งเป็นรูปแบบที่ทรงกำหนดขึ้น เพื่อใช้ในการแก้ปัญหาคณะสงฆ์ที่เกี่ยวข้องกับพระธรรมและพระวินัย^{๗๗}

ด้วยเหตุที่ว่า อธิกรณ์สมณะ ประกอบด้วย ๒ คำคือ อธิกรณ์ แปลว่า เหตุ โทษ เรื่องราว คดี ความ ในที่นี้หมายถึง เรื่องที่เกิดขึ้นในสงฆ์ เป็นสิ่งที่สงฆ์จะต้องดำเนินการและคำว่า สมณะ แปลว่า การระงับ การทำให้สงบรวมเป็นอธิกรณ์สมณะ แปลว่า ธรรมเครื่องระงับอธิกรณ์ หรือวิธีการเพื่อบรรงับอธิกรณ์ อธิกรณ์สมณะ ๗ ถือว่าเป็นกระบวนการยุติธรรม กระบวนการแก้ปัญหาและกระบวนการดำเนินงานกิจการ

^{๗๖} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, วินัยมุข เล่ม ๓, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๗๑-๗๒.

^{๗๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), นิติศาสตร์แนวพุทธ, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๓), หน้า ๒๕.

คณะสงฆ์ที่เป็นทางการของสังคมสงฆ์ ที่แสดงให้เห็นรูปแบบแห่งระบอบประชาธิปไตย และรูปแบบการทำงานในสังคมสงฆ์นับแต่ครั้งพุทธกาลมาจนถึงปัจจุบัน^{๗๘}

อย่างไรก็ดี พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ เป็นต้น ซึ่งการแก้ปัญหาวินัยในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์แต่ละฉบับ ก็จะมีปรากฏในลักษณะที่แตกต่างกัน เช่น ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๔๔ เรียกการลงโทษผู้กระทำความผิดว่า การลงทัณฑ์กรรม และมีการออกกฎหรือระเบียบการในการดำเนินการแก้ไขปัญหาคือ ประมวลระเบียบวิธีพิจารณาวินัยอัยการ ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ เรียกการลงโทษผู้กระทำความผิดว่า การลงนิคกรรม และมีรูปแบบและกระบวนการแก้ไขปัญหาวินัยว่า “กฏนิคกรรม” ซึ่งมีพัฒนาการมาจากกฎหมายฉบับเดิมคือ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ที่กำหนดให้มหาเถรสมาคม ออกกฎหมายมหาเถรสมาคม ว่าด้วยเรื่องการให้พระภิกษุผู้ล่วงละเมิด หรือประพฤติดุศีลพระธรรมวินัยร้ายแรง ให้สละสมณะเพศ^{๗๙} เมื่อมีอธิกรณ์ใดๆ เกิดขึ้นก็ต้องดำเนินการสอบสวนเพื่อหาทางยุติปัญหา ๒ ระดับ คือ ๑) ระดับผู้พิจารณา และ ๒) ระดับคณะผู้พิจารณา ซึ่งในระดับนี้แบ่งย่อยออกเป็น ๓ ชั้น คือ

- ๑) การพิจารณาชั้นต้น เป็นหน้าที่ของคณะผู้พิจารณาระดับเจ้าคณะตำบลและเจ้าคณะอำเภอ
- ๒) การพิจารณาชั้นอุทธรณ์ เป็นหน้าที่ของคณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์ซึ่งประกอบด้วยเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะจังหวัดและเจ้าคณะภาค
- ๓) การพิจารณาชั้นฎีกา เป็นหน้าที่ของมหาเถรสมาคม โดยคำสั่งหรือคำวินิจฉัยของมหาเถรสมาคมในการพิจารณาวินัยอัยการชั้นฎีกาไม่ว่าในกรณีใดให้เป็นอันถึงที่สุด^{๘๐}

ห้ามรื้อฟื้น หากคณะผู้พิจารณาลงนิคกรรมตัดสินว่าผิดแล้ว พระสงฆ์ผู้กระทำความผิดไม่ยอมปฏิบัติตาม ก็จะต้องมีการดำเนินการตามกฎหมายของรัฐทุกขั้นตอน

สรุปได้ว่า หลักตัดสินอธิกรณ์สมณะ เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการใช้จัดการกับปัญหา หรือความขัดแย้งในสังคมสงฆ์อย่างประสานกลมกลืนสอดคล้องกับทุกปัญหา พระพุทธเจ้าทรงมองเห็นปัญหาของการปกครองสงฆ์ การบัญญัติพระวินัย เพื่อใช้เป็นกฎ ระเบียบ ให้ภิกษุประพฤติปฏิบัติ เพื่อความดีงามของสังคมสงฆ์ เพื่อให้ภิกษุประพฤติปฏิบัติให้เป็นไปในแนวทางเดียวกัน อันจะนำมาซึ่งความเลื่อมใสศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา แต่อย่างไรก็ดี ในคนหมู่มากย่อมมีทั้งคนดีและคนไม่ดี ภิกษุสงฆ์ก็เช่นกัน เมื่อมีภิกษุไม่ดีหรือมีอภิสยิปลอมปนเข้ามา ก็ต้องมีหลักเกณฑ์วิธีการที่จะกำจัดคนไม่ดีออกไปจากสังคมเพื่อรักษาคนดีให้คงไว้ และเป็นวิธีการที่จะปรับปรุงเปลี่ยนแปลงคนไม่ดีอีกด้วย

^{๗๘} วัฒนา. (ไทย) ๒/๖๕๕/๗๓๖.

^{๗๙} ประกาศในราชกิจจานุเบกษา, เล่มที่ ๑๐๙ ตอนที่ ๑๖ ลงวันที่ ๔ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๓๕.

^{๘๐} กฏนิคกรรมของมหาเถรสมาคม (ภาคผนวก ข), ข้อ ๒๕, ข้อ ๔๙.

จากแนวคิดเกี่ยวกับการตัดสินอิทธิกรรมและระงับอิทธิกรรม ที่นักวิชาการได้แสดงทัศนะไว้ดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงได้สังเคราะห์แนวคิดหลักของนักวิชาการไว้ ดังตารางที่ ๒.๑๑

ตารางที่ ๒.๑๑ แสดงการสังเคราะห์แนวคิดหลักเกี่ยวกับการตัดสินอิทธิกรรมและระงับอิทธิกรรม

นักวิชาการ/นักวิจัย	แนวคิดหลัก
พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), (๒๕๔๒, หน้า ๔๔๙-๔๕๐)	๑) เป็นเครื่องจัดระเบียบความประพฤติ ๒) เป็นระเบียบแบบแผนใช้บังคับควบคุมตน
สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, (๒๕๓๗, หน้า ๗๑-๗๒)	๑) วิวาทาธิกรณ์ ๒) อนุนวาทาธิกรณ์ ๓) อาปัตตาทิกรณ์ ๔) กิจจาธิกรณ์
พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), (๒๕๔๓, หน้า ๒๕)	อิทธิกรรมสมณะเป็นกระบวนการหรือระเบียบ วิธีการแก้ปัญหาการละเมิดพระธรรมวินัย
วิมहा. (ไทย) ๒/๖๕๕/๗๓๖.	๑) เรื่องที่เกิดขึ้นในสงฆ์ ๒) เป็นสิ่งที่สงฆ์จะต้องดำเนินการ ๓) เป็นกระบวนการยุติธรรม ๔) รูปแบบการทำงานในสังคมสงฆ์
ราชกิจจานุเบกษา, เล่มที่ ๑๐๙ ตอนที่ ๑๖ (๔ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๓๕)	๑) การลงทัณฑ์กรรม ๒) การลงนิคหกรรม
กฎนิคหกรรมของมหาเถรสมาคม (ภาคผนวก ข), (ข้อ ๒๕, ข้อ ๔๙)	๑) การพิจารณาขั้นต้น ๒) การพิจารณาขั้นอุทธรณ์ ๓) การพิจารณาขั้นฎีกา

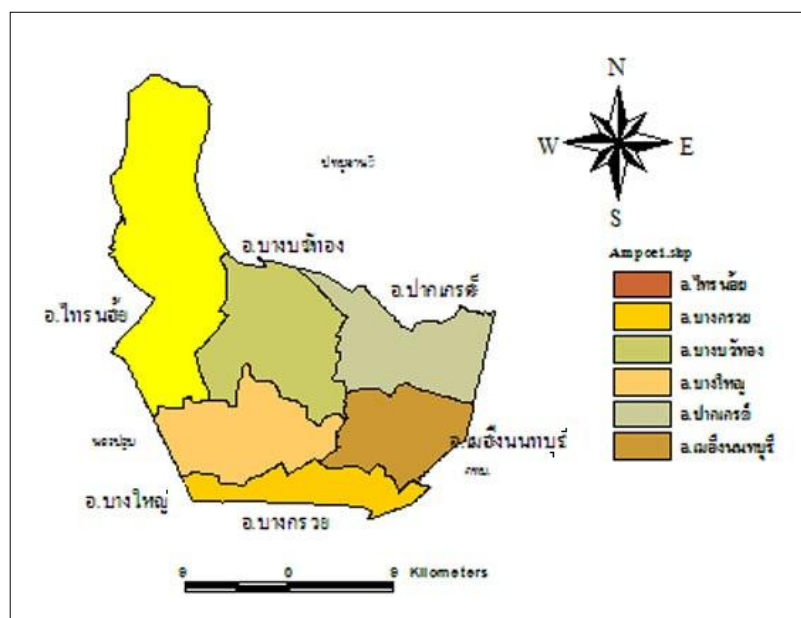
๒.๕ ข้อมูลพื้นฐานของพื้นที่การวิจัย

๒.๕.๑ ความเป็นมาของการปกครองที่พึงประสงค์ของพระสังฆาธิการในอำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี

จังหวัดนนทบุรี ตั้งอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาในเขตภาคกลาง ติดกับกรุงเทพมหานคร เป็นจังหวัดหนึ่งใน ๕ จังหวัดปริมณฑล ที่มีความเจริญในแทบทุกด้านเทียบเท่ากับกรุงเทพมหานคร และเป็นจังหวัดที่มีคนอาศัยอยู่หนาแน่นที่สุดอีกจังหวัดหนึ่งของประเทศไทยแต่ในท่ามกลางความเจริญของสังคมเมืองในปัจจุบัน นนทบุรีกลับมีสถานที่ท่องเที่ยวที่น่าสนใจ ดังตามไปด้วยเรื่องราวทาง

ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตแบบไทยดั้งเดิมและไทยผสมผสาน ให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสมากมายอย่างคาดไม่ถึงและด้วยทำเลที่ตั้งที่อยู่ใกล้เมืองหลวง มีการคมนาคมสะดวกทั้งทางบกและทางน้ำ ทำให้จังหวัดนนทบุรีในวันนี้ กลายเป็นเมืองท่องเที่ยวที่สำคัญอีกแห่งหนึ่ง ที่นักท่องเที่ยวไม่ควรมองข้าม จังหวัดนนทบุรี เป็นเมืองเก่าแก่มาดั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีมีความเป็นมาทางประวัติศาสตร์อันยาวนานกว่า ๔๖๐ ปี จังหวัดนนทบุรี ตั้งอยู่ในภาคกลาง บนฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาเป็นจังหวัด ๑ ใน ๕ ของจังหวัด มีเนื้อที่ ประมาณ ๖๒๒ ตารางกิโลเมตร (เมื่อเปรียบเทียบกับพื้นที่ของจังหวัดในภาคกลางทั้งหมด จังหวัดนนทบุรีมีขนาดเล็กเป็นที่ ๒ รองจากจังหวัดสมุทรสงครามโดยแม่น้ำเจ้าพระยาได้ตัดแบ่งพื้นที่ ของจังหวัดออกเป็น ๒ ส่วน คือ ฝั่งตะวันตกและฝั่งตะวันออกจังหวัดนนทบุรีอยู่ห่างจากกรุงเทพฯ ๒๐ กิโลเมตร ประกอบด้วยอำเภอทั้งหมด ๖ อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมืองนนทบุรี อำเภอปากเกร็ด อำเภอบางบัวทอง อำเภอบางใหญ่ อำเภอบางกรวย และอำเภอไทรน้อย มีองค์กรปกครองท้องถิ่นประกอบด้วย องค์การบริหารส่วนจังหวัด ๑ แห่งเทศบาลนคร ๒ แห่ง เทศบาลเมือง ๓ แห่ง เทศบาลตำบล ๖ แห่ง และองค์การบริหารส่วนตำบล ๓๔ แห่งพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่ม

๒.๖.๒ พื้นที่ตั้งของวัดในอำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี

แผนภาพที่ ๒.๕ แสดงแผนที่ของอำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี^{๘๑}

^{๘๑} ภูเกิลแผนที่ประเทศไทย, แผนที่อำเภออำเภอนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี, [ออนไลน์],แหล่งที่มา : <http://maps.google.co.th> [๒๓ ส.ค. ๒๕๕๘].

๒.๕.๓ จำนวนประชากรสงฆ์และวัดในอำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี

ปัจจุบันจังหวัดนนทบุรี เป็นจังหวัดหนึ่งที่มีการแบ่งเขตการปกครองเป็น ๖ อำเภอ มีวัดในเขตการปกครองของคณะสงฆ์จังหวัดนนทบุรี มีวัดที่เป็นมหรณพตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติมโดย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๙ จำนวนทั้งสิ้น ๑๘๒ วัด เป็นวัดพระอารามหลวง จำนวน ๓ วัด และวัดราษฎร์ จำนวน ๑๗๙ วัด

คณะสงฆ์อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี ปกครองโดยลำดับชั้นตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ โดยมีพระครูกิตติวิริยาภรณ์ เป็นเจ้าคณะอำเภอบางใหญ่ ได้แบ่งเขตการปกครองทางคณะสงฆ์ ออกเป็น ๗ ตำบล มีวัดในเขตปกครอง จำนวน ๒๓ วัด ได้แก่ ตำบลเสาธงหิน ตำบลบางม่วง เขต ๑ ตำบลบางม่วง เขต ๒ ตำบลบางแม่นาง ตำบลบางเลน ตำบลบ้านใหม่ และตำบลบางใหญ่ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๑. ตำบลเสาธงหิน มีวัดในเขตปกครอง จำนวน ๓ วัด และมีพระภิกษุสงฆ์จำนวน ๔๖ รูป ได้แก่

๑) วัดเสาธงหิน	๒) วัดราษฎร์ประครองธรรม
๓) วัดอินทร์	

๒. ตำบลบางม่วง เขต ๑ มีวัดในเขตปกครอง จำนวน ๓ วัด และมีพระภิกษุสงฆ์จำนวน ๕๐ รูป ได้แก่

๑) วัดพิบูลเงิน	๒) วัดคงคา
๓) วัดสังวรพิมลไพบูลย์	

๓. ตำบลบางม่วง เขต ๒ มีวัดในเขตปกครอง จำนวน ๔ วัด และมีพระภิกษุสงฆ์จำนวน ๕๓ รูป ได้แก่

๑) วัดพระเงิน	๒) วัดอัมพวัน
๓) วัดบางม่วง	๔) วัดปรางค์หลวง

๔. ตำบลบางแม่นาง มีวัดในเขตปกครอง จำนวน ๓ วัด และมีพระภิกษุสงฆ์จำนวน ๑๐๕ รูป ได้แก่

๑) วัดดอนสะแก	๒) วัดพระนอน
๓) วัดบางโค	

๕. ตำบลบางเลน มีวัดในเขตปกครอง จำนวน ๔ วัด และมีพระภิกษุสงฆ์จำนวน ๕๙ รูป
ได้แก่

๑) วัดบางเลนเจริญ	๒) วัดศรีราษฎร์
๓) วัดสวนแก้ว	๔) วัดสะแก

๖. ตำบลบ้านใหม่ มีวัดในเขตปกครอง จำนวน ๒ วัด และมีพระภิกษุสงฆ์จำนวน ๒๖ รูป
ได้แก่

๑) วัดต้นเชือก	๒) วัดหลังบาง

๗. ตำบลบางใหญ่ มีวัดในเขตปกครอง จำนวน ๔ วัด และมีพระภิกษุสงฆ์จำนวน ๗๓ รูป
ได้แก่

๑) วัดไผ่เหลือง	๒) วัดเอนกประดิษฐาราม
๓) วัดโดนด	๔) วัดส้มเกลี้ยง

๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยเรื่อง การบริหารงานปกครองคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการใน
อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี ผู้วิจัยได้สืบค้นจากงานวิจัยที่มีผู้ได้จัดทำไว้แล้ว มีรายละเอียด
ดังต่อไปนี้

๒.๖.๑ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหาร

จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหาร ที่มีนักวิชาการ/นักวิจัยได้จัดทำไว้แล้ว
พบว่า มีผลงานวิจัยแตกต่างกัน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

พระณัฐพล จิตธมโม (ปราปพินาศ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การบริหารงานวัดโดยการ
ประยุกต์ ใช้พรหมวิหาร ๔ ตามความคิดเห็นของพระสงฆ์ในเขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร” โดยพบผล
การศึกษาว่า การบริหารงานวัดโดยการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อ
จำแนกเป็นรายด้าน อยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อยตามค่าเฉลี่ย คือ ด้าน
การศาสนศึกษา ด้านสาธารณสงเคราะห์ ด้านสาธารณูปการ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้าน
การศึกษาสงเคราะห์และด้านการปกครอง ผลการเปรียบเทียบระดับการบริหารงานวัดโดยการ
ประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ ตามความคิดเห็นของพระสงฆ์ในเขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร จำแนกตาม
คุณลักษณะส่วนบุคคล พบว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นแตกต่างกันตามพรรษา และวุฒิการศึกษาบาลี
อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ส่วนพระสงฆ์ในวัดเขตธนบุรีที่มีอายุ วุฒิกการศึกษาสามัญ วุฒิ

การศึกษานักธรรม ต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารงานวัดตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของ พระสงฆ์ในวัดเขตนบุรี ไม่แตกต่างกัน^{๘๒}

พระครูวิสุทธาณันทคุณ (สุรศักดิ์ ครุฑธา) ได้วิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการวัดเขาช่องพราน จังหวัดราชบุรี” โดยพบผลการวิจัยว่า ๑) ประชาชนมีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการวัดเขาช่องพราน จังหวัดราชบุรี โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน คือ ด้านการปกครอง การศึกษาสงเคราะห์ ด้านการศาสนศึกษา ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการสาธารณูปการ และด้านการสาธารณสงเคราะห์ พบว่า ประชาชน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการวัดเขาช่องพราน อยู่ในระดับมากทุกด้าน ๒) การเปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชนต่อการบริหารจัดการวัดเขาช่องพรานจังหวัดราชบุรี จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล พบว่าประชาชนที่มีเพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และประสบการณ์ในการเข้าวัดที่ต่างกัน มีความคิดเห็นไม่ต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ ๓) ผลการศึกษาปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะในการบริหารจัดการวัดเขาช่องพราน จังหวัดราชบุรี ปัญหาในการบริหารจัดการวัดได้แก่ ปัญหาเรื่องการขาดทรัพยากรของวัดหรือบุคลากรหรือทีมงานในการทำปฏิบัติหน้าที่ด้านต่างๆ ในงานทั้ง ๖ ด้าน นั้นมีข้อจำกัด เพราะวัดพื้นที่กว้างขวางมาก ตลอดจนการบริหารจัดการวัดยังผูกขาดอยู่กับเจ้าอาวาสเพียงรูปเดียว ทำให้การควบคุมดูแลไม่ทั่วถึง ข้อเสนอแนะควรมีการเพิ่มทรัพยากรหรือบุคลากรที่สำคัญและมีคุณภาพ ตลอดทั้งสร้างทีมงานในการทำหน้าที่ในงานด้านต่างๆ ควรจัดระบบระเบียบกระจายงานกระจายอำนาจหน้าที่ให้แก่บุคลากรที่มีคุณภาพอย่างครอบคลุมและเหมาะสม การบริหารจัดการวัดเขาช่องพรานก็จะมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น^{๘๓}

พระครูพินิตสุตาคม (สมพงษ์ สุตาคม) ได้วิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการของเจ้าอาวาสวัดในเขตการปกครองคณะสงฆ์อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม” โดยพบผลการวิจัยว่า ๑) ระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์และกรรมการวัด ต่อการบริหารจัดการของเจ้าอาวาสวัดในเขตการปกครองคณะสงฆ์อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๒ และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน ทั้งด้านการปกครอง ด้านการศาสนศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการสาธารณูปการ และด้านการสาธารณสงเคราะห์ พบว่า พระสงฆ์และกรรมการวัด มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการของเจ้าอาวาสวัดในเขตการปกครอง

^{๘๒} พระณัฐพล จิตธมโม (ปราบพินาศ), “การบริหารงานวัดโดยการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ ตามความคิดเห็นของพระสงฆ์ในเขตนบุรี กรุงเทพมหานคร”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๑๒๔-๑๒๖.

^{๘๓} พระครูวิสุทธาณันทคุณ (สุรศักดิ์ ครุฑธา), “การบริหารจัดการวัดเขาช่องพราน จังหวัดราชบุรี”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๑๓๙-๑๔๐.

คณะสงฆ์อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม อยู่ในระดับมากทุกด้าน ๒) การเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์และกรรมการวัด ต่อการบริหารจัดการของเจ้าอาวาสวัดในเขตการปกครองคณะสงฆ์อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม พบว่า ในภาพรวมพระสงฆ์และกรรมการวัดมีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการของเจ้าอาวาสวัดในเขตการปกครองคณะสงฆ์อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม มีความคิดเห็นไม่แตกต่างกันตามสถานภาพพระสงฆ์ด้านอายุพรรษา วุฒิการศึกษาสามัญ วุฒิกีฬาทางธรรม สถานภาพกรรมการวัด ด้าน อายุ และวุฒิการศึกษาสามัญ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ ๓) ปัญหาและแนวทางแก้ไข พบว่า ด้านการปกครองควรมีการกระจายอำนาจให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วม แลกเปลี่ยนความคิดเห็นงานด้านการปกครองและด้านอื่น ๆ ด้านการ ศาสนศึกษา ยังขาดบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถ และจิตใจที่เสียสละเข้ามาทำงานด้านนี้ จึงควรจัดหาครูที่มีความรู้ความสามารถสอน ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ยังไม่มีความพร้อมในการจัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ จึงควรสนับสนุนให้มีการจัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติแผนกสามัญและจัดตั้งโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การจัดให้มีการบรรยายธรรมทางวิทยุกระจายเสียงหรือสถานีโทรทัศน์ ซึ่งยังขาดบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถด้านการเผยแผ่ธรรมอยู่พอสมควร ควรจัดตั้งศูนย์การปฏิบัติธรรมภายในวัดพร้อมทั้งมีอาจารย์สอนปฏิบัติธรรมที่มีความรู้ความสามารถเป็นที่ประจักษ์ ด้านการสาธารณูปการ ขาดการวางแผนอย่างเป็นระบบต่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ควรจัดตั้งคณะกรรมการวัดร่วมกับพระสงฆ์ที่มีความรู้ความสามารถมาจัดทำแผน พัฒนาวัดอย่างเป็นระบบมีแบบแผนที่ชัดเจน ด้านการสาธารณสงเคราะห์ต้องให้ความสำคัญในการสงเคราะห์ด้านจิตใจแก่ประชาชน ในฐานะที่วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน^{๘๔}

พระครูโสภณกิจวิบูล (สุรพล สุรพล) ได้วิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมของวัดพัฒนาตัวอย่างในจังหวัดนครปฐม” โดยพบผลการวิจัยว่า ๑) พระพุทธเจ้าทรงดำรงชีพเกี่ยวเนื่องกับธรรมชาติมาโดยตลอด เห็นได้จากพระองค์ประสูติ ตรัสรู้ ปรีณิพพาน และสถานที่แสดงธรรมล้วนอยู่ในป่า สถานที่พำนักของพระพุทธเจ้าและพระสาวก คือ ป่า ภูเขา โคนไม้ ถ้ำ ป่าช้า และยังมีข้อปฏิบัติสำหรับอยู่ป่าให้เหมาะสมอีก เมื่อการดำเนินชีวิตมีความเกี่ยวเนื่องกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างแยกจากกันไม่ได้ พระองค์ทรงมองเห็นประโยชน์และความสำคัญของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จึงได้ทรงวางรูปแบบการปฏิบัติตามพระธรรมวินัย ให้พระสงฆ์สาวกศึกษาและปฏิบัติให้สอดคล้องกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ๒) บทบาทที่สำคัญของพระสงฆ์คือการสืบทอดพระพุทธศาสนา มีหน้าที่อบรมสั่งสอนประชาชน โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ให้เข้ากับวิถีการดำเนินชีวิต

^{๘๔} พระครูพินิตสุตาคม (สมพงษ์ สุตาคม), “การบริหารจัดการของเจ้าอาวาสวัดในเขตการปกครองคณะสงฆ์อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสนศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๑๑๗-๑๑๘.

ดังจะ เห็นได้จากการพัฒนาความเจริญต่าง ๆ ของท้องถิ่น มักจะมีพระสงฆ์เป็นแกนนำ เพราะวิถีชีวิตของพระสงฆ์มีความเป็นอยู่เรียบง่าย สามารถปรับตัวให้เข้ากับธรรมชาติและอยู่กับธรรมชาติได้อย่างกลมกลืนเป็นอย่างดี ๓) ในมุมมองของเจ้าคณะจังหวัดและเจ้าอาวาสที่ให้สัมภาษณ์ ท่านใช้วิธีการบริหารจัดการตามหลักการของอดีตเจ้าอาวาส และประสบการณ์ที่ได้ประสบมา เป็นวิธีการในการบริหารจัดการ คือ การดูแล ซ่อมแซม รักษาสิ่งที่มีอยู่ให้คงสภาพที่จะใช้งานได้ หรือสร้างใหม่เพื่อทดแทนของเก่าที่หมดสภาพไปตามกาลเวลา แต่ยังคงไว้ซึ่งรูปแบบและสถาปัตยกรรมที่มีอยู่เก่านั้น หรืออาจเป็นแบบไทยประยุกต์ เพื่อเป็นการอนุรักษ์รักษาสถาปัตยกรรมนิยมประเพณีที่มีคุณค่า เพื่อเป็นมรดกสู่ชนรุ่นหลัง^{๔๕}

พระครูปลัดกิตติวัฒน์ (คชา ปญฺญารโ) ได้วิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการวัดของพระสังฆาธิการในอำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม” โดยพบผลการวิจัยว่า ๑) ความคิดเห็นของพระสงฆ์ซึ่งสังกัดในเขตปกครองคณะสงฆ์อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม ที่มีต่อการบริหารจัดการวัดของพระสังฆาธิการในอำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ๒) ผลการเปรียบเทียบการบริหารจัดการวัดของพระสังฆาธิการในอำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม ทดสอบสมมติฐานโดยการวิเคราะห์ความแตกต่างตัวแปร พบว่า อายุ จำนวนพรรษาและวุฒิการศึกษาทางเปรียญธรรม มีผลทำให้ความคิดเห็นของพระภิกษุสงฆ์ซึ่งสังกัดในเขตปกครองคณะสงฆ์อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม ที่มีต่อการบริหารจัดการวัดของพระสังฆาธิการในอำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ จึงเป็นการยอมรับสมมติฐานการวิจัย ส่วนตัวแปรทางด้านวุฒิการศึกษาทางสามัญและวุฒิการศึกษาทางธรรมนั้น ไม่แตกต่างกัน จึงเป็นการปฏิเสธสมมติฐานการวิจัยที่ตั้งไว้ ๓) ข้อเสนอแนะแนวทางในการบริหารจัดการวัดของพระสังฆาธิการในอำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม (๑) ด้านการปกครอง พบว่า ออกกฎระเบียบปฏิบัติของศิษย์วัดและผู้อาศัยอยู่ภายในวัดพร้อมกับบทลงโทษเมื่อทำผิดอย่างชัดเจน ควรจะดูแลพระภิกษุสามเณรได้ปกครองอย่างเป็นธรรม ควรให้มีการทำกิจกรรมร่วมกันบ่อยๆ ที่ก่อให้เกิดความสามัคคีในหมู่คณะ และควรเพิ่มบทลงโทษให้สมเหตุสมผลเมื่อเกิดกรณีพระภิกษุสามเณรไม่เชื่อฟังหรือไม่ปฏิบัติตามกฎระเบียบข้อบังคับ (๒) ด้านการศาสนศึกษา พบว่า ควรให้มีการให้ขวัญและกำลังใจแก่ผู้สอนและผู้เรียนแผนกนักธรรมและบาลี ต้องอธิบายถึงความสำคัญและประโยชน์ทางการศาสนศึกษา ให้ภิกษุสามเณรได้ปกครองได้เข้าใจอย่างทั่วถึง ควรส่งเสริมสนับสนุนให้ประชาชนและนักเรียนเรียนธรรมศึกษาอย่างทั่วถึง (๓) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ พบว่า พระสังฆาธิการควรส่งเสริมสนับสนุนการจัดตั้งโรงเรียนพุทธศาสนา ควรมี

^{๔๕} พระครูโสภณกิจวิบูล (สุรพล สุรพล), “การบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมของวัดพัฒนาตัวอย่างในจังหวัดนครปฐม”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า (๗).

เงินทุนเพื่อการศึกษาสงเคราะห์ (๔) ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พบว่า ควรจัดให้มีการฝึกอบรมในส่วนของการเผยแผ่ธรรมแก่พระภิกษุสงฆ์เพื่อให้เป็นไปตามรูปแบบเดียวกันและควรใช้สื่อที่ทันสมัยในการเผยแผ่ธรรม (๕) ด้านการสาธารณูปการ พบว่า ควรมีการปลูกฝังให้พระภิกษุสงฆ์ภายในวัดเกิดความเอาใจใส่ในการควบคุมดูแลและปฏิสังขรณ์ (๖) ด้านการสาธารณสงเคราะห์ พบว่า ควรจัดตั้งกองทุนเพื่อการศึกษาสงเคราะห์ขึ้นมาโดยเฉพาะและวัดกับชุมชนควรมีการจัดประชุมร่วมกันและวางแผนกันทำงานอย่างเป็นระบบ^{๘๖}

พระจรัส จิรปญโญ (เอี่ยมศรีเพ็ง) ได้วิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการงานของวัดโดยการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ ตามความคิดเห็นของพระสงฆ์ในอำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม” โดยพบผลการวิจัยว่า ๑) ระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการงานของวัดโดยการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ๒) การวิเคราะห์การเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระ สงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการงานของวัดโดยการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ ตามความคิดเห็นของพระ สงฆ์ในอำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล โดยภาพรวม พบว่า ส่วนใหญ่พระสงฆ์ ที่มีอายุ วุฒิการศึกษา วุฒิการศึกษานักรรมต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการงานของวัดโดยการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ ไม่แตกต่างกัน ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ ส่วนพระสงฆ์ที่มี พรรษาและวุฒิการศึกษากว่า ๒๐ ปี มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการงานของวัดโดยการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ซึ่งยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ ๓) ปัญหาส่วนใหญ่ในการบริหารจัดการงานของวัดโดยการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ พบว่า พระสังฆาธิการขาดความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการในองค์กร ขาดงบประมาณในการสนับสนุนการศึกษา ยังไม่มีการฝึกอบรมพระภิกษุสามเณรให้มีความรู้ในการเผยแผ่ ในด้านสิ่ง ก่อสร้างดูแลถาวรวัตถุยังขาดผู้ที่มีความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการอยู่อีกมากและวัดกับชุมชนขาดการติดต่อประสานงานที่ดีต่อกันในการจัดกิจกรรม ๔) ข้อเสนอแนะในการบริหารจัดการงานของวัดโดยการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ ตามความคิดเห็นของพระสงฆ์ในอำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม คือ พระสังฆาธิการควรมีความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการในองค์กร ควรหางบประมาณในการสนับสนุนการศึกษาจากภาครัฐ ควรมีการฝึกอบรมพระภิกษุสามเณรให้มีความรู้ความเข้าใจวิธีการเผยแผ่ธรรมะ ควรมีผู้ที่มีความรู้ความสามารถเข้ามาช่วยดูแลประสานงานในถาวรวัตถุภายในวัดให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยอยู่เสมอ และวัดกับชุมชนควรมีการประสานงานในการจัดกิจกรรมด้วย จากการสัมภาษณ์ทำให้เห็นว่าการบริหารจัดการงานของวัดโดย

^{๘๖} พระครูปลัดกิตติวัฒน์ (คชา ปญฺญโร), “การบริหารจัดการวัดของพระสังฆาธิการในอำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๑๓๔-๑๓๕.

การประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ ตามความคิดเห็นของพระสงฆ์ในอำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม มีการดำเนินอยู่แล้ว แต่ต้องมีการเพิ่มประสิทธิภาพให้มากขึ้น เพื่อส่งเสริมการบริหารจัดการงานของวัดให้พระภิกษุสงฆ์มีความรู้มากยิ่งขึ้น เพื่อเป็นแนวทางในการบริหารจัดการงานของวัดต่อไป^{๘๗}

สรุปว่า งานวิจัยเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการบริหารวัด มีผลการวิจัยโดยรวมเป็นการบริหารวัดในหลายๆ ด้าน ซึ่งโดยภาพรวมพระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการบริหารวัดแตกต่างกันตามสถานภาพส่วนบุคคล ดังนั้น ในการบริหารวัด ควรมีการออกกฎระเบียบปฏิบัติของวัด พร้อมกับบทลงโทษเมื่อทำผิดอย่างชัดเจน ควรจะดูแลพระภิกษุสามเณรได้ปกครองอย่างเป็นธรรม ควรให้มีการทำกิจกรรมร่วมกันบ่อยๆ ที่ก่อให้เกิดความสามัคคีในหมู่คณะ ผู้บริหารควรใช้หลักการทางพระพุทธศาสนาเป็นหลักในการบริหาร ซึ่งจะ使得การพัฒนาวัดมีความเจริญก้าวหน้ามากยิ่งขึ้น และส่งผลให้เกิดความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนาสืบต่อไปในอนาคต

๒.๖.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการปกครองคณะสงฆ์

จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการปกครองคณะสงฆ์ ที่มีนักวิชาการ/นักวิจัยได้จัดทำไว้แล้ว พบว่ามีผลงานวิจัยแตกต่างกัน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

พระเทพรัตนสุธี (สมศักดิ์ โชติณฺธโร) ได้วิจัยเรื่อง “บทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองของจังหวัดปทุมธานี” โดยพบผลการวิจัยว่า ๑) การบริหารกิจการคณะสงฆ์ได้มีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล หลักที่ใช้ในการบริหารครั้งนั้น คือ พระธรรมวินัย พระพุทธเจ้าทรงปกครองคณะสงฆ์โดยธรรมมาธิปไตย กล่าวคือ ทรงแสดงธรรมและบัญญัติพระวินัย เพื่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์และการพระพุทธศาสนา ปัจจุบันการบริหารกิจการคณะสงฆ์ เป็นไปตามกฎหมายอาศรัยสงฆ์ฉบับที่ ๑๕ ข้อที่ ๕ ว่าด้วยเรื่อง กิจการที่คณะสงฆ์จะต้องถือเป็นธุระหน้าที่ เพราะเป็นการคณะสงฆ์และการพระศาสนา หรือเพราะเกี่ยวกับการคณะสงฆ์และการพระศาสนา มี ๖ ฝ่าย คือ (๑) การเพื่อความเรียบร้อยดีงาม (๒) การศาสนศึกษา (๓) การศึกษาสงเคราะห์ (๔) การเผยแผ่พระพุทธศาสนา (๕) การสาธารณูปการ และ (๖) การสาธารณสงเคราะห์ ๒) การบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองของจังหวัดปทุมธานี พบว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อบทบาทการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองของจังหวัดปทุมธานี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละข้อพบว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากทุกข้อ ๓) ผลการ ศึกษาปัญหา อุปสรรค และแนวทางในการแก้ปัญหาในการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองของจังหวัดปทุมธานี

^{๘๗} พระจรัส จิรบุญโญ (เอี่ยมศรีเพ็ง), “การบริหารจัดการงานของวัดโดยการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ ตามความคิดเห็นของพระสงฆ์ในอำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๑๓๗-๑๓๘.

พบว่า ปัญหาที่สำคัญได้แก่ พระสงฆ์บางรูปไม่เข้าใจพระธรรมวินัยและกฎหมายคณะสงฆ์ และผู้ปกครองขาดการเปิดโอกาสให้พระภิกษุ สามเณร มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย วางกฎระเบียบ และการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ทางปกครอง แนวทางในการแก้ไขปัญหา ได้แก่ ควรอบรมพระภิกษุ สามเณรให้มีสมณสัญญาและอบรมในเรื่องพระธรรมวินัย จรรยา มารยาทการปฏิบัติอันเกี่ยวกับพิธี หรือแบบอย่างที่ดี และมีการดูแลพระสงฆ์ภายในวัดอย่างทั่วถึงเท่าเทียมกันและเป็นธรรม รวมทั้งมีการยกย่องและชมเชยพระสงฆ์ที่ปฏิบัติตามกฎระเบียบ กิจวัตรอย่างสม่ำเสมอ^{๘๘}

พระสนธยา มงคลโก ได้วิจัยเรื่อง “ศึกษาเปรียบเทียบบทบาทของพระสังฆาธิการในการปกครองคณะสงฆ์กรุงเทพมหานคร : กรณีศึกษาเขตบางแคและเขตหนองแขม” โดยพบผลการวิจัยว่า ๑) พระภิกษุ มีทัศนคติต่อบทบาทในการปกครองคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการ โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า พระภิกษุมีทัศนคติต่อบทบาทในการปกครองคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการ อยู่ในระดับปานกลางเกือบทุกข้อ ยกเว้น เรื่องการจัดให้มีการประชุมคณะกรรมการวัด มีการวางแผนการดำเนินงานและจัดโครงการเพื่อการพัฒนาวัดอย่างต่อเนื่อง เรื่องการปกครอง และสอดส่องให้คฤหัสถ์ที่มาพำนักอยู่ภายในวัดปฏิบัติ ตามระเบียบต่างๆ ของวัดอย่างเคร่งครัด และเรื่องการกำกับดูแลและจัดศาสนสมบัติของวัดให้เป็นระเบียบและเรียบร้อยดีงาม อยู่ในระดับมาก ๒) เปรียบเทียบบทบาทของพระสังฆาธิการในการปกครองคณะสงฆ์ กรุงเทพมหานคร : กรณีศึกษาเขตบางแคและเขตหนองแขม พบว่า พระภิกษุ ในปกครองคณะสงฆ์ เขตบางแคและเขตหนองแขม มีทัศนคติต่อบทบาทของพระสังฆาธิการในการปกครองคณะสงฆ์ โดยภาพรวม ไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ ๓) ผลการศึกษาปัญหา อุปสรรคและแนวทางในการปกครองคณะสงฆ์ ทั้งสองเขต พบว่า ทั้งสองเขตมีปัญหา อุปสรรค คล้ายคลึงกันซึ่งได้แก่ ปัญหาเรื่องบุคลากรที่จะทำหน้าที่คอยสอดส่องผู้ได้ปกครองและคฤหัสถ์ที่มาพำนักอยู่ภายในวัด ให้ปฏิบัติตามระเบียบต่างๆ มิไม่เพียงพอ พระสังฆาธิการบางรูปยังปฏิบัติตนไม่สอดคล้องกับกฎระเบียบที่วางไว้ ในการปกครองคณะสงฆ์ ไม่ว่าจะพระราชาบัญญัติการปกครองคณะสงฆ์ หรือวินัยที่จำเป็นสำหรับการปกครองผู้ได้บังคับบัญชา แนวทางในปกครอง เช่น ควรแต่งตั้งบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถ ให้เป็นผู้มีหน้าที่ในการสอดส่องดูแลความเรียบร้อยต่างๆ ภายในวัด และควรมีการอบรมความรู้เกี่ยวกับหลักการปกครองคณะสงฆ์ ให้กับพระสังฆาธิการอย่างสม่ำเสมอ^{๘๙}

^{๘๘} พระเทพรัตนสุธี (สมศักดิ์ โชติธโร), “บทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองของจังหวัดปทุมธานี”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๑๒๑-๑๒๒.

^{๘๙} พระสนธยา มงคลโก, “ศึกษาเปรียบเทียบบทบาทของพระสังฆาธิการในการปกครองคณะสงฆ์กรุงเทพมหานคร : กรณีศึกษาเขตบางแคและเขตหนองแขม”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๙๔-๙๕.

พระครูพิพิธพัฒนโสภณ (สุบิน สุขเมโธ) ได้วิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” โดยพบผลการวิจัยว่า ๑) การบริหารกิจการคณะสงฆ์ได้มีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล หลักที่ใช้ในการบริหารครั้งนั้น คือ พระธรรมวินัย พระพุทธเจ้าทรงปกครองคณะสงฆ์โดยธรรมาธิปไตย กล่าวคือ ทรงแสดงธรรมและบัญญัติพระวินัยเพื่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์และการพระพุทธศาสนาปัจจุบันการบริหารกิจการคณะสงฆ์ เป็นไปตามกฎหมายอาณัติฉบับที่ ๑๕ ข้อที่ ๕ ว่าด้วยเรื่องการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ได้แก่ หน้าที่การปกครองคณะสงฆ์ต้องถือเป็นฐานะหน้าที่เพราะการที่คณะสงฆ์และการพระพุทธศาสนา หรือเพราะเกี่ยวกับการคณะสงฆ์และการพระพุทธศาสนามี ๖ ด้าน คือ (๑) การปกครอง (๒) การศาสนศึกษา (๓) การศึกษาสงเคราะห์ (๔) การเผยแผ่พระพุทธศาสนา (๕) การสาธารณูปการ (๖) การสาธารณสงเคราะห์ ๒) ผลการเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของพระภิกษุ ที่มีต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล พบว่าพระภิกษุที่มีอายุ พรรษา ตำแหน่งทางคณะสงฆ์ และวุฒิการ ศึกษาทางธรรมต่างกันมีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ไม่แตกต่างกัน ส่วนพระภิกษุที่มีวุฒิการศึกษาทางเปรียญธรรม และวุฒิการศึกษาทางสามัญต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ๓) ปัญหาอุปสรรค และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า พระสงฆ์บางรูปไม่เข้าใจพระธรรมวินัยและกฎหมายคณะสงฆ์ และผู้ปกครองขาดการเปิดโอกาสให้พระภิกษุสามเณร มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย วางกฎระเบียบ และการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ทาง การปกครอง เพื่อเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหา ได้แก่ การอบรมพระภิกษุสามเณร ให้มีสมณสัญญาและการอบรมในเรื่องพระธรรมวินัย จรรยา มารยาทในการปฏิบัติ อันเกี่ยวเนื่องด้วยพิธีหรือแบบอย่างที่ดี และมีการดูแลพระสงฆ์ภายในวัดอย่างทั่วถึงเท่าเทียมกันและเป็นธรรม รวมทั้งยกย่องพระสงฆ์ที่ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบในกิจวัตรอย่างสม่ำเสมอ^{๑๐}

พระใบฎีกาสมชาย ธมมธโร (สีหบุตร) ได้วิจัยเรื่อง “บทบาทพระสังฆาธิการด้านการปกครองคณะสงฆ์ ในอำเภอเสนาให้ จังหวัดสระบุรี” โดยพบผลการวิจัยว่า ๑) ความคิดเห็นของพระสังฆาธิการที่มีต่อบทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ด้านการปกครองของพระสังฆาธิการ ในอำเภอเสนาให้ จังหวัดสระบุรี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายละเอียดแต่ละด้านพบว่า บทบาท

^{๑๐} พระครูพิพิธพัฒนโสภณ (สุบิน สุขเมโธ), “ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”, *วิทยานพนธ์พุทธศาสนมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๑๑๓-๑๑๔.

การบริหารกิจการคณะสงฆ์ ด้านการปกครองของพระสังฆาธิการอยู่ในระดับมากทุกด้านตามลำดับ คือ ด้านการปกครองตามพระธรรมวินัย ด้านการปกครองตามกฎหมายคณะสงฆ์ ด้านการปกครองภายในวัด ๒) การเปรียบเทียบคุณภาพการความคิดเห็นของพระสังฆาธิการที่มีต่อบทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ด้านการปกครองของพระสังฆาธิการ ในอำเภอเสนาห์ จังหวัดสระบุรี จำแนกตามอายุ พรรษา วุฒิการศึกษาทางโลก วุฒิการศึกษาทางธรรมไม่แตกต่างกัน ส่วนพระสังฆาธิการที่มีวุฒิการศึกษาบาลีต่างกัน มีความคิดเห็นแตกต่างกัน ๓) ปัญหา อุปสรรคเกี่ยวกับบทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ด้านการปกครองของพระสังฆาธิการ ในอำเภอเสนาห์ จังหวัดสระบุรี (๑) ผู้บริหารสั่งงานปฏิบัติการได้ไม่ค่อยสมบูรณ์ตามพระธรรมวินัย (๒) การออกกฎระเบียบข้อบังคับของพระธรรมวินัย พระสังฆาธิการส่วนใหญ่ไม่ค่อยตั้งใจเท่าที่ควร (๓) ชาวบ้านบางคนยังไม่เข้าใจกฎระเบียบพระธรรมวินัยภายในวัด (๔) การขัดแย้งกันและไม่เข้าใจกันในเรื่องพระธรรมวินัย (๑) ขาดความเด็ดขาดในการดูแล เคร่งครัดตามกฎหมายคณะสงฆ์เกินไป (๒) การไม่เชื่อฟังคำสั่งสอนของผู้บังคับบัญชาในข้อกฎหมายคณะสงฆ์ (๓) การติดต่อสื่อสารไม่ชัดเจน เนื้อหาต่อการทำงานของคณะสงฆ์ (๔) ขาดความกระตือรือร้นในการทำงานตามกฎหมายของคณะสงฆ์ (๑) การไม่ให้ความเคารพกันของผู้บวชก่อนหลัง (๒) พระภิกษุสามเณรมีมาก จึงทำให้ผู้ปกครองดูแลไม่ทั่วถึง (๓) ผู้ปกครองไม่ทราบปัญหาที่แท้จริงของผู้ได้บังคับบัญชา (๔) พระเถระผู้ใหญ่ไม่ค่อยใกล้ชิดกับพระภิกษุสามเณรเท่าที่ควร^{๑๑}

พระครูสังวรสาธุวัตร (สำรวย ส่วโร) ได้วิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสังฆาธิการด้านการปกครองคณะสงฆ์อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม” โดยพบผลการวิจัยว่า ๑) พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสังฆาธิการด้านการปกครองคณะสงฆ์ อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ๒) ผลการเปรียบเทียบบทบาทของพระสังฆาธิการด้านการปกครองคณะสงฆ์ อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม ทดสอบสมมติฐานโดยการวิเคราะห์ความแตกต่างตัวแปรพบว่า อายุ จำนวนพรรษา วุฒิการศึกษาทางธรรม วุฒิการศึกษาทางบาลี และวุฒิการศึกษาทางสามัญ มีผลให้ความคิดเห็นของพระภิกษุสงฆ์ที่มีต่อบทบาทของพระสังฆาธิการด้านการปกครองคณะสงฆ์ อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม ไม่แตกต่างกัน จึงเป็นการปฏิเสธสมมติฐานการวิจัยทุกข้อที่ตั้งไว้ ๓) ผลการศึกษาปัญหา อุปสรรค และแนวทางในการแก้ปัญหาบทบาทของพระสังฆาธิการด้านการปกครองคณะสงฆ์ อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม พบว่า ขาดการเอาใจใส่ดูแลอย่างใกล้ชิด ผู้บริหารสั่งงานปฏิบัติการได้ไม่ค่อยสมบูรณ์ตามนโยบาย และขาดพระที่มีความรู้ความสามารถในการให้ความรู้ในการปกครอง แนวทางในการแก้ไขปัญหา ได้แก่ ควรดูแลพระสงฆ์ให้ทั่วถึงและเสมอภาค

^{๑๑}พระใบฎีกาสมชาย ธมฺมธโร (สีหบุตร), “บทบาทพระสังฆาธิการด้านการปกครองคณะสงฆ์ ในอำเภอเสนาห์ จังหวัดสระบุรี”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๑๒๐-๑๒๑.

ทั้งต้องสนับสนุนให้การศึกษากับพระภิกษุสงฆ์ในอำเภอนครชัยศรีเพื่อจะได้มีพระภิกษุสงฆ์ที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น^{๙๒}

สรุปได้ว่า การวิจัยเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการปกครองคณะสงฆ์ มีผลการวิจัยโดยรวมคือ การทำหน้าที่ในการบริหารปกครองวัดของเจ้าอาวาส ซึ่งเป็นพระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองทางคณะสงฆ์ จำเป็นที่จะต้องมีการออกนโยบายและแนวทางปฏิบัติในทางปกครอง ทั้งนี้เนื่องจากการออกนโยบายเป็นสิ่งสำคัญที่พระสังฆาธิการต้องปฏิบัติตามระเบียบทางด้านการปกครอง เป็นภารกิจที่จะช่วยส่งเสริมทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรือง และสร้างศรัทธาของพุทธศาสนิกชน เพื่อเป็นการควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม เป็นงานเกี่ยวกับการปกครองพระภิกษุสามเณร ตลอดจนคุณุศลที่อยู่ที่อยู่ในวัดให้ประพฤติปฏิบัติตนให้ถูกต้อง เรียบร้อยดีงาม

๒.๖.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพระสังฆาธิการ

จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพระสังฆาธิการ ที่มีนักวิชาการ/นักวิจัยได้จัดทำไว้แล้ว พบว่ามีผลงานวิจัยแตกต่างกัน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

พระครูสันติธรรมภริต (บุญชัย นาควิไล) ได้วิจัยเรื่อง “บทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ จังหวัดราชบุรี” โดยพบผลการวิจัยว่า ๑) บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดราชบุรี ทั้ง ๖ ด้าน โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดราชบุรี ในด้านการปกครองอยู่ในระดับมาก ส่วนในด้านการศาสนศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการสาธารณูปการ และด้านการสาธารณสงเคราะห์ พระสังฆาธิการของคณะสงฆ์จังหวัดราชบุรีมีบทบาทอยู่ในระดับปานกลาง ๒) บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดราชบุรี จำแนกตามสภาพส่วนบุคคลโดยรวม พระสังฆาธิการที่มี ตำแหน่งและประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่พระสังฆาธิการ ต่างกัน มีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดราชบุรี แตกต่างกัน ซึ่งยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ สำหรับพระสังฆาธิการที่มี อายุ พรรษา ฐณิการศึกษาสามัญ ฐณิการ ศึกษาทางธรรม และฐณิการศึกษากฎเปรียญธรรม ต่างกัน มีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดราชบุรี ไม่แตกต่างกัน ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ ๓) ปัญหาส่วนใหญ่ของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดราชบุรี คือการกระจายอำนาจหน้าที่ให้ครอบคลุมพื้นที่ทั้งจังหวัดราชบุรี ปัญหาการขาดแคลนบุคลากรทางการศึกษา และการเผยแผ่

^{๙๒} พระครูสังวรสาธุวัตร (สาร์วย ส่วโร), “บทบาทของพระสังฆาธิการด้านการปกครองคณะสงฆ์อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต* (การจัดการเชิงพุทธ), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๑๑๘.

พระพุทธศาสนาที่มีคุณภาพและประสิทธิภาพ ตลอดจนไม่มีหน่วยงานที่รองรับการทำงานอย่างเป็นรูปธรรม ดังนั้น พระสังฆาธิการของคณะสงฆ์จังหวัดราชบุรีทุกตำแหน่งทุกหน้าที่ ควรมีการเพิ่มบุคลากรให้เพียงพอและควรเสริมปรับปรุงและเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติหน้าที่ให้มากยิ่งขึ้น และควรมีการกระจายอำนาจหน้าที่กระจายการปฏิบัติงานอย่างครอบคลุมทุกพื้นที่ของจังหวัดราชบุรีอย่างเหมาะสม ประกอบกับควรทำงานอย่างมีระบบเป็นแนวทางเดียวกัน และมีเครือข่ายรวมมือกัน โดยการใช้ความรู้ความสามารถของบุคลากรให้เต็มศักยภาพ ตลอดจนมีความประพฤติดีงามด้วยศีลาจารวัตรตามหลักพระธรรมวินัย มีความอดทน เสียสละทุ่มเทอย่างจริงจัง เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนาต่อไป^{๙๓}

พระครูอาทรธัญญานุรักษ์ (มนตรี จิตสัสโล) ได้วิจัยเรื่อง บทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารงานเผยแผ่ของคณะสงฆ์ : กรณีศึกษาคณะสงฆ์จังหวัดปทุมธานี โดยพบผลการวิจัยว่า การเผยแผ่ศาสนาธรรม เป็นการประกาศหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนาแก่ประชาชน โดยมุ่งเน้นให้ประชาชนได้มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรม แล้วน้อมนำไปประพฤติปฏิบัติใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต โดยวิธีที่ภิกษุสงฆ์ใช้ในการเผยแผ่ศาสนาธรรมในปัจจุบันมีหลายวิธี ได้แก่การเทศนาธรรม ปาฐกถาธรรม อภิปรายธรรม สนทนาธรรม การสอนวิปัสสนากรรมฐานและการใช้สื่อประกอบการสอนธรรมะจะเลือกใช้วิธีใดขึ้นอยู่กับลักษณะของผู้รับ โดยมีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นงานที่มีความสำคัญในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน บทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการเผยแผ่ในจังหวัดปทุมธานี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อจำแนกเป็นรายข้อพบว่า ทุกข้อมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ปัญหา อุปสรรค ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการเผยแผ่ในจังหวัดปทุมธานี คือ มีการจัดอบรมความรู้ให้แก่พระภิกษุสามเณรที่จะทำหน้าที่ในการเผยแผ่ค่อนข้างน้อย ทำให้พระภิกษุและสามเณรขาดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้แก่ประชาชนขาดงบประมาณในการดำเนินการด้านเผยแผ่ บุคลากรด้านการเผยแผ่มีไม่มากนัก ขาดทีมงานที่เข้มแข็งเพื่อช่วยกันทำงานด้านเผยแผ่ อีกทั้งยังไม่ได้ได้รับความร่วมมือเท่าที่ควร ผู้ทำหน้าที่เผยแผ่ยังบกพร่องในเรื่องอาจารย์หรือความประพฤติ การเผยแผ่ยังไม่ได้ได้รับการสนับสนุนเท่าที่ควรและในการเผยแผ่พระศาสนาบางครั้งไม่สอดคล้องกับความต้องการของพุทธศาสนิกชน แนวทางในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการเผยแผ่ในจังหวัดปทุมธานี คือควรเพิ่มการจัดอบรมและเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้แก่พระภิกษุสามเณรภายในวัดให้มากกว่านี้ เพื่อให้พระภิกษุและสามเณรสามารถเผยแผ่พระพุทธศาสนา ให้แก่ประชาชนได้ถูกต้องตรงตามหลักธรรมใน

^{๙๓} พระครูสันติธรรมาภิรัต (บุญชัย นาควิไล), “บทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดราชบุรี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๑๕๕-๑๕๖.

พระพุทธศาสนา ควรตั้งทุนมูลนิธิเพื่อเตรียมดำเนินการเผยแผ่ไว้โดยเฉพาะ ควรจัดหาบุคลากรด้านการเผยแผ่เพิ่มเติม ต้องเริ่มต้นสร้างทีมงานในกลุ่มพระเผยแผ่ด้วยกันแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันและกัน ควรมีการฝึกฝนอบรมในเรื่องอาจารย์ความประพฤติตลอดถึงฝ่ายปกครองก็ต้องดูแล พระภิกษุสามเณรอย่างเคร่งครัด^{๙๔}

พระครูสุวิมลสมุทรกิจ (บุญชู ยโสธโร) ได้วิจัยเรื่อง “บทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม” โดยพบผลการวิจัยว่า บทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ๑) ด้านการปกครอง โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า บทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านการปกครอง อยู่ในระดับมากทุกข้อ ๒) ด้านการศาสนศึกษา โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า บทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านการศาสนศึกษา อยู่ในระดับมากทุกข้อ ๓) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า บทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านการศึกษาสงเคราะห์อยู่ในระดับปานกลาง ๒ ข้อ ได้แก่ การตั้งทุนสงเคราะห์การศึกษาแก่เด็กและเยาวชนในทุกระดับชั้น และการจัดตั้งและส่งเสริมโรงเรียนการกุศลของวัดเพื่อสงเคราะห์เด็กเยาวชน ส่วนข้ออื่นๆ ที่เหลืออยู่ในระดับมากทุกข้อ ๔) ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า บทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา อยู่ในระดับมากทุกข้อ ๕) ด้านการสาธารณูปการโดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า บทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านการสาธารณูปการ อยู่ในระดับมากทุกข้อและ ๖) ด้านการสาธารณสงเคราะห์ โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า บทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านการสาธารณสงเคราะห์ อยู่ในระดับมากทุกข้อ^{๙๕}

พระมหาวิระ วีระาโณ (วรานุสรณ์) ได้วิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดอ่างทอง” โดยพบผลการวิจัยว่า ๑) ความคิดเห็นเกี่ยวกับประสิทธิภาพของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดอ่างทอง โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อ

^{๙๔} พระครูอาทรธัญญานุรักษ์ (มนตรี จิตสโร), “บทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารงานเผยแผ่ของคณะสงฆ์ : กรณีศึกษาคณะสงฆ์จังหวัดปทุมธานี”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๑๐๘-๑๐๙.

^{๙๕} พระครูสุวิมลสมุทรกิจ (บุญชู ยโสธโร), “บทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๑๒๗-๑๒๘.

พิจารณารายด้าน พบว่า พระสังฆาธิการมีประสิทธิภาพในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครอง โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ด้านการศาสนศึกษา ด้านการสาธารณูปการ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านสาธารณสงเคราะห์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง พระสังฆาธิการมีประสิทธิภาพมากที่สุดคือด้านการปกครอง อยู่ในระดับมาก ส่วนพระสังฆาธิการมีประสิทธิภาพน้อยที่สุดคือด้านการศึกษาสงเคราะห์ อยู่ในระดับปานกลาง ๒) ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบประสิทธิภาพของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดอ่างทอง พบว่า พระภิกษุ สามเณรผู้ตอบแบบสอบถาม ที่มีวุฒิการศึกษาสามัญ วุฒิกศศึกษาทางธรรม และวัดในเขตอำเภอ แตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดอ่างทอง ไม่แตกต่างกัน ส่วนพระภิกษุ สามเณรผู้ตอบแบบสอบถาม ที่มีสถานภาพ อายุ พรรษา และวุฒิกศศึกษาทางเปรียญธรรม แตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดอ่างทอง แตกต่างกัน ๓) เพื่อศึกษาปัญหาอุปสรรค ข้อเสนอแนะ ต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดอ่างทอง พบปัญหาใน ๓ ด้าน คือ ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และด้านการสาธารณสงเคราะห์ พระสังฆาธิการในจังหวัดอ่างทอง ให้ความอนุเคราะห์ สงเคราะห์แก่พุทธศาสนิกชนไม่ทั่วถึงเท่าที่ควร^{๙๖}

พระมหาสมชาย สุนติกโร (ชุ่มจิต) ได้วิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านสาธารณูปการของวัดในจังหวัดปทุมธานี” โดยพบผลการวิจัยว่า ๑) บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านสาธารณูปการของวัดในจังหวัดปทุมธานี พบว่า พระภิกษุมีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านสาธารณูปการของวัดในจังหวัดปทุมธานี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละด้าน พบว่า พระภิกษุมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากทุกข้อ ๒) ผลการเปรียบเทียบบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านสาธารณูปการของวัดในจังหวัดปทุมธานี ทดสอบสมมติฐานโดยการวิเคราะห์ความแตกต่างตัวแปร พบว่า พระสงฆ์ที่มีอายุ พรรษา วุฒิกศศึกษาสามัญ วุฒิกศศึกษานักธรรม วุฒิกศศึกษาบาลีและตำแหน่งที่ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านสาธารณูปการของวัดในจังหวัดปทุมธานี ไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ ๓) ผลการ ศึกษาปัญหา อุปสรรค และแนวทางในการแก้ปัญหามหาบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านสาธารณูปการของวัดในจังหวัดปทุมธานี ได้แก่ (๑) ปัญหาเกี่ยวกับการขาดความรู้ในการวางแผนการพัฒนาวัด (๒) ปัญหา

^{๙๖}พระมหาวีระ วีระญาณ (วรานุสรณ์), “ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดอ่างทอง”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสนศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๑๕๑-๑๕๒.

เกี่ยวกับงบประมาณในการก่อสร้างบูรณะซ่อมแซมไม่เพียงพอ (๓) ปัญหาเกี่ยวกับการให้ความรู้ในการจัดการศาสนสมบัติของวัดยังไม่เป็นระบบ จึงมีข้อเสนอแนะ ประกอบด้วย (๑) ควรให้ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาวัดให้เป็นไปในแนวเดียวกัน (๒) ควรวางแผนผังในการก่อสร้างให้เหมาะสมและพอเพียงแก่การใช้ประโยชน์ (๓) ควรตั้งคณะกรรมการควบคุมดูแล ในการดำเนินการจากพระสังฆาธิการในเขตนั้นๆ (๔) ควรให้ความรู้แก่บุคลากรที่มีหน้าที่เกี่ยวกับการดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติของวัดอย่างต่อเนื่อง ๔) สรุปผลการสัมภาษณ์เกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านสาธารณูปการของวัดในจังหวัดปทุมธานี แบ่งออกเป็นรายด้านได้ดังนี้ (๑) ด้านการพัฒนาวัด โดยภาพรวมมีการพัฒนาวัดอย่างมีแบบแผนโดยมีพระสังฆาธิการที่มีหน้าที่รับผิดชอบระดับวัดได้ดำเนินการที่เจ้าคณะผู้ปกครองได้ให้นโยบายเกี่ยวกับการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน (๒) ด้านการก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะ พระสังฆาธิการควรปรับปรุงสภาพแวดล้อมและภูมิทัศน์ของวัดให้มีความสะอาดร่มรื่นสวยงาม (๓) ด้านการดูแลรักษาและการจัดการศาสนสมบัติของวัด พระสงฆ์เจ้าคณะผู้ปกครองควรที่จะได้ตรวจเยี่ยมให้คำแนะนำแก่พระสังฆาธิการระดับวัด หรือจัดการประชุมอบรมบุคลากรที่มีหน้าที่อย่างมีระบบแบบแผน^{๔๗}

สรุปได้ว่า การวิจัยเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพระสังฆาธิการ มีผลการวิจัยโดยรวมคือ บทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ที่มีประสิทธิภาพนั้น จะต้องมีความสอดคล้องกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ที่ทางมหาเถรสมาคมกำหนดขึ้น ทั้งนี้พระสังฆาธิการจะต้องมีหลักปฏิบัติ ในการบริหารให้มีความสอดคล้องตามหลักพระธรรมวินัยและกฎหมายมหาเถรสมาคม ระเบียบ คำสั่ง หรือพระบัญชาของสมเด็จพระสังฆราช เพื่อความเรียบร้อยดีงามในหมู่สงฆ์ และเพื่อให้กิจการคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้าน ได้แก่ ด้านการปกครอง ด้านการศาสนศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่ ด้านการสาธารณูปการ และด้านการสาธารณสงเคราะห์ ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น และควรที่จะสนับสนุนบุคลากรหรือสร้างทีมงานที่เข้มแข็งเพื่อช่วยกันทำงานด้านเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้แก่ประชาชนได้อย่างถูกต้องตรงตามหลักธรรม ควรสร้างประชาธิปไตยให้เกิดขึ้นกับชุมชน และควรวางตัวเป็นแบบอย่างในการประพฤติปฏิบัติให้น่าเคารพเลื่อมใส

จากการทบทวนเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพระสังฆาธิการ ผู้วิจัยจึงได้สังเคราะห์แนวคิดหลักของนักวิชาการ สามารถสรุปได้ตารางที่ ๒.๑๔

^{๔๗} พระมหาสมชาย สนติกโร (ชุ่มจิต), “บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านสาธารณูปการของวัดในจังหวัดปทุมธานี”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสนศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๑๕๓-๑๕๕.

ตารางที่ ๒.๑๒ แสดงการสังเคราะห์งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหาร

ลำดับ	ชื่อเรื่อง	นักวิจัย/หน่วยงาน	ปี พ.ศ.	ประเภทงานวิจัย	ผลการวิจัย
๑	การบริหารงานวัดโดยการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ ตามความคิดเห็นของพระสงฆ์ในเขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร	พระณัฐพล จิตธิมโม (ปราบพินาศ), (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)	๒๕๕๒	ปริมาณ	การบริหารงานวัดโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ผลการเปรียบเทียบพบว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นแตกต่างกัน ตามพรรษา และวุฒิการศึกษาบาลี ส่วนพระสงฆ์ที่มีอายุ วุฒิกการศึกษาสามัญ วุฒิกศึกษานักธรรมต่างกันความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน
๒	การบริหารจัดการวัดเขาช่องพราน จังหวัดราชบุรี	พระครูวิสุทธนันท์คุณ (สุรศักดิ์ ครุฑธา), (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)	๒๕๕๔	ปริมาณ	ความคิดเห็น โดยรวมอยู่ในระดับมาก การเปรียบเทียบพบว่า ประชาชนที่มีเพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และการเข้าวัดที่ต่างกัน มีความคิดเห็นไม่ต่างกัน ปัญหาอุปสรรค ขาดบุคลากร เจ้าอาวาสผูกขาดกับการบริหาร ข้อเสนอแนะ ควรเพิ่มบุคลากร ควรมีการกระจายอำนาจ
๓	การบริหารจัดการของเจ้าอาวาสวัดในเขตปกครองคณะสงฆ์อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม	พระครูพินิตสุตาคม (สมพงษ์ สุตาคม), (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)	๒๕๕๔	ปริมาณ	ความคิดเห็นของพระสงฆ์โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก การเปรียบเทียบ สถานภาพพระสงฆ์ด้านอายุพรรษา วุฒิกการศึกษาสามัญ วุฒิกศึกษาทางธรรม สถานภาพกรรมการวัด ด้านอายุ และวุฒิการศึกษาสามัญ มีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ ๒.๑๒ (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อเรื่อง	นักวิจัย/หน่วยงาน	ปี พ.ศ.	ประเภท งานวิจัย	ผลการวิจัย
๔	การบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมของวัดพัฒนาตัวอย่างในจังหวัดนครปฐม	พระครูโสภณกิจวิบูล (สุรพล สุรพล), (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)	๒๕๕๕	คุณภาพ	พระพุทธรูปทรงวางรูปแบบการปฏิบัติ ให้พระสงฆ์ศึกษาปฏิบัติให้สอดคล้องกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม บทบาทที่สำคัญของพระสงฆ์คืออบรมสั่งสอนประชาชน วิธีการบริหารจัดการ คือ ดูแล ซ่อมแซม รักษาสิ่งที่มีอยู่ให้คงสภาพที่จะใช้งานได้
๕	การบริหารจัดการวัดของพระสังฆาธิการในอำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม	พระครูปลัดกิตติวัฒน์ (คชา ปญฺญารโ), (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)	๒๕๕๕	ปริมาณ	ความคิดเห็นของพระสงฆ์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ผลการเปรียบเทียบพบว่า อายุ จำนวนพรรษาและวุฒิการศึกษาทางเปรียญธรรม มีผลทำให้ความคิดเห็นแตกต่างกัน ข้อเสนอแนะ ออกกฎระเบียบพร้อมบทลงโทษเมื่อทำผิด
๖	การบริหารจัดการงานของวัดโดยการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ ตามความคิดเห็นของพระสงฆ์ในอำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม	พระจรัส จิรปุณฺโณ (เอี่ยมศรีเพ็ง), (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)	๒๕๕๖	ปริมาณ/ คุณภาพ	ความคิดเห็นของพระสงฆ์โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก การเปรียบเทียบพบว่า พระสงฆ์ที่มีอายุ วุฒิการศึกษา นักธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน ปัญหา พระสังฆาธิการขาดความรู้ ขาดงบประมาณสนับสนุน ข้อเสนอแนะ พระสังฆาธิการควรมีความสามารถในการบริหาร ผลการสัมภาษณ์ ต้องมีการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ มาใช้

ตารางที่ ๒.๑๓ แสดงการสังเคราะห์งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการปกครองคณะสงฆ์

ลำดับ	ชื่อเรื่อง	นักวิจัย/หน่วยงาน	ปี พ.ศ.	ประเภทงานวิจัย	ผลการวิจัย
๑	บทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองของจังหวัดปทุมธานี	พระเทพรัตนสุธี (สมศักดิ์ โชติธโร), (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)	๒๕๕๓	ปริมาณ	พระสงฆ์มีความคิดเห็นโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ปัญหาอุปสรรคพบว่า พระสงฆ์ไม่เข้าใจพระธรรมวินัยและกฎหมายคณะสงฆ์ ผู้ปกครองไม่เปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมกำหนดนโยบาย แนวทางแก้ไขปัญหา ควรอบรมพระภิกษุสามเณรให้มีสมณสัญญา และอบรมในเรื่องพระธรรมวินัย จรรยา มารยาท
๒	ศึกษาเปรียบเทียบบทบาทของพระสังฆาธิการในการปกครองคณะสงฆ์กรุงเทพมหานคร : กรณีศึกษาเขตบางแคและเขตหนองแขม	พระสนธยา มงคลโก, (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)	๒๕๕๔	ปริมาณ	พระภิกษุมีทัศนะโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง การเปรียบเทียบพบว่า พระภิกษุมีทัศนะโดยภาพรวม ไม่แตกต่างกัน ปัญหาอุปสรรคพบว่า ไม่มีบุคลากรที่จะทำหน้าที่คอยสอดส่องเพียงพอ พระสังฆาธิการยังปฏิบัติตนไม่สอดคล้องกับกฎระเบียบ
๓	ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	พระครูพิพิธพัฒน์โสภณ (สุบิน สุเมโธ), (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)	๒๕๕๕	ปริมาณ	การเปรียบเทียบพบว่า ภิกษุที่มีอายุ พรรษา ตำแหน่งทางคณะสงฆ์และวุฒิการศึกษาทางธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน ส่วนภิกษุที่มีวุฒิการศึกษาทางเปรียญธรรม และวุฒิการศึกษาทางสามัญต่างกัน มีความคิดเห็นแตกต่างกัน

ตารางที่ ๒.๑๓ (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อเรื่อง	นักวิจัย/หน่วยงาน	ปี พ.ศ.	ประเภทงานวิจัย	ผลการวิจัย
๔	บทบาทพระสังฆาธิการด้านการปกครองคณะสงฆ์ในอำเภอเสนาห์ จังหวัดสระบุรี	พระใบฎีกาสมชาย ธมฺมธโร (สีหบุตร), (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)	๒๕๕๕	ปริมาณ	ความคิดเห็นของพระสังฆาธิการโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก การเปรียบเทียบพบว่า ความคิดเห็นของพระสังฆาธิการที่มีอายุพรรษา วุฒิการศึกษาทางโลก วุฒิการศึกษาทางธรรมไม่แตกต่างกัน ส่วนที่มีวุฒิการศึกษาบาลีต่างกัน มีความคิดเห็นแตกต่างกัน ปัญหา อุปสรรค ผู้บริหารสั่งงานได้ไม่สมบูรณ์ พระสังฆาธิการไม่ตั้งใจปฏิบัติงาน มีความขัดแย้งกัน
๕	บทบาทของพระสังฆาธิการด้านการปกครองคณะสงฆ์อำเภอ นครชัยศรี จังหวัดนครปฐม	พระครูสังวรสารวัตร (สำรวย สัมโร), (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)	๒๕๕๕	ปริมาณ	พระสงฆ์มีความคิดเห็นโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก การเปรียบเทียบพบว่า อายุ จำนวนพรรษา วุฒิการศึกษาทางธรรม วุฒิการศึกษาทางบาลี และวุฒิการศึกษาทางสามัญ มีผลให้ความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน ปัญหา อุปสรรคพบว่า ขาดการดูแลเอาใจใส่อย่างใกล้ชิด ผู้บริหารสั่งงานได้ไม่สมบูรณ์ตามนโยบาย และขาดพระสงฆ์ที่มีความรู้ความสามารถ

ตารางที่ ๒.๑๔ แสดงการสังเคราะห์งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพระสังฆาธิการ

ลำดับ	ชื่อเรื่อง	นักวิจัย/หน่วยงาน	ปี พ.ศ.	ประเภทงานวิจัย	ผลการวิจัย
๑	บทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ จังหวัดราชบุรี	พระครูสันติธรรมภาณี (นาควิไล), (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)	๒๕๕๓	ปริมาณ	บทบาทของพระสังฆาธิการโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เปรียบเทียบพบว่า พระสังฆาธิการที่มีตำแหน่ง และหน้าที่ต่างกัน มีบทบาทแตกต่างกัน ส่วนอายุ พรรษา วุฒิการศึกษา สามัญ วุฒิการศึกษาทางธรรม และวุฒิการศึกษาทางเปรียญธรรม ต่างกัน มีบทบาทไม่แตกต่างกัน
๒	บทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารงานเผยแผ่ของคณะสงฆ์ : กรณี ศึกษาคณะสงฆ์ จังหวัดปทุมธานี	พระครูอาทรธัญญา รักษ์ (มนตรี จิตสีโล), (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)	๒๕๕๔	ปริมาณ	บทบาทพระสังฆาธิการโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ปัญหาอุปสรรคพบว่า มีการจัดอบรมในการเผยแผ่น้อยมาก ขาดงบประมาณในการดำเนินการ ข้อเสนอแนะ เพิ่มการจัดอบรม และเผยแผ่ สร้างทีมงานในกลุ่มพระเผยแผ่
๓	บทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ จังหวัดสมุทรสงคราม	พระครูสุวิมลสมุทรกิจ (บุญชู ยโสธร), (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)	๒๕๕๔	ปริมาณ	บทบาทพระสังฆาธิการภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการปกครอง ด้านการศาสนศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่ ด้านสาธารณูปการ ด้านสาธารณสงเคราะห์ โดยรวมอยู่ในระดับมาก

ตารางที่ ๒.๑๔ (ต่อ)

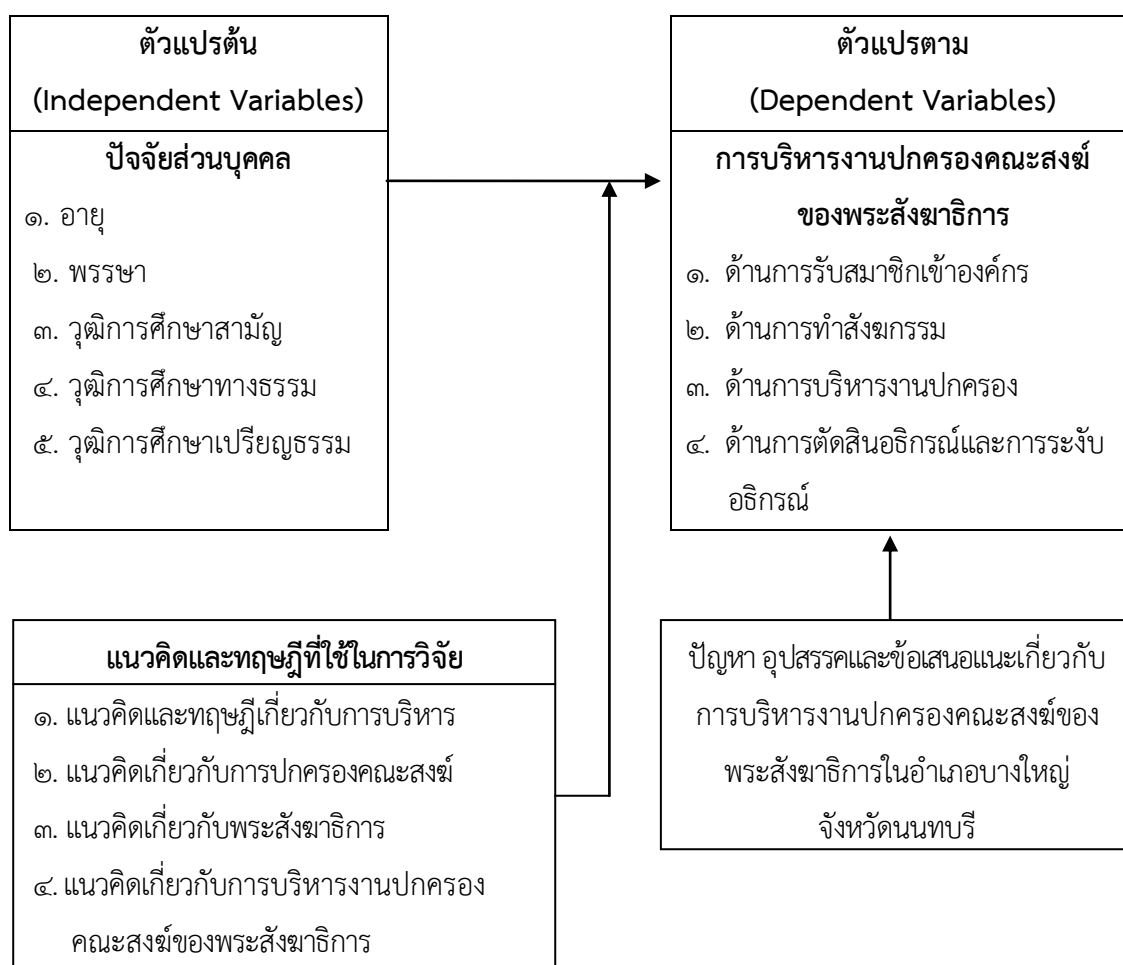
ลำดับ	ชื่อเรื่อง	นักวิจัย/หน่วยงาน	ปี พ.ศ.	ประเภทงานวิจัย	ผลการวิจัย
๔	ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดอ่างทอง	พระมหาวิระ วีระนาโณ (วรานุสรณ์), (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)	๒๕๕๕	ปริมาณ	ความคิดเห็นเกี่ยวกับประสิทธิภาพ โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง การเปรียบเทียบพบว่า พระภิกษุสามเณรที่มีวุฒิการศึกษาสามัญ วุฒิการศึกษาทางธรรม และวัดในเขตอำเภอ ต่างกัน มีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน ส่วนที่มีสถานภาพ อายุ พรรษา และวุฒิการศึกษาทางเปรียญธรรม ต่างกัน มีความคิดเห็นแตกต่างกัน ปัญหาอุปสรรค ข้อเสนอแนะ พระสังฆาธิการให้การสงเคราะห์ไม่ทั่วถึงเท่าที่ควร
๕	บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านสาธารณูปการของวัดในจังหวัดปทุมธานี	พระมหาสมชาย สุนติกโร (ชุ่มจิต), (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)	๒๕๕๕	ปริมาณ/ คุณภาพ	พระภิกษุมีความคิดเห็นโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก การเปรียบเทียบพบว่า พระสงฆ์ที่มีอายุ พรรษา วุฒิการศึกษาสามัญ วุฒิการศึกษานักธรรม วุฒิการศึกษาบาลีและตำแหน่งที่ต่างต่างกัน มีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน ปัญหา อุปสรรคพบว่า ขาดความรู้ในการวางแผน ข้อเสนอแนะ ให้ความรู้ในการพัฒนาวัดให้เป็นไปทางเดียวกัน ผลการสัมภาษณ์ ให้พัฒนาวัดอย่างมีแบบแผน ปรับปรุงสภาวะแวดล้อมและภูมิทัศน์ของวัด

๒.๗ กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การบริหารงานปกครองคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในอำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยนำมากำหนดเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย (Conceptual Framework) ประกอบด้วย ตัวแปรต้น (Independent Variables) และตัวแปรตาม (Dependent Variables) ซึ่งนำมากำหนดเป็นรูปแบบความสัมพันธ์ของตัวแปร คือ

๒.๗.๑ ตัวแปรต้น (Independent Variables) ได้แก่ ปัจจัยส่วนบุคคลของพระสงฆ์ ประกอบด้วย อายุ พรรษา วุฒิการศึกษาสามัญ วุฒิการศึกษาทางธรรม และวุฒิการศึกษาปริญญาธรรม

๒.๗.๒ ตัวแปรตาม (Dependent Variables) ได้แก่ ความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการปกครองที่พึงประสงค์ของพระสังฆาธิการในอำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี รวมทั้ง ๔ ด้าน ประกอบด้วย ๑) ด้านการรับสมาชิกเข้าองค์กร ๒) ด้านการทำสังฆกรรม ๓) ด้านการบริหารงานปกครอง ๔) ด้านการตัดสินใจอิทธิพลและการระงับอิทธิพล

แผนภาพที่ ๒.๖ แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย (Conceptual Framework)